

Kocs Irén

KÖNTZEI GERŐ LEVELEZÉSE ÉS KAPCSOLÓDÓ LEVELEZÉS A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUMMAL, 1933–1980

A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói és vezetősege számos levelet váltott az intézményhez közel álló külső munkatársakkal. A természettudományok terén a lepidopterológus festő Diószeghy László¹ és a geológus tanár Bányai János² mellett Dr. Köntzei Gerő számított a Székely Nemzeti Múzeum legjelentősebb két világháború közötti munkatársának. Köntzei Gerő 1875. február 18-án, Küküllőváron született. A nagyenyedi református kollégiumban, majd a kolozsvári orvosi egyetemen (1893–1898) tanult. Doktori disszertációját 1900. június 24-én védte meg, Kolozsváron. Hátszegen lett járásorvos, bekapcsolódott a dél-erdélyi (nagyszebeni szász természettudományi társulat) és egyáltalán zoológiai kutatásba. 1913-ban, amikor a dévai múzeumot is fenntartó történelmi és régészeti társulat, egyértelművé téve megerősödött természettudományos szerepvállalását, Hunyadmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Társulattá bővült, Köntzei Gerő is választmányi tagja lett. Az impériumváltás után visszatért szülőfalujába, és a Székely Nemzeti Múzeummal való együttműködése idején nyugdíj-talan nyugdíjasként és kisbirtokosként itt gazdálkodott, de folytatta erdélyi rovar- és egyéb zoológiai kutatásait. 1949. május 29-én halt meg, Marosvásárhelyen, és Pókán, felesége szülőfalujában temették el.

Köntzei Gerő neve a Székely Nemzeti Múzeumban már 1930. szeptember 6-án, Diószeghy László Csutak Vilmosnak³ írt levelében felmerült,⁴ 1930–1932 közötti levelezését a múzeum fennállásának 125. éves jubileumára megjelent *Emlékkönyvben* publikáltam.⁵ Jelen közlés az 1933. utáni vonatkozó levelezést tartalmazza, valamint az ehhez kapcsoló-

dó, elsősorban egy természetrajzos munkatárs felvételére vonatkozó leveleket.⁶

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1933. évi vándorgyűlését Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeummal közösen szervezi. A vándorgyűlés, melyen Köntzei Gerő is részt vesz, jó alkalomnak bizonyul az egyes szakemberek találkozására, a megbeszéléseknek is köszönhetően indulnak újra például nagy közös gyűjtőutak formájában a múzeum szervezte székelyföldi tanulmánykirándulások.⁷ A levelezés sajátosabb muzeológiai kérdésekre is kiterjed, Köntzei a javaslatok sokaságával áll elő, és sürgeti azok megvalósítását.

Köntzei jól ismeri a szebeni szász természettudományi múzeum célkitűzéseit, eredményeit, módszereit is,⁸ és ő javasolja a székelyföldi érdekltségű magyar zoológusok rendes évi összejövetelét, mindig valamelyik nevezetesebb székely városban vagy fürdőn (1). Már 1930-ban felmerült a múzeumot támogató természettudósok körének vagy szakosztályának gondolata. Az 1933-as vándorgyűlésen Köntzeit kéri fel egy ilyen célú székely természettudományi társulat megszervezésére és alapszabály-tervezetének kidolgozására.⁹ A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya arra is fölkeri Köntzeit, hogy időről-időre számoljon be a választmánynak az elért eredményekről (3). Az 1934. évi gyűjtő- és tanulmányútnak is ő a fő kezdeményezője.¹⁰ Elkészíti egy csíkmenasági nyári kirándulás tervét, melyet a múzeum 1934. március végi igazgató-választmányi gyűlésén Boga Lajos¹¹ csíkszeredai természetrajzszakos tanár terjeszt elő Köntzei baráti körében (2). A kutatóút meg is valósul, de mert Csutak Vilmos múzeumigazgató, aki közben megjárja Menaságot, más helyszínt javasol, végül a Hargitán kerül sor rá.

¹ Diószeghy László (1877–1942) lepidopterológus, képzőművész, a Székely Nemzeti Múzeum külső munkatársa.

² Bányai János (1886–1971) geológus, tanár, folyóiratszerkesztő, a múzeum külső munkatársa, igazgató-választmányi tag.

³ Csutak Vilmos (1878–1936) tanár, történész, a Székely Nemzeti Múzeum és a sepsiszentgyörgyi Székely Míró Kollégium igazgatója.

⁴ KOCS I. 2002, 89–90, 96–97.

⁵ Uo. 87–126.

⁶ A levelek lelőhelye: Székely Nemzeti Múzeum Irattára, Köntzei Gerő-levelezés csomója.

⁷ A kérdés rövid összefoglalásaként, illetve a szervezők egymáshoz való viszonyulásáról l. KOCS I. 2008, 66.

⁸ KOCS I. 2002, 90, 108.

⁹ Vö. KOCS I. 2002, 91, 123–124.

¹⁰ Vö. WOLF T. 2002, 45.

¹¹ Boga Lajos (1885–1956) tanár, iskolaigazgató, biológus, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Állattárának és rövid ideig a Székely Nemzeti Múzeumnak a múzeumőre, utóbbinak igazgató-választmányi tagja is.

Állandó szakember hiányában is jelentősen gyarapodott a múzeum természettudományi osztálya, ezért Köntzei ötlete alapján 1934-ben elindult a tárgyalás a dicsőszentmártoni Dobay László¹² nyugalmazott vasúti főfelügyelő alkalmazására, aki kiváló ornitológus, és december végén meg is látogatja a múzeumot, hogy személyes impressziókat nyerjen (4).

A múzeum rendszeressé váló előadóestjein¹³ többször természetrajzi a téma, így az 1935. január 27-én sorra kerülő ismeretterjesztő előadás kapcsán Csutak Vilmos (7) és természetrajzos múzeumőre, a helyi Székely Mikó Kollégium¹⁴ tanára, Szabó József¹⁵ (8) számos levelet vált Köntzeivel (6) és Dobayval (5), az előadások címét, kivonatát és életrajzi adatokat kérnek. Csutak meghívja László Kálmánt¹⁶ is, 1925-ben elveszített kollégája, a jeles régész, dr. László Ferenc¹⁷ fiát, aki akkor Brassóban tartózkodik, a múzeumban tartandó előadásra, ebből tudjuk meg, hogy Lászlóék múzeumőri lakását (a múzeum mai hármasszámú épülete) felkínálták Dobay László ornitológusnak, hogy komoly kísérletet tegyenek a természettudományi gyűjtemény szakszerű gondozására, tervszerű és olcsó gyarapítására (9–10). Dobay 1935. márciusi levelében elfogadja a meghívást, de csak bizonyos feltételek mellett (11), Csutak átadja a levelet az ügyvezető-tanácsnak, hogy a kérdést készítse elő és úgy terjessze az összehívandó rendkívüli igazgatóválasztmányi gyűlés elé (13). Elküldi a levelet Roediger Lajosnak¹⁸ is, aki fenntartásokkal fogadja Dobay feltételeit (12, 14). Elkészül a szerződéstervezet (15), de sajnos nem tudnak megegyezni (16), „átköltözni nem fogok” – írja Dobay. Nem Köntzein múlt, ő az utolsó percben is próbált még közvetíteni, hogy személyesen üljenek le és tárgyalják végig a szerződés egyes pontjait (17–18).

Ugyancsak Köntzei javaslatára (20) keresi meg ezt követően levélben Csutakot Kovásznai Zajzon Gerő¹⁹ nyugalmazott törvényszéki jegyző és „bogarász”, aki felajánlja szolgálatait a múzeumnak (19),

bizonyos feltételek mellett (21). Az alapvető probléma azonban nem változik, ezt a néprajzkutató Roediger Lajos véleményéből érthetjük meg: szerinte a Székely Nemzeti Múzeum fő feladata elsősorban a székelységre vonatkozó néprajzi tárgyak és adatok összegyűjtése, nem pedig a természetrajzi gyűjtemény rendezése és gyarapítása, amikor a múzeum úgylis raktárfelület-hiánnyal küzd (22). Végül Csutak a múzeum súlyos anyagi helyzetére hivatkozva utasítja vissza Zajzon ajánlatát (23–24). A Köntzeivel való jó kapcsolat viszont megmaradt: Csutak Vilmos 1935. októberében a Marostordai Földműves Szövetség meghívására Marosvásárhelyre készül²⁰, és ha már akkora utat megtesz, Köntzei szüretre hívja Küküllővárra (25).

1935-re a múzeum rovartani anyaga annyira felhalmozódik, hogy Köntzei rovardobozok készítését sürgeti. Saját faanyagából a dicsőszentmártoni ifj. Raffai Ferenc műbútor- és épületasztalostól 20 darab rovardobozt rendel, a múzeumnak csak a munkadíjat kell fizetnie. A számlát Raffai a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának küldi meg, 1935. november 4-én.²¹ Csutak az ugyancsak dicsőszentmártoni Dobaynak ír (26), hogy ő vagy Köntzei vegye át a dobozokat, mert csak ezt követően fizethet. Végül Köntzei megelőzi Dobayt, ő veszi át a rovardobozokat (27–29), és vállalja azok további felszerelését. Dobozbélelő anyag (parafalemez) az országban nem kapható, ezért a kispesti természetrajzi tanszerkészítő laboratórium preparátorától, Prokopec Lajostól²² kér árajánlatot (30–31). A fedőüvegeket Adorján Gábor dicsőszentmártoni református lelkész közbenjárásával a borzasi üvegyárból ajándékba kapja a múzeum (32).

Köntzei lelkesen gyűjt, és nem csak rovartani anyagot. Öreg vadkan koponyáját, mamutfogat szerez a múzeumnak (33). Lepkéit Diószeghy Lászlónak, a bogárananyagot Teleki Jenőnek²³ küldi el meghatározásra.²⁴ Teleki a meghatározott bogarak

¹² Dobay László (1873–1943) vasúti tisztviselő, zoológus, ornitológus, oológus.

¹³ TÓTH Sz. – BOÉR H. 2002, 163–216.

¹⁴ A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumnak kiemelt szerepe van a múzeum történetében, 1879-ben az intézmény biztosított helyiségeket az Imecsfalváról beköltöző múzeumnak, majd az 1890-es szerződés értelmében a múzeum kiköltözését követően is, egész az 1949-es államosításig biztosította tanáraival a múzeumőri feladatok ellátását.

¹⁵ Szabó József (1914–1995) tanár, a Székely Nemzeti Múzeum természetrajzos múzeumőre, majd kolozsvári egyetemi tanár.

¹⁶ László Kálmán (1900–1996) botanikus, mikológus, közgazdász, tanár, a Székely Nemzeti Múzeum külső munkatársa.

¹⁷ László Ferenc (1873–1925) nemzetközi hírű régész, tanár, botanikus, meteorológus, etnográfus, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-őre.

¹⁸ Roediger Lajos (1854–1941) tanár, régész, etnográfus, geológus, meteorológus, fényképész, zombori múzeumőr, nyugdíjas-ként a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányi tagja.

¹⁹ Kovásznai Zajzon Gerő törvényszéki jegyző, entomológus.

²⁰ Vö. BOÉR H. 2002, 231.

²¹ „Dr. Köntzei Gerő úr anyagából és megbízásából, faanyag fel-fűrészelésének munkadíja (9 és fél óra gépmunka idő) egy óra ára 45 lej, összesen: 427 lej. 20 rovardoboz összeállítási díja: egy darab ára 45 lej, összesen: 900 lej. Összesen: 1327 lej, azaz egyezzerháromszázhuszonhét lej, mely összeget részemre postafordultával megküldeni szíveskedjenek.”

²² Prokopec Lajos budapesti preparátor, a kispesti természetrajzi tanszerkészítő laboratóriumban.

²³ Gróf Teleki Jenő (1881–1947) földbirtokos, rovarász, az Arad megyei Kápolnáson élt.

²⁴ Vö. WOLF T. 2002, 52–53.

mellett Zilahi Kiss Endre²⁵ által gyűjtött és meghatározott két rovardoboznyi ormányosbogarat küld a múzeumnak ajándékképpen (34–35).

Köntzei a Csutak Vilmos váratlan halála után, 1936. május 26-án is jelentést tesz még a múzeumi igazgató-választmánynak, szeretné továbbfolytatni a részleg gyarapítását és befejezni a felvállalt munkálatokat, jelzi, hogy a zoológusokat nem tudta összehozni, így részükről a csoportos gyűjtőút elmarad, de egyénileg gyűjtenek a múzeum részére,²⁶ ugyanakkor utasításokat ad a rovarszekrény elkészítéséhez és annak berendezéséhez (36, 39). Sepsiszentgyörgyön eközben Felszeghi István²⁷ ügyvezető igazgató-őr próbálja fenntartani Csutak programjait (37), továbbítja is a Kézdivásárhelyen lakó Török Andornak²⁸ Köntzei beadványát (38). Anyagi gondok miatt azonban (a múzeum kasszája teljesen üres), nagyon lassan halad a rovarszekrény elkészítése. Mivel a dobozok Köntzeinél vannak, számos levelet váltanak ebben az ügyben, rajzokat, felvilágosításokat kérnek egymástól (40–45, 47).

A múzeum egyesületszerűen szervezett pártoló tagság szervezésével próbál forrást biztosítani fenntartásához, programjaihoz,²⁹ ezért Köntzei tovább folytatja a pártoló tagok beszerzését. Szép eredménye erőfeszítéseinek a Kolosváry Gábor³⁰ egyetemi magántanár, múzeumőr és a Székely Nemzeti Múzeum között létrejött kapcsolat (46), de ez már egy másik dolgot tárgyat képezheti.

Köntzeinek az 1937-es, az Orbaiszéki havasokba szervezett gyűjtőútra sem sikerült a zoológusokat összehoznia,³¹ de elkezd az 1938-as kutatóút szervezését a Gyilkos-tóhoz. Július első felében elmenne gyűjtéssel összekötött terep- és tájékozódó szemlére. Egy igazolványt kér a múzeum igazgatóságától, hogy ő az intézmény számára gyűjt, ezért a felkeresett helyeken a helybeliek segítsék tudományos kutatóútján (48–49). 1937. júliusára a múzeumnak sikerül elkészíttetnie a rovarszekrényt, így Köntzei a 20 darab rovardobozt ládába csomagolva elküldi Sepsiszentgyörgyre, a nála lévő rovertani anyaggal együtt. Hasznos utasításokat ad a kicsomagoláshoz, ugyanakkor kéri, hogy a mellékelt jegyzék alapján térítsék meg a kiadásait (50–53). A rovardobozok szerencsé-

sen megérkeznek, a múzeum asztalosa a szekrénybe beilleszti, és már csak arra várnak, hogy Köntzei berendezze azokat (54–57). Ez 1937. december 10–16. között sikerül a kükküllővári kutatónak, jelentést is tesz a múzeum rovertani anyagának rendezéséről (58). Ugyanakkor további észrevételeket és indítványokat tesz az igazgatóságnak (59). Még e hónap 29-én elküldi a természetrajzi osztály gyarapításáról és a Székelyföld kutatásáról szóló jelentését az 1937-es esztendőre (60–61), melyet az igazgató-választmány 1938. március 29-én tartott rendes gyűlésén³² el is fogad (62).

A természettudományok területén való hozzájárulása mellett Köntzei továbbra is szívén viseli a múzeum egyéb érdekeit is. Közbenjárására a kolozsvári Kispál László családi levéltárát és képeit ajánlja fel a Székely Nemzeti Múzeumnak (63–64): „...tisztelttel van szerencsém közölni, hogy a birtokomban levő és több háromszéki adatot tartalmazó családi levéltáramat valóban a Múzeumnak szándékozom hagyományozni, miért is igen örülnék, ha alkalmilag felkeresne engem valaki a Múzeum megbízásából, hogy úgy az okleveleket, valamint – ha elfogadják – a szintén átadni szándékozott családi képeimet is bemutathassam és a hagyományozás módzatait megtárgyalhassam” – írja Kispál a múzeum igazgatóságának 1938. július 9-én. 1938-ban Herepei János³³ lett a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója,³⁴ de ekkor még Kolozsváron tartózkodik, ezért Keresztes Károly³⁵ ügyvezető alelnök hozzá fordul, elküldve neki a Székely Nemzeti Múzeum családi levéltárak letéteményezésére és kezelésére vonatkozó szabályzatát, és kérve, hogy személyesen látogassa meg az adományozni szándékozót (65). Herepei július 20-án jelentést is küldhet a múzeumnak a felajánlott családi levéltár és arcképolajfestmények ügyében (66).

Közben a rovertani anyag egyre halmozódik, már nem elég a 20 rovardoboz, ezért Köntzei kéri az általa felállított lepkegyűjtemény fajainak nevét és számát, hogy felesleges példányszámú anyagot ne tegyenek fére (67). A fajlistát (68) Köntzei október 9-én megkapja, és a válaszlevelet már Herepeinek írja, kérve, hogy Fadgyas Annával³⁶ kerestesse ki az évek óta rendszeresen megtett jelentéseit, indítványait,

²⁵ Dr. Zilahi Kiss Endre (1873–1931) szülész-nőgyógyász szakorvos, entomológus, hymenopterológus.

²⁶ Vö. WOLF T. 2002, 50–51.

²⁷ Felszeghi István (1883–1951) tanár, lelkész, iskolaigazgató, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-öre.

²⁸ Dr. Török Andor (1872–?) ügyvéd, politikus, polgármester, alispán, helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának tagja, majd elnöke.

²⁹ Vö. KOCS I. 2008, 66.

³⁰ Kolosváry Gábor (1901–1968) biológus, zoológus, egyetemi magántanár, múzeumőr, a Székely Nemzeti Múzeum pártoló tagja.

³¹ Vö. WOLF T. 2002, 54.

³² Vö. BOÉR H. 2002, 225, 227.

³³ Herepei János (1891–1970) művelődéstörténész, etnográfus, régész, múzeumőr, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

³⁴ Vö. HEREPEI J. 2004, 37, 38.

³⁵ Keresztes Károly (1891–1945) ügyvéd, zeneszerző, előadóművész, lapszerkesztő, politikus, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányi ügyvezető alelnöke.

³⁶ Fadgyas Anna (1906–1983) a Székely Nemzeti Múzeum legendás titkárnöje, múzeumőr.

olvassa át, hogy szándékairól meggyőződhessek. Ugyanakkor jelzi, hogy több száz székelyföldi állat van nála, és ha nem gondoskodnak rovardobozokról, akkor megáll a munka (69).

Sajnos 1939-ből egyetlen vonatkozó levél sem maradt fenn, de Köntzei 1940. január 31-én kelt soraiban egy 1939. december 8-án Herepei által írt levélre hivatkozva nehezményezi, hogy a múzeum a „zoológiai osztályt nem olyan felkarolással veszi tekintetbe, mint az éppen a mai anyagias világban nemcsak megérdemelné, hanem elsősorban megkövetelné”, és a szászokra hivatkozik, akik hihetetlen anyagi és erkölcsi támogatással építik a nagyszombati zoológiai múzeumot (70). Herepei valószínűleg azt írta meg neki, hogy egyelőre nem tud rovardobozokat készíttetni, raktárfelületet, szakembert biztosítani a Köntzeinél és a múzeumban lévő rovaranyagnak. Az új igazgató a levél kézbesítésének napján azonnal válaszol Köntzeinek, igazságtalannak tartja a vádakat, és részletesen beszámol a másfél év alatti megvalósításairól, terveiről. Építkezni szeretnének, az új épületszárnyba a néprajzi gyűjteményt helyeznék el, és helyét a természettudományi gyűjtemény kapná meg (71).

Köntzei 1940. április 29-én ládába csomagolva természetrajzi anyagot küld a múzeumnak, és kéri, hogy értesítsék, egyáltalán van-e szüksége a múzeumnak állattani anyagra (72). Herepei május 4-én megköszöni a küldeményt, és jelzi, sajnos a feldolgozásra egyelőre nincsenek körülmények (a természetrajzos múzeumőr Szabó Józsefet behívták katonának, a gyűjtemények helyiségeiben pedig a mennyezetet javítják) (73). 1940. szeptember 10-én aztán, a 2. bécsi döntéskor Küküllővár Romániában maradt, valószínűleg ezért szakadt meg teljesen a kapcsolat Köntzeivel. Utolsó levelét a háborút és az újabb impériumváltást követően, 1947. január 28-án írta a Székely Nemzeti Múzeum intézőbizottságának, felajánlva hazai és külföldi lepkeanyagot (74).

A történet végéről fia, Könczei Ádám³⁷ fog beszámolni a múzeumnak (75) az 1980-ban összeállított életrajzban, amikor Kovács Sándor³⁸, a természettudományi osztály biológusa adatokat kér a gyűjtemény rendezése során az egykori munkatársról és adományozóról: Köntzei Gerő mintegy 10 000-es nagyságrendű, rendszerezett és adatolt lepkegyűjteményét és szerényebb mennyiségű rovar- (bogár)gyűjteményét szakkönyvtárával és felszerelésével együtt végrendeletében a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak adományozta, azonban 1949-ben, amikor

mint birtokost kitelepítették, mindez megsemmisült (Máté János küküllővári református lelkész tájékoztatása szerint a házat is lebontották, helyét felparcellázták, magánházak, majd iskola épült rá). A két utolsó dokumentumot unokája, Könczei Csongor magyarázó jegyzetei egészítik ki.

1933

1.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Küküllővár, 1933. október 19.

Kedves Barátom!

Először is fogadd őszinte részvéteimet testvéred elhunytá alkalmából! Nem engedte meg a sors, hogy még bár 5-6 napot élhessen! Most aztán azért is írok, hogy szavadon foghassalak a Dobay meglátogatása ügyében; tehát alkalmilag gyere felénk, és akkor határozottan el kell dölnie, hogy elmegy-e Dobay Szentgyörgyre³⁹ vagy sem? Ha ő nem megy, akkor más arra való embert kell keressünk minél előbb, mert enélkül a Múzeum zoológiai osztályának szélesebb művelését nem tudom elevebb alapokra rendezni. – Neked sincs mindenre idő; arra való munkaerő nélkül a körzeteken majdnem hiába dolgozunk. Ama bizonyos értekezlet határozata értelmében írogatok ide-oda „barátokért” (?), és szervezni akarom a munkát munkatársak beállítása iránt. Ha mindenki annyit (anyagot) tett volna félre eddig, mint csak amennyit én Részetekre, már egy kis külön szobát kellene adni a Múzeumban. Ennek a részleteiről is alaposan kellett volna Neked értekezni – ha nem lett volna augusztusban ezerfelé nyúzva –, hogy indítsuk be a látható eredményt, jó néhány szekrényt kell csináltass előírás szerint, és főleg dolgozószoba kell az állattani gyűjtemény munkásai részére eszközökkel, hogy bármelyik zoológus akar dolgozni nálatok – a Múzeum érdekében –, az helyet és alkalmat találjon arra bármikor! Egyébként e tárgyban írt jegyzeteimet és a nagyszombati múzeumban szerzett tapasztalataim leírtam provizorkusan, mellékelem szíves átnézés végett, akár az érdeklődőknek mutasd meg, mert úgy látom, Nálatok ezeket a dolgokat az alapján kell kezdeni! Jövőre megszervezzük – indítványozom, és Bányainak is írok erről, hogy legyen segítségemre – a rendes évi összejevetelét a zoológusoknak, mindig valamelyik nevezetesebb székely városban vagy fürdőn; így egy két nap alatt – esetleg kirándulásokkal kapcsolatosan sok eszmét vethetünk fel, és gondolatot cserélhetünk egymással! Igazam van-e? Már ezután csak értesítésem várom, hogy mikor jössz? Legszívesebben üdvözlök a régi barátsággal, őszinte híved:

Gerő

Jegyzetei:

A nagyszombati szász múzeumban⁴⁰ pl. a dolgozószoba (= laboratórium) minden szakember rendelkezésére áll – persze főleg a „múzeumőrök” dolgoznak ott –, és a berendezése a következő: hosszú asztal, székek, szekrények, vendégágy, mosdó. Az ágy és mosdó messziről jött múzeumi tagok ideiglenes ingyenes lakásul szolgál napokon át, ha az illető ott akar vizsgálni, vagy a Múzeum részére dolgozni, akár valamilyen szakkönyvet böngészni. Az érdemesebb vagy szak-

³⁷ Könczei Ádám (1928–1983) tanár, folklorista, a táncművelés 1977-es elindulásának meghatározó alakja.

³⁸ Kovács Sándor (1928–1984) tanár, biológus, múzeumőr.

³⁹ Sepsiszentgyörgy.

⁴⁰ Az erdélyi szász természettudományi egyesület (Vereins der Naturwissenschaften zu Hermannstadt) múzeuma (Naturhistorisches Museum, Hermannstadt).

író embereket „ör” címmel ruházzák fel a szászok – minden szakban külön-külön – pl. könyvtárőr, régiségtár őr stb. A szebeni szászoknál ezek az „örök” – persze „honoris causa örök” – nemcsak a „népért” (ez a cím) így dolgoznak, hanem önkéntes adományaikkal gyarapítják a múzeumot, nem az anyagra értve, hanem pl. a bogárőr, mikor rendezi a bogarakat, s nincs elég doboz, akkor vagy az övét viszi be a múzeumba, vagy csináltat saját költségén dobozokat, és azokba rendezi az anyagot a múzeumban – persze a dobozok ugyanakkor már a múzeumé is (az évkönyvben elismeri a Múzeum a szíves adakozást!), így lassan-lassan hatalmas, gazdag anyag gyűlt össze. A múzeum anyagi javainak gyarapítására Szebenben (berendezés, anyagajándékozás, pénzbeli segélyek stb.) a polgárság vetélkedik, ki-tüntetésnek tartja, ha hozzájárulhat valamilyen módon a „nép” múzeumának gyarapításához-segélyezéséhez! Miért ne tehetné ezt meg a székely nép? A gimnáziumnak olyan természetrajzszakos tanára legyen, aki a zoológia valamelyik ágát tényleg is művelje mint privát studiumot vagy célt, és ezáltal az intézet anyagát fogja gyarapítani, illetve gyarapítsa, s ugyanő fog kellene neveljen érdeklődő és zoológiát kedvelő fiatalságot. A jelzett célt igen jól szolgálja az úgynevezett „vasárnapi kirándulás” (petrozsenyi példa), mikor a diákok előre jelzett célú (növénygyűjtés, bogárgyűjtés, lepkegyűjtés, ásványgyűjtés, földtani kirándulás stb.) kirándulásra szombaton jelentkeznek (esetleg intelligens városi egyének is), és vasárnap a megfelelő helyre egy szakértő, legyen az szaktanár vagy privát szakember (a tárgyan), egy napra kirándul a fiatalsággal, és lépésre-lépésre a tárgyat nevelő és oktató magyarázattal előadja, mutatja, irányítja a célt és eszközöket. Ha több ilyen szakértő van, akkor több „csoport” is megy ugyanazon vasárnap ki a szabadba, mindig gyűjtéssel kapcsolatosan. Az ilyen csoportok a vezető irányítása mellett „közönséges” anyagot is gyűjtsenek (a szakember majd kielejezte), akár maguk, de főleg a gimnázium vagy a múzeum részére. Így a nevelő munka átmegy a szakképzésbe! Ha húsz diákból egy lesz „hívó”, az már szép eredmény a szakra, a többi vagy általános zoológiai műveltséget szerez, vagy „lógós”, selejtezett! De mégis nem utcajáró, s ez is nevelő hatással van. A múzeumban be kell rendezni egy kis szobát, egy vagy több dolgozóasztallal (eleinte elég szerényen egy komolyabb asztal), székekkel, vizsgálóeszközökkel, hogy az önkéntes és a Múzeum részére – egyúttal saját művelődésükre – kutatóknak legyen helyük és alkalmuk a tetszés szerinti időben bemenni és dolgozni, s egyúttal a múzeumban levő szakkönyvtár álljon rendelkezésükre. Természetrajzi múzeum gyarapításához: múzeum részére: úgynevezett laboratóriumi asztalok, melyeknél a kutatók a múzeum részére is dolgozzanak; példa Dr. Apáthy⁴¹ kolozsvári múzeumának dolgozóasztalai; ehhez kell sok természetrajzi forrás könyv, melyek a múzeum tulajdonai legyenek vagy lennének (könyvtárban), a laboratóriumi dolgozókat segítse a múzeum anyagi erejéhez mérten (lakás, fűtés, világítás stb.). A múzeum ezzel szemben követelje meg, hogy a dolgozók preparátumaikból legalább egy példányt a múzeum részére készítsenek, és dolgozataik a múzeum folyóiratában jelenjenek meg. Természetrajzi kutatásokhoz okvetlen szükséges legalább egy kis nagyítású, legfeljebb egy nagy nagyítású mikroszkóp, vagy adományból, vagy a múzeum beszerzéséből, és először és utoljára is a természetrajz iránt lelkes tanulók és barátok összeverbuválása, s ha nem lennének ilyeneknek, nevelése, segítése,

pártfogása és a múzeum fiává tévése. A múzeumi anyag állandó ellenőrzése: romlás, penész, élősködők ellen való védekezés. (Nagyenyeden⁴² évenként kétszer fertőtlenítenek, sikerrel, úgy tudom szénkénnel⁴³) Kis mikroszkóp már ott van a Zilahi Kis Bándi; Diószeghy adta át.

1934

2.

Csutak Vilmos Köntzei Gerőnek

Sepsiszentgyörgy, 1934. május 14.

Kedves Barátom!

Betegem, influenzás állapotban vettem réges-régen az április 8-án, tehát kerek hónappal ezelőtt kelt szíves leveledet. Azóta folyton az eszemben voltál, éppen úgy, mint megelőzőleg. Ennek kétségtelen igazolására mellékelem a múlt évről való elszámolásunk végett március hó 27-re összehívott záró igazgató-választmányi gyűlésünk határozatát, amit személyesen óhajtottam volna és terveztem átadni, amit ismét Adorján Gábor barátom tudna igazolni, mivel tervezett látogatásomról levelet váltottam. Mostani kedves és szíves leveledre röviden a következőkben kívánok válaszolni. 1. Elsősorban hálásan köszönöm az eddigi sok munkádról való tájékoztatásodat, és legközelebbi gyűlésünkön be fogom mutatni ügyvezető-tanácsunknak. 2. Dr. Boga Lajos csíkszeredai természetrajzszakos tanártársam a fenti, március végi választmányi gyűlésünkön előszóval is előadta azt a természettudós barátaid között a Te szíves és kedves agitációd következtében szerveződő nyári kirándulási tervet, amit Te mostani szíves leveledben július első felére jeleztél. Azt is előadta, hogy üvegekre, borszeszre stb. lesz szükségetek. Választmányunk azt nagy örömmel és csillogó szemmel hallgatta, azt természetszerűleg én helyeztem kilátásba, minthogy – sajnos – nemcsak szellemi, hanem anyagi ügyeink intézése is nagymértékben az én vállaimra nehezedik. Ezt az akkori ígéretemet természetesen most Neked is megismételem, csak idejében részletes tájékoztatást kérek a beszerzendőkről. Ugyanakkor természetesen előadtam a múlt évi kiállításunk, illetve múzeum-egyesületi vándorgyűlésünk alatt egyik este a konviktusunkban tartott gyűlésünk, illetve értekezletünk lefolyását is, melyet a Te elnöklated alatt tartottunk, természetesen a vállaidra rakván a további teendők garmadáját is.

*

Édes Gerő, ismét két hét telt el, mikor tovább tudom folytatni fenti leveletem. 2-án lejött hozzám Kós Károly⁴⁴ műépítész és író barátom, s másfél heti itt tartózkodás után most szombaton hagyott árván. Közben megjártuk Alcsíkot, és hazahozattuk a menasági öreg, 1767-béli házunkat, hogy azt itthon felépíthesük.⁴⁵ Természetesen ott is folytonosan Te és a menasági terveket járt az eszemben, s most a helyi viszonyok ismeretében azt javasolom, hogy ne oda, hanem a Hargitára rendezzék meg az első csoportos kiszállásokat, mert talán ott gazdagabb termés kínálkozik természettudósok részére. Ezt különben dr. Boga Lajos vagy Bányai János bizonyára jobban tudja, mint én, aki abszolút nem vagyok természettudós. Szívemből örvendek, hogy sokan jelentkeztek máris a kirándulásra, s ha befogadtok magatok közé, én is jelentkezem, éspedig nemcsak az udvarhelyi⁴⁶ megbeszélésre és közelebbi programcsinálására, hanem

⁴¹ Apáthy István (1863–1922) zoológus, hisztológus, múzeumi igazgató-ör, politikus.

⁴² A nagyenyedi református kollégium (Bethlen Gábor Kollégium) természettudományi múzeuma.

⁴³ Széndiszulfid (CS₂).

⁴⁴ Kós Károly (1883–1977) építész, író, politikus, művelődés-

szervező, a Székely Nemzeti Múzeum központi épületeinek tervezője, a múzeum külső munkatársa.

⁴⁵ A Székely Nemzeti Múzeum ún. Csíki háza, az első magyar állandó skanzen, 1934 végére került tető alá, 1937-ben tudták felavatni.

⁴⁶ Székelyudvarhely.

a hargitai egyhetes kiszállásra is, hacsak valami előre nem látható akadály (pl. betegség vagy itthon leánygimnáziumunk továbbbépítése ügye stb.) meg nem akadályoz benne. Udvarhelyre azonban, mi csak két-három napot jelentene, feltétlenül elmegyek, és ha csak emberileg lehetséges lesz, elviszem Diószeghy Laci barátunkat is, a készkiadásai, tehát vasúti jegye és ellátási díja vállalásával. Közlebről ezért neki is írni fogok, csak legalábbis 48 órából kellene minden napnak állania, hogy minden dolgomat elvégezhessem. Nagyon örvendek, hogy László Kálmánt összehoztad Soó Rezsővel⁴⁷, mert mindkettő derék ember, és én is szeretnék magammal vinni pár diákot, de még erről nem tudtam velük beszélni. Esetleg Csaba fiamat is elvinném, aki most fogja végezni a IV. gimnáziumot. Erről Bogával részletesebben fogok beszélni. Neki is jó lenne Csíkszeredából hozni egy-kettőt! Dobayval majd Udvarhelyt ismerkedem meg, minthogy házáznál nem kereshettem fel még ideig, mert nem tudtam Hozzátok elmenni. De ami késik, nem múlik és erre is kell nekem a meghívásod, mert boldog lennék, ha ezt a régi szándékomat az idén megvalósíthatnám! Megnyeréséről majd együtt fogunk beszélni, ha Te már előbb nem tudnál vele beszélni. Igazad van, hogy muzeális szempontból neki sokkal több hasznát vehetném, mint Lacinak, de Laci is kedves jó fiú, s ha csak valamikéval is jobb módba volnánk, s az egész népünk nem volna úgy lerongyosodva, nem is sokat haboznám, hogy biztassam a hazajövetelre. De így szabad pályán levő embert nem merek biztatni. A nyugdíjas Dobay egészen más helyzetben van és lenne nálunk. De erről majd szóval többet! Annak is örvendek, hogy előkelő lepke- és bogárbirodalmad-ból néha a pókok és szitakötők „alacsony” világába is hajlandó vagy betekinteni, de tényleg ki határozza meg ezeket, mert dr. Kolosváry Gábor tényleg nagyon messze van, amikor kerek két esztendő óta egyetlen értelmes könyvét sem vagyok képes ide behozatni Pestről. Egészen helyeslem a július 6–8. körüli időt, ez nekem is konveninálna. Máskor folytatom. Igaz barátsággal, régi meleg érzéssel ölellek

Csutak Vilmos

3.

A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya
Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1934. május 14.

Mélyen tisztelt Főorvos úr!

A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya folyó év március 27-én tartott nagy gyűléséből melegen üdvözlő Főorvos Urat, és szíves köszönetet mond múzeumunk érdekében eddig kifejtett lelkes tevékenységéért. Egyszersmind elismeréssel emlékezik vissza arra a komoly elhatározásra, amelyre a múlt nyári múzeum-egyesületi vándorgyűlés ideje alatt éppen Főorvos Úr kezdeményezésére és elnöklelte alatt tartott bizalmas értekezleten jutottak a vándorgyűlésen megjelent természettudósok, amikor tudományos tevékenységüket a Székely Nemzeti Múzeum számára szívesen fölajánlották. Igazgatói jelentésből nagy örömmel hallotta azt is választmányunk, hogy a megjelent természettudósok ugyanakkor felkérték és megbízták Önt, hogy múzeumunkat támogató természettudósok körének vagy szakosztályának az alapszabály-tervezetét dolgozza ki, és tegyen meg minden lehető, hogy e szakosztály mielőbb szerveztesse meg. Amikor Főorvos Úrnak ez ügybuz-

gó, lelkes kezdeményezésére ismételt elismeréssel emlékezünk vissza, egyszersmind tisztelettel fölkerjük, hogy fenti ügyben tett eddigi eljárása eredményéről szíveskedjék alkalmmal jelentést tenni választmányunknak.

A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya nevében, kiváló tisztelettel:

Bálint Dénes⁴⁸ – alelnök

Konsza Samu⁴⁹ – igazgató-őr, jegyző

4.

Dobay László Csutak Vilmosnak
Dicsőszentmárton, 1934. december 21.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Októberben történt rövid találkozásunk alkalmával ígért tettem arra nézve, hogy egy október végére tervbe vett baráti látogatásommal kapcsolatosan felkeresem Szentgyörgyöt, hogy a múzeumot is megnézve, személyes impressziókat nyerjek, legfőképp abból a szempontból, hogy a kérdéses ügyben bármilyen megállapodásra is jutnék, egyes-egyedül csak magamat tehesem felelőssé. Közbejött események, feleségem tüszős mandulagyulladás, majd saját magam gyengélkedése, majd dr. Péterffy főesperesnek a stallum gyűjtésére való távolléte ezt a terminust két kerek hónappal kitolták. Most aztán talán lehetséges lesz, hogy ez erkölcsi kötelezettségemnek is eleget tehetek. Ünnepszombatján, hétfőn este a 7 órai vonattal Szentgyörgyön átutazunk. Hogy Szárazpatakon – Valea Seacă – meddig maradjunk, nem tudom, mindössze 2-3 napot csupán! Az Igazgató úr és a múzeum meglátogatása tehát a visszafelé való út egy napjára maradna. Nagyon kérem ennél fogva, kedves Direktor úr, legyen szíves Dr. Péterffy Lőrinc főesperes úr címére szíveskedjék értesíteni egy levelezőlapon, hogy december 27. és 31. között otthon lesz-e, s hogy látogatásunknak ebben az időben nincs-e a legcsekélyebb akadálya is? Én aztán vendéglátó baráttal kiakudva közölni fogom a napot, melynek estéjén Szentgyörgyre érkezünk.

Boldog ünnepeket kívánva, maradtam kiváló tisztelettel, híve:

Dobay László

1935

5.

Dobay László Csutak Vilmosnak
Dicsőszentmárton, 1935. január 14.

Kedves Barátom!

Gerő címére küldött soraidat átadta elolvasás végett, miután engem is érdeklő pontokat tartalmaz. Ő mindenesetre már válaszolt leveledre, miután azt sürgősnek jelezte. Az én előadásom helyes címe: *A madarak költözködése mint biológiai jelenség* (a vándorlás egészen másvalami!). Valami személyi adatokat is kértél. Ne vedd rossz néven tőlem, de halálos ellensége vagyok minden reklámnak, legyen az önreklám vagy mások útján mesterségesen és titokban inspirált hasonló valami. Ez azonban nem zárja ki, hogy magamról ne közöljek egy hosszú „curriculum vitae”-t. Éltem 62 évet; ebből mint boldog gyermek elloptam 6 évet, tanultam 16 esztendőt, egy évet mint önkényes elvitézkedtem, állami szolgálatban állottam 34 évig,

⁴⁷ Soó Rezső (1903–1980) botanikus, geobotanikus, flórakutató, tanár, könyv- és műgyűjtő.

⁴⁸ Bálint Dénes (1869–1934) sepsiszentgyörgyi polgármester, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának ügyvezető alelnöke.

⁴⁹ Konsza Samu (1887–1971) folklórkutató, tanár, iskolaigazgató, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-őre, igazgató-választmányi tagja.

5 év óta pedig mint nyugdíjas apadó reményekkel nézek a kilátástalan jövő elé. Amit időben a Gondviselő még nekem szánt, azt csendes munkában szeretném eltölteni, a székelység és a természettudományok érdekében. Jól van így? Jó kell legyen, mert mind igaz, egy szó sincs benne, ami valótlan volna! Ha használhatod, használd fel jó egészséggel!

Kedves Barátom! Most én kérek Tőled valamit. A magyar Ornitológusok Szövetsége „díszelnökévé” választott. Az alapszabályok értelmében köteles vagyok a szövetség díszjelvényét mint ilyen mindenütt használni, hol szakelőadást tartok, vagy szakülésen részt veszek. Az érem Herman Ottó⁵⁰ ábrázolja megfelelő felirattal, és a szalagja *magyar nemzeti színű*. Az alapszabályok rendelkezésének eleget tehetek-e, vagy gondolod, hogy kellemetlenség lesz belőle? Utóvégre nem vagyok hajlandó a hatóságokkal semmi címen konfliktusba kerülni. Levelednek még csak egy passzusára akarok reflektálni. Valamit félre kellett érteni, mert én nem ígértem, hogy már január 27-re feltételeimet, illetve kívánságaimat írásba foglalva átadom. Annyit mondtam, hogy igenleges esetben sem lehet szó arról, hogy augusztus előtt áthurcoljunk. Most is és februárban is és a tavaszon is alkalmat találok az érdeklődésre a megélhetést illetőleg, s még akkor is bőségesen marad idő az ügy végleges elintézésére és lezárására. Őszintén kijelentem, akarok, és szeretném, ha a dolog sikerülne, de sajnos nyugdíjas állapotom mellett tisztán a megélhetési viszonyok kedvező vagy kedvezőtlen volta fog e kérdésben dönteni. Szeretném tudni, hogy ezeket a kultúrelőadásokat az értelmiséget illetőleg milyen közönség szokta látogatni? Románok szoktak részt venni? A sziguranca⁵¹ képviselője jelen szokott lenni? Nekem mindössze két darab térképre lesz szükségem. Egy darab Európa és Ázsia együtt, és egy Afrika. Ha van hegy- és vízrajzi térkép ezekből, akkor ezeket fogom kérni. Mindketten szeretettel üdvözlünk:

Dobay Laci

6.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Küküllővár, 1935. január 9.

Kivonat

„De hát én magamról csak ennyit: 59 éves vagyok, 34 év óta vagyok orvos, jelenleg nyugdíjas, e hon szokásai szerint nyugdíj nélkül, hátszegi járásorvos, képzett törvényszéki orvos, jelenleg kisbirtokos Küküllővárt; kb. 30 éve gyűjtök rovarokat, főleg lepkéket, és ezekből tudományosan elrendezett gyűjteményem van; szerveztem a világháború előtt a Retyezát-hegység rovtani kutatását és a Retyezát lepkefaunájáról a nagyszabani természettudományi társulat Diószeghy szerkesztésében (az én adataimat is tartalmazza) egy vastag évi füzetet adott ki. Pár év óta a Ti múzeumotok érdekkörébe kapcsolódtam be, és most is szervezem az érdeklődőket a Székelyföld kutatására és múzeumotok gyarapítására stb.”

7.

Csutak Vilmos Dobay Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. január 16.

Kedves Barátom!

Megkaptam és köszönöm 9-én kelt szíves leveledet. Eszerint tehát vasárnap délelőtt 11 órakor a fiainknak kollégiumunk dísztermében, délután 5 órakor pedig a hívásunkra múzeumunk dísztermébe összegyűlő közönségnek fogtok

Gerő barátunkkal együtt 45-45 perces előadást tartani, amit én inkább atyafiságos beszélgetésnek szeretnék nevezni és elkeresztelni. A személyi adataitokra azért volt szükségem, hogy adataitokat továbbítsam dr. Török Andor elnökünknek, azért, hogy előadásaitok előtt egy néhány meleg szóval közönségnek bemutatthasson Titeket. Ő aztán annyit használ fel azokból, amit jónak lát és szükségesnek tart. Ami aztán a reklámról, önreklámról stb. vallott nézetetdét illeti, és ami az ide vonatkozó nézeteitdét illeti, majd kipróbáltatjuk az idő által, ha a jó Isten úgy rendelte volna, amit szívemből óhajtanék, hogy életünk hátralevő részét „csendes munkában a székelység és a tudományok érdekében” egymás oldalán tölthessük el. Helyeslem azt a nézetetdét is, hogy a hatóságokkal nem akarsz semmi szín alatt konfliktusba keveredni. Tehát várjunk a kérdéses színekkel a legközelebbi népszavazásig. Nem fontos, hogy már 27-re elhozd a kérdéses írásodat. Igazad van, hogy első a megélhetések lehetőségének a biztosítása. Majd ezt is megbeszéljük, és hitelesen tájékoztatunk, hogy kedves feleséged Önagyságát Te is hitelesen tudd tájékoztatni. A konviktusunk vezetősége már gyűjti a szükséges adatokat, majd Te ellenőrizni fogod. Tényleg bőségesen van időnk mindezekre, ha elvileg egyetértünk, s ezt az elvi álláspontodat most megismervén, én is nyugodtan csinálhatom a további terveimet – remélt közös munkánk jobb sikere érdekében. Az előadásainkat mérsékelt számú intelligens közönség szokta látogatni, és a kollégium fiú- és leányifjúsága, aszerint, hogy a termünk mennyit enged be a közönség mellett. Mivel most a gyermekeink már délelőtt kapnak töleket egy-egy előadást, csak akkor fogom odadirigálni őket, ha szükség lenne rájuk, vagy ti szükségesnek tartanátok. Majd szombaton este vagy vasárnap délután ezt is megbeszéljük, csak jertek hozzánk egészségesen. Az állomásra majd kiküldök valakit elétek. Ha elfelejtkezétek, jertek egyenesen a múzeumba: a vendégszobánkban szállásollak el együtt vagy külön, ahogy akard. Szíveskedj erről fűtési szempontból értesíteni. Az előadásainkon románok általában nem szoktak részt venni, de pl. Roska Márton⁵² barátomnak egyik októberi régészeti előadására eljött a volt prefektusunk, és viszont a sziguranca⁵³ rendesen meg szokott tisztelni. Ezt szíveskedj azután Gerővel is közölni. Térképről gondoskodom, s majd előre megmutatjuk. Csókolom a kedves feleséged kezét, Téged öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos

8.

Szabó József Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1935. január 16.

Mélyen tisztelt Doktor úr!

Csutak igazgató úr megbízásából reám hárult az a számomra kedves feladat, hogy – bár egyelőre ismeretlenül, de mint a kollégium jelenlegi természetrajz tanára – válaszoljak a Doktor úr levelére. Elsősorban szöveg a január 27-re tervbevetett előadásokról. Úgy az ifjúságnak, mint a nagyközönségnek tartandó előadások rendjét és tárgyait az Igazgató úr nagyon helyesnek találta, és kéri, hogy Dobay László úr előadásában (a madarak költözködésének biológiai jelentőségéről) legyen különös tekintettel a Háromszékre nézve fontosabb költözködő madarak ismertetésére, hogy ezáltal is a téma közelebb kerüljön a közönséghez. Az ifjúságnak tartandó előadások is különösen nagy értékűek, mert egyenesen a tudományos gyűjtés technikáját fogják ismertetni, és ezáltal sokkal inkább felkelti az érdeklődést a fiúkban, lányokban, mint az elmélet terén mozgó előadások.

⁵⁰ Herman Ottó (1835–1914) természettudós, etnográfus, régész, muzeológus, politikus.

⁵¹ A román állambiztonsági hivatal (Siguranța).

⁵² Roska Márton (1880–1961) régész, néprajzkutató, egyetemi tanár, a Székely Nemzeti Múzeumnak is külső munkatársa.

⁵³ A román állambiztonsági hivatal (Siguranța).

Nagyon valószínű, hogy az előadások nyomán, mihelyt kitavaszodik, nem egy diákunk fog az utasítások szerint gyűjtőmunkát végezni. Nekem mint egészen kezdő, fiatal embernek különösen nagyon sokat fognak jelenteni ezek az előadások, mert az egyetemen – a növénytani intézet kivételével – úgyszólván egy intézetben sem adtak utasításokat a gyűjtés, konzerválás és tudományos feldolgozás módjaira, legkevésbé az állattani intézetben. Kolozsvárt (ahol én végeztem a tavaly márciusban) az állattani intézetbe különösen nehéz bejutni, nekem pedig egyetlenegy más intézetben sem volt alkalmam a kötelező órákon kívül dolgozni. A rovar- és madártan kérdéseiről meg éppen nem volt alkalmam hallani, mert az állattani intézetben úgyszólván csak a férgek és gerincesek összehasonlító anatómiájával foglalkoznak. Így az előadások mindenike újság lesz számomra, és nemcsak a fiúk, de magam is sokat fogunk belőle tanulni. A Dobay László úr idejövételének ügyében az Igazgató úr megkérte dr. Konsza Samu igazgató-őrt, kollégiumi tanárt, aki a konviktust vezeti, hogy készítsen január 26-ig az itteni téli és nyári piaci árakról egy kimutatást és adja majd át itt neki. Az átköltözéssel kapcsolatos kérdésekről majd lesz még itt alkalom beszélgetni. Az Igazgató úr úgy tervezi, hogy 26-án, szombaton vacsora utánra a múzeumhoz legközelebb tartozók kis társaságát a kollégium konviktusába vacsora utánra összehívja, ahol azután alkalom nyílik esetleg részletkérdésekről is beszélgetni. Mindent egybevéve, a Múzeum örömmel és szeretettel várja a jelzett időre (folyó hó 26-án este 7 órára) a Doktor úrék megérkezését, magam pedig abban a reményben, hogy mihamar személy szerint megláthatom a Doktor Urat, maradok mély tisztelettel:

Szabó József

9.

Csutak Vilmos László Kálmánnak
Sepsiszentgyörgy, 1935. január 19.

Kedves Kálmán!

1. A Barcasági Múzeum⁵⁴ visszakéri tőlünk azt a három könyvet, mit a múlt nyáron szíves voltál kihozni nekem az Erdélyi Múzeum-Egylet vándorgyűlése alkalmából. Most alkalmilag (főleg a postai költség megmentése céljából) visszaküldöm Neked ugyanazt a három könyvet, azzal a kéréssel: szíveskedj visszaküldeni vagy visszavinni a múzeumnak, megköszönni nevemben és megkérni arra, hogy szerezzék meg a Székely Nemzeti Múzeumnak is, ha módjukban áll. Hálás lennék érte, és illő árukat megfizetném.

2. Meghívlak ezennel a most január 27-én délután 5 órakor a múzeumunkban tartandó két ismeretterjesztő előadásunkra. Egyik előadónk, Dobay László dicsőszentmártoni ornitológus (kinek a ti lakásokat nemrégén a nyártól kezdve felkínáltuk, hogy annak ellenében a múzeumunknak végre tíz esztendővel néhai édesapád halála után egy állandó természettudóst biztosítsunk) különben nyugalmazott CFR⁵⁵-főfelügyelő és tojástudós, a másik előadónk pedig a másik természettudós barátunk, dr. Köntzei Gerő. Dobay a madarak költözködéséről mint biológiai jelenségről és Köntzei a rovarokról s azok hasznáról és káros voltáról a mezőgazdaságban stb. fog beszélni. Mivel pedig ugyancsak ők vasárnap délelőtt 11 órától, tehát a szokásos templomozás végétől kezdve a gyermekeinknek is előadást

tartanak, mégpedig Dobay a nyúzásról, tömésről stb., Köntzei pedig a lepkegyűjtésről stb., szívesen látnálak arra is, hogy lásd ezt a gyakorlati munkájukat is, és egyúttal képviseld az általa annyira szeretett és nálunk annyira gazdátlan székely botanikát is, és megkösd velük az annyira kíváncsú személyes ismeretséget és barátságot. Reátok nézve sajnos,⁵⁶ de a múzeumtulajdonos és fenntartó székely közösségünkkel szemben érzett komoly felelősségünk tudatában kénytelenek vagyunk végre minden lehetőt megtenni a Dobay barátunk idehozására, mert a szegény Jóska tragikus összeomlása⁵⁷ minden korábbi tervünket keresztülhúzza és immár elodázhatatlanul szükséges, hogy amíg Szabó Jóska helyettes tanárunkból (vagy másból) múzeumi szakember lehet, az elismert tudású és tekintélyű Dobay meghívása, lakásokat felkínálása útján (ismétlem, legalább a tizedik esztendőben édesapád halála után) komoly kísérletet tegyünk a természettudományi gyűjteményünk szakszerű gondozására s tervszerű és olcsó gyarapítására is.

3. Végül ne terheltelessé majd annak idején afelől is tájékoztatni, hogy február hónapban kb. mikor kellene Brassóba mennem a fejedelemségi székely történelmünk ismertetésére: *A székely nép története az önálló erdélyi fejedelemség idején (1562–1690-ig)* cím alatt, ha tudniillik a régi megbeszélésünkre még jól emlékszem. Öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos

Ui. A könyvekről való elismervényemet az átadáskor szíveskedj visszakérni.

10.

László Kálmán Csutak Vilmosnak
Brassó, 1935. január 30.

Kedves Vilmos Bátyám!

Köszönettel vettem folyó hó 23-i nagybecsű sorait, s őszintén sajnálom, hogy – amint Konsza által is üzentem – most vasárnap nem mehettem ki Szentgyörgyre. Ugyanis szombaton este rendezte a Református Nőszövetség a szokásos évi nagy estélyét, és én mint a nőszövetségnek titkára, aki egyszersmind az estélynek rendezője is voltam, részt kellett hogy vegyek elejétől végig. A mai influenzás világban pedig nem mertem megkockáztatni, hogy egy álmatlan éjszaka után kiutazzak. Pedig nagyon szerettem volna úgy Köntzeivel, mint Dobayval megismerkedni s velük egy kis eszmecsere folytatni. Remélem, hogy ebben az évben nem leszek annyira lekötve hivatalomhoz, mint a múlt esztendőben, s így a botanikának több időt szentelhetek. A Konsza Samu által átadott könyveket Teutschnak⁵⁸ személyesen átadtam és megköszöntem. Az elismervényeken a visszaadás megtörtént, előttem feljegyezték. Teutsch említette, hogy a tavasszal egy nagyobb társaságot szeretnének összegyűjteni a múzeum meglátogatására. Említettem neki, hogy közelebből Vilmos Bátyám előadást fog tartani a Székely Társaságban a székelyek történelméről. Nagyon érdekelte a dolog s kérte, hogy majd a pontos időt jelezzem. Ma végre sikerült megállapítanunk előadói estélyünknek az időpontját, amennyiben az Vilmos Bátyámnak is meg fog felelni. Ugyanis olyan szombatot kellett keresnünk, amelyen más magyar egyestlenek előadása vagy bálja nincsen. Ez pedig a farsangban elég nehéz dolog. Szelével⁵⁹ aztán ma február 16-ban állapodtunk meg. Az előadás kezdetét 9 órára hirdetjük, hogy brassói

⁵⁴ A brassói szász múzeum (Burzenländer Sächsisches Museum, Kronstadt).

⁵⁵ Román Államvasutak (Căile Ferate Române).

⁵⁶ László Kálmán kisebb testvérei még ekkor is itt laktak, édesapja, László Ferenc szolgálati (múzeumőri) lakásában, tehát Dobay alkalmazása kiköltöztetésüket jelentette volna.

⁵⁷ László Kálmán testvére, László József (1902–1932) tanár, a Székely Nemzeti Múzeum őre öngyilkos lett. Vö. KOCS I. 2002, 91, 120.

⁵⁸ Julius Teutsch (1867–1936) likörgyáros, műgyűjtő, őstörténész, a Barcasági Múzeum alapító őre.

⁵⁹ Szele Béla brassói magyarpárti (a két világháború közti romániai Országos Magyar Párt) politikus, lapszerkesztő.

szokás szerint 1/2 10-re megkezdhezzük. Megfelelő művészi kísérőműsorról gondoskodunk. Hasonlóképpen szállásról is. Egyébként most szombaton kimegyek Szentgyörgyre, és ekkor a részleteket megbeszélhetjük, úgyszintén a lakás ügyét is. A mielőbbi viszontlátásig is vagyok szívélyes üdvözléssel és őszinte tisztelettel:

László Kálmán

11.

Dobay László Csutak Vilmosnak
Dicsőszentmárton, 1935. március 28.

Kedves Barátom!

Hivatkozással részben többszöri levélváltásunkra, részben korábbi beszélgetéseinkre, idejét látom annak, hogy elhatározásomról írásban értesítsek. A kérdéses ügy, melyre jelen soraim vonatkoznak, nem több és nem kevesebb, mint az, hogy hívásotokra jelenlegi lakhelyemről költözzem át Szentgyörgyre, s ott a Székely Múzeum állattárának gondozását, felügyeletét és rendben tartását átvéve, annak karban tartására, fejlesztésére és gyarapítására minden lehető kövessék el. Általánosságban ismerve a jelen status quot⁶⁰, magam előtt van az a valóban tágas munkatér, amely dologra hív. A munkától soha sem félttem, s ha már mint áll. hivatalnok minden szabad időmet ennek az ügynek szentelem, fokozottabb mérvben fogom tehetni most, mikor megszabadultam minden hivatalos gondtól. Éppen ezért készséggel jelentem ki, hogy meghívásotoknak hajlandó vagyok eleget tenni, fájdalom azonban, korlátolt anyagi helyzetemre való tekintettel, nem minden feltétel nélkül. A kikötések azonban olyanok, mint látni fogod, amelyek csak látszólag és csak átmenetileg fogják terhelni a múzeum büdzsáját. Első és legfontosabb kikötésem „conditio sine qua non”-ja⁶¹, hogy átköltözködésem összes felmerülő költségeit viseltek. Ebben bennefoglaltatik a vasúti kocsi (10 000 kg) Dicsőtől⁶² Szentgyörgyig, az ingóságok kifuvarozása Dicsőben és beszállítása Szentgyörgyön. Ez a költség futólagos megállapítás szerint cca. 8200–8500 lejt fog kitenni. Hogy ettől a számtól senki meg ne ijedjen, már most sietek megemlíteni, habár nem is tartozik ide, hogy az a már készen levő anyag, amelyet tömött madarakban, madárbőrökben, fészkekben, tojásokban, rovarokban, csigák- és kagylókban és más egyebekben is a múzeum céljaira előkészítettem, sokszorosan meghaladja azt az értéket, amelyet átköltözködésem igénybe fog venni. Második feltétel, hogy a múzeum telkén levő, abban az épületben, melynek egyik részében Gödri Ferenc⁶³ kollégiumi tanár úr lakik, a két szobából, előszobából s külön konyhából álló lakrész a szükséges mellékhelyiségekkel és kertrésszel egyetemben tiszta és lakható állapotban, természetbeni lakás gyanánt adassék rendelkezésemre. Külön kérésem az, hogy a konyha – ha nem így volna! – úgy alakíttassék át, hogy az télen-nyáron egyformán, az egészség veszélyeztetése nélkül legyen használható, s a cselednek lakrészüln szolgálhasson. Tekintettel, hogy a sütőke-mence is a konyhában van, a konyhának lehetőség szerint valamelyik irányban való kibővítését kérem, térnyerés céljából. A múzeum részére készülő preparátumok és konzerválások részére egy napos helyiség kijelölését és dolgozó asztalokkal való felszerelését kérem, úgy, hogy az bármely időben igénybevehető legyen. Tekintettel, hogy európai és exotikus összeköttetéseimet szándékomban van rendre felkérni, hogy fölös anyagjaikból hol ajándék gyanánt, hol (később) csereképpen

adjanak a múzeum céljaira, felmerül a szüksége annak, hogy a múzeum részéről valami tiszteletbeli címet kapjak, amelyből nyilvánvalóan kitűnjön a múzeumhoz való tartozásom, de az is nyilvánvaló legyen, hogy csak a zoológiai szakosztálynál vagyok angazsálva⁶⁴. A múzeum részére végzendő munkákat díjtalanul végzem, köteles azonban a múzeum engem a preparáláshoz és konzerváláshoz szükséges eszközökkel és anyagokkal (spiritus, üvegek, bonceszközök, tűk stb.) természetben ellátni. Ez alól kivételt csak a preparálandó madarak képeznek, itt az általam felhasznált anyagok (arzén, vatta, madárszemek, drótok, olajfesték stb.) önbeszerzési árának, nem esetről esetre, hanem időnként és készpénzben való megtérítését kérem. Ez utóbbit azért kérem, mert magánfelek részére végzendő madártömésről ezután is kénytelen vagyok foglalkozni, s így nem merülhet fel a feltevés, hogy magánmunkáimnál az intézet anyagát veszem igénybe. Kénytelen vagyok kihangsúlyozni, hogy mint ornitológus csak a madarak töméséhez értek, emlősökkel nem foglalkoztam soha, ilyen munkára tehát nem is vállalkozhatom. Kedves Barátom! E pillanatban ezek azok a főbb pontok, amelyek ellenében meghívásotoknak eleget tehetek. Több mint valószínű, hogy merülnek fel majd apró, előre nem látott dolgok is, melyeknek rendezését közös megállapodással, a méltányosság alapján kérem. Ezzel szemben természetesen az fog Titeket inkább érdekelni, hogy mit fogok rekompenzáció gyanánt nyújthatni?

Mindent! Ami egy szakmáját szerető ember tudásából kikelik! A múzeum meglévő zoológiai gyűjteményét átrendezem a mai nomenklatúrájának megfelelően, azokat rendbeszedem és gondozom. Hiányzó fajokat beszerzek és preparálok. A múzeum részére küldött anyagot – kivéve az emlősöket – szintén. A rendelkezésemre álló fészkeket és madártojásokat ajándékozom, azután pedig e gyűjteményeket successive⁶⁵ gyarapítom. A rovarok nagyon hiányos gyűjteményeit készleteim szerint adom, később szaporítom és rendezem, a hullók és kételtűek gyűjtését a múzeum anyagi lehetőségei szerint elkezdem és folytatom, ugyanígy a csigák és kagylók gyűjtését is. Ezenkívül különösen az ornitológia és az entomológia köréből nagyon sok szemléltető dolog hiányzik, amit egyenként fel nem sorolhatok. Ezeket rendre mind elkészítem! A botanikai gyűjteményekben szintén segédkezem. Mindkét nembeli ifúság effélékre hajlamos részének szívesen tartok elméleti előadásokat, ha gyűjtőutaimra valaki velem akar tartani, szívesen veszem, így practice⁶⁶ is megtanulja, mit és hogyan kell gyűjteni? Azokat, kik a magasabb rendű állatok kikészítését és a madarak tömését komoly szándékkal meg akarják tanulni, szívesen megtanítom, nem lehetetlen, hogy egyiknek-másiknak kenyeret adok a kezébe. Irodalmi munkásságom most már a Székelyföld területére fog áttérődni, s közleményeimben mindenütt kifejezetten mint a Székely Múzeum állattárának a fogok szerepelni. Felhívásotokra szívesen tartok kultúrelőadásokat. És még mit írjak? Legföljebb annyit, hogy segítőtársatok akarok lenni mindenben, ahol lehetek, mert tudom és érzem, hogy a kölcsönös megismerés útján Ti is azzá váltok! Legföljebb még annyit, hogy ha az ügy dűlőre vihető, legkésőbb szeptember 1-jéig átköltözködném, ha magánügyeim azonban úgy alakulnak, esetleg valamivel hamarabb is. Szeretettel ölel, s alkalomadtán kimerítő válaszodat kéri:

Dobay László s.k.

⁶⁰ (Egyensúlyi) helyzet.

⁶¹ Kizáró feltétel (lat.).

⁶² Dicsőszentmárton.

⁶³ Gödri Ferenc (1890–1975) tanár, festő, a Székely Nemzeti

Múzeum őre.

⁶⁴ Alkalmazva (rom.).

⁶⁵ Folyamatosan (lat.).

⁶⁶ Gyakorlatban (lat.).

12.

Csutak Vilmos Roediger Lajosnak
Sepsiszentgyörgy, 1935. április 4.

Kedves Lajos Bátyám!

Mellékelten megküldöm Dobay László kedves barátomnak hozzám intézett levelét, amelyben a múzeumnak munkakörébe való bekapcsolódhatásának feltételeit szögezi le, azzal a kéréssel, hogy kovásznai magányodban bőven lévén idő az ügyről gondolkodni, annak minden részletét a Tőled megszokott alapossággal és lelkiismeretességgel gondold át, nézeteidet vedd papírra és küld el, hogy még a bizottsági ülés összehívása előtt, amelyre majd tisztelettel meghívunk és elvárunk, meghányjuk-vessük azokat. Értesíteni kívánlak egyúttal, hogy április 2-án kelt gondterhelte szíves leveledet megkaptam, és mielőtt elnökségünk tagjaival találkozhatom, eljűk fogom lényegét terjeszteni.⁶⁷ Ezt is és jövő leveledet is hálásan köszönöm és igaz barátsággal öllelek:

Csutak Vilmos
múzeumi igazgató

13.

Csutak Vilmos Dobay Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. április 5.

Kedves Barátom!

Múlt hó 28-án írt szíves leveledet számításunk értelmében pénteken délből tényleg megkaptam, amiért szíves köszönetet mondok. Minthogy azonban akkor már nyakig voltunk a délután 6 órakor napirendre kerülő kérdéseink előkészítésével, sajnos nem tudtunk kellő időt szakítani a Te kérésed előkészítésére. Ennek következtében csak annyit tehettem, hogy rögtön kiadtam egy ad hoc⁶⁸ előkészítő bizottságnak. Ez a bizottság azonban, illetve az ügyvezető-tanács az idő rövidege miatt már szintén nem tudta kellőképpen előkészíteni az ügyet. Ezért az igazgató-választmány, bár a legnagyobb örömmel vette tudomásul az abban foglaltakat, a kérdésnek írásba foglalandó rendezését kívánó, tehát pontos jogi és gazdasági oldala lévén, más nem tehetett, mint azt, hogy visszaadta az ügyvezető-tanácsnak, hogy a kérdést pontosan készítse elő, és úgy terjessze ismét egy későbbi összehívandó rendkívüli igazgató-választmányi gyűlés elé. Ez ellen én sem emelhettem észrevételt, mert amint Te magad is írod, az ügy nem nagyon sürgős, amennyiben átköltözködéseteket csak szeptember 1. körül gondoljátok. Akkor erről a legmelegebb üdvözléssel sietek Téged értesíteni, egyszersmind kérem szíves türelmedet is addig, amíg a mielőbbi igazgató-választmányi döntésről is értesíthetlek. Rajta leszek, hogy amihelyt legsürgősebb dolgainkat elintézhethetjük, a kérdést újból elővegyük az ünnepek után. Csókolom a kedves Nagyságos Asszony kezét, Téged meleg barátsággal öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos
igazgató

14.

Roediger Lajos Csutak Vilmosnak
Kovácsna, 1935. április 11.

Kedves Vilmos!

Folyó hó 4-én hozzám intézett kedves leveledre íme itt a visszhang, melynek megírása előtt többször is aludtam egyet. Megvallom, hogy 30-án éjjel folyvást a Dobay-féle ajánlat járt az eszemben, úgyhogy másnap délelőtt, bemenve a Múzeumba, megpróbáltam megtudakozni Annustól⁶⁹, hogy a volt László-féle lakház⁷⁰ jogilag ki tulajdona, a Múzeumé-e, vagy a Kollégiumé⁷¹, de nem sikerült kérdésemre határozott választ kapni. Nekem László Ferenc úgy adta elő azon két lakóház építésének történetét, hogy azokat a Kollégium tette lehetővé, azon célból, hogy azáltal a Kollégium tanárai, kik alapszabály szerint öreai a Múzeumnak, mindjárt, az őrizetükre bízott osztályok közelében lakván, munkájuk könnyebbé és eredményesebbé tétessék. De ha ezen lakóházak múzeumőri tanári lakásoknak épültek, vajon nem nyújtunk-e azáltal, hogy egy a Kollégiumtól távol álló egyénnek adassék a lakás, precedens esetet arra, hogy más, szintén tudománnyal foglalkozó is ne igényelhesse – a hatalmasabb jogán – a lakást? Most, midőn éppen védnök nélkül vagyunk!⁷² Elsősorban is ezen lakáskérdés miatt sokallottam Dobay úr feltételeit. Másfelől pedig Dobay úr a mi Múzeumunk céljaitól kissé távolabb eső speciális tudománnyal foglalkozik. A „Gyönyörű Természet Historiájá”-nak geológiai, mineralógiai, paleontológiai, botanika, zoológia nevű tartományaiból csak egyedül a zoológia egyetlenegy fejezetével foglalkozik. Gyűjteménye lehet, hogy a legelőkelőbb Országos Természetrajzi Múzeumnak is irigylésre méltó díszére válna, de csak azon esetben, ha a többi temérdek zoológiai részletek számára is volna „helye”. Jóságos Isten! Csak elgondolni is nehéz, mekkora épületre lenne szükség a zoológia minden családjá, neme elhelyezésére! Ámde Múzeumunkban éppen csak a hely hiányzik, és éppen ilyen nem kizáróan székely indexű tárgyak elhelyezésére. Hiszen maholnaptól tömött lesz a régiségtár. A levéltár, könyvtár ma is zsúfolva van, a néprajziban a kívánalmaknak megfelelő sorozatos gyűjtemények kiállítására most sincs elég hely, és még a néprajziban régen sok tárgy várja a beszerzést, és nincs elég hely éppen a legfontosabb csoportnál, a fonás, szövés, varrottas csoportoknál. A népviseletek beszerzésére és kiállítására, ha Isten megengedi megérni a Múzeum százéves fennállását, talán lesz idő és hely a felépítendő székely házakban. Dobay úr egyik feltétele szerint neki egy világos szoba lenne átengedendő preparáló helyül. Aligha lenne megelégedve a Múzeum „laboratóriumi szobájának” nevezett kicsiny helyiséggel, melyet most egy roppant terjedelmű levéltári szekrény tölt be. Ezen bajon ugyan könnyen lehetne segíteni, ha a souterrainben kapná azon helyet, hol nemrég Varga asztalosmester gyártotta műremekeit.⁷³ Az elég tágas és világos helyiség egy preparáló helyiség-, illetve laboratóriumnak, hol a sok fatárgyat a szűl ellen, a vas- és réztárgyakat rozsdá ellen, az ásatag csontokat szételés ellen, a törött agyagedényeket összerakosgatni lehessen, amely munkálatokra a készen kívül hely is kell. Midőn múlt hó 30-án délelőtt a Kollégium épületében levő könyvkereskedés előtt elhaladtam, sok szép kitömött madarat láttam a kirakatban. A délutáni gyűlésen Dobay úr ajánlata azt a gondolatot

nem rámegegy arra, hogy akkori igazgatója külső lakókat fogad be (éppen védnöknek kinézett pártembereket), és azok öröklakásnak próbálják megszerezni a szolgálati lakásokat, akár az intézmény felszámolása árán is.

⁷³ Az alagsori asztalosműhelyükben a megelőző években Varga Nándor Lajos (1895–1978) grafikus testvére, Varga László dolgozott a múzeumnak.

⁶⁷ A Csíki ház telepítésével kapcsolatos megjegyzések, lásd (22).⁶⁸ A célt szolgáló alkalmi (lat.).⁶⁹ Fadgyas Annától.⁷⁰ Az említett, földszintes múzeumőri lakás, ahol László Ferenc lakott családjával.⁷¹ A Székely Mikó Kollégium.⁷² Az aggodalom jogos volt: az államosítás után a múzeum majd-

ébresztette bennem, hogy íme én talán már láttam is az ő madarait, mit egybevetve azon körülménnyel, hogy Dobay úr óhajtaná áttenni az erdőten Dicsőből a madárlakott erdőink tájára működése helyét, kiállította vélem a Dobay úr üzleti érteke felől való fényes bizonyítványt. Amit én javára írok.

Ha meggondolom, hogy a Székely Nemzeti Múzeumnak nincs módja egy fonográf beszerzésére és felszerelésére a székely folklór összegyűjtésére, ha meggondolom, hogy fényképezőgépe, a még található székely népviseletek és építmények megörökítésére használhatatlan állapotban van, nem látom eminens érdekűnek Dobay úr ajánlatának adott formájában való elfogadását. Igaz barátsággal ölel, igaz tisztelő:

Roediger Lajos

*Est modus in rebus.*⁷⁴

Ha a tudós ornitológust meg akarjátok tartani, ajánlatok fel neki egy távolabb eső tanári lakást, oda pedig helyeztetek be egy olyan tanárt, ki minden múzeumi dolog iránt egyaránt érdeklődik, és a székely indexű tárgyakat meg tudja másféleképpen különböztetni, és jól beszéli a honi nyelvet. Vajon ez a Dobay úr nem fia-e Dobay János (alias: Bőr Jancsi) volt kézdivásárhelyi jegyzőnek, én kedves tanulóársamnak? Avagy Dobay Lászlónak, az ő testvérének, kik pedig Dobay volt kovásznai járásbíróinak fiai?

15.

Csutak Vilmos Dobay Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. június 6.

Kedves Laci barátom!

Köszönöm a többszöri reámgondolásodat és kedves lapodat. Mindezt azzal viszonzom, hogy íme mellékelten megküldöm a kérdéses szerződéstervezetünket azzal a szíves kéréssel, hogy szíveskedj azt mielőbb kedves feleséged Öngagságával együtt alaposan megbeszélni és megtárgyalni, s reávonatkozó nagybecsű észrevételeiteket pontról pontra velem teljes őszinteséggel és minden fenntartás nélkül, annál sürgősebben közölni, minél inkább óhajtod, hogy ügyvezető-tanácsunkat és igazgató-választmányunkat gyűlésre hívjam össze, hogy ezt a kérdést közmegnyugvás mellett véglegesen elintézzük. Még csak azt kívánom egyúttal közölni, hogy folyó hó 12-én, szerdán Kolozsvárra utazom, s néhány napi ott tartózkodás után, legkésőbb a hét végére hazajövök. Szeretném, hogy legalább a jövő hét végére szíves leveled befusszon a kezünk közé, hogy kérdéseink gyűléseink összehívása iránt azonnal intézkedhessem. Kedves feleséged Öngagságának csókolom a kezét, Téged meleg barátsággal öllelek, jó barátod:

Csutak Vilmos

Szerződés

Mely kötöttett egyfelől a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya, másfelől Dobay László nyugalmazott vasúti felügyelő között, az alábbi feltételek mellett:

1. A Székely Nemzeti Múzeum alkalmazza Dobay Lászlót a Székely Nemzeti Múzeum természettudományi osztályának vezetőjéül. Az alkalmazás időtartama egyelőre öt esztendőben állapítatik meg, de amennyiben ezt az alkalmazási viszonyt az öt év letelte előtt, vagyis 1940. szeptember 1. előtt hat hónappal egyik fél sem mondja föl, automatikusan meghosszabbítatik további 5 (öt) évre. A fenti időpont előtt is mindkét félnek jogában áll ezen szerződést megszüntetni, ha a megszüntetési szándékot hat hónapi felmondási idővel a másik félnek tudomására hozza.

2. Az alkalmazási viszony ellenértéke fejében a Székely Nemzeti Múzeum rendelkezésre bocsátja Dobay Lászlónak a néhai dr. László Ferenc igazgató-úr lakásának déli oldalán lévő, két szobából, előszobából, fürdőszobából, pincéből, nyárikonyhából s a melléképületekből (fáskamra, sertésól) álló részét, tiszta és jó állapotban, megfelelő kerttel együtt. Ezen természetben adott lakáson kívül más fizetést a Székely Nemzeti Múzeum nem ad. Dobay László úr ezen lakrészen bármiféle átalakítást csak a Múzeum engedélyével eszközölhet. A lakás albérletbe nem adható, és Dobay László úr felelős a lakáson vagy járulékein általa vagy hozzátartozói által okozott esetleges károkért. A lakásnak összes tisztogatási, vízvezetési, villany-, szemét- és őrészktakarítási költségei, illetve az ilyen címenek főlszámított városi és esetleg más taxák Dobay Lászlót terhelik.

3. A Székely Nemzeti Múzeum magára vállalja a Dobay Lászlónak Dicsőszentmártonból Sepsiszentgyörgyre való átköltözködési költségeit, ami kb. 8500 lejt tesz ki. Ezzel szemben Dobay László kötelezi magát, hogy a fenti összeg ellenében ezen összegnek megfelelő értékű természetrajzi tudományos anyagot (tojás, fészkek, kitömött madár, lepke stb.) a múzeum tulajdonába díjtalanul átenged.

4. A Székely Nemzeti Múzeum Dobay Lászlónak dolgozószobául rendelkezésre bocsátja az utca felőli nagy világos szuterénhelyiséget nyáron, vagy a geológiai szertár helyiségét télen, mit minden április hó 1-jére kiürítve tisztán visszaadni köteles, berendezve azt munkaasztallal s a preparáláshoz szükséges eszközökkel.

5. A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya Dobay Lászlót a „Székely Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályának vezetője” címmel ruházza fel.

6. Dobay László kötelezi magát, hogy a szaktudása körébe tartozó muzeális munkákat: preparálásokat (emlősök kivételével), konzerválásokat, valamint a múzeum zoológiai gyűjteményének rendszeres gondozását és gyarapítását a természetbeni lakás ellenértéke fejében díjtalanul elvégzi. Igyekezni fog arra, hogy a természetrajzi gyűjteményben levő hiányokat fokozatosan kiegészítse, s a gyűjteményt annyira gazdagítsa, hogy a Székelyföldön előforduló minden faj abban lehetőleg mielőbb képviselve legyen. Ezen munkálatokhoz a múzeum által rendelkezésre bocsátott eszközöket s anyagokat (szesz, üvegek, tűk stb.) gazdaságosan használja, azokkal becsületesen, felelősség mellett elszámol. A madarak preparálásához szükséges anyagokat ő szerzi be, annak fölhasználásáról naplót vezet, s utólagos elszámolás után az elhasznált anyagok árát a múzeum neki készpénzben megtéríti. Minden munkatervét a múzeum vezetőségének előzetes engedélyével végzi. Általában, mint osztályvezető, féltő gonddal őrökdi a múzeum erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmezésén. Vállalja, hogy a botanikai gyűjteményekben is segédkezni fog, s az ifjúság arra hajlamos tagjait a gyűjtő- és preparáló munkába bevezeti.

7. Jelen szerződés a múzeumnak a Székely Mikó Kollégiummal kötött régi szerződését nem érinti semmi tekintetben, s így precedensül nem szolgálhat. Mely szerződés felolvasás és elfogadás után aláíratott.

Kelt

16.

Dobay László Csutak Vilmosnak
Dicsőszentmárton, 1935. június 20.

Kedves Barátom!

F. hó 6-án kelt leveledet a szerződéssel egyetemben megkaptam, s hogy hamarabb mégsem válaszoltam, oka az, hogy

⁷⁴ Mindennek megvan a maga módja (lat.).

afölött részletesen és megfontoltan kellett gondolkodnom, különösen, mert terhemre olyan kikötéseket is tartalmaz, melyekről eddig sem írásban, sem szóval említés sem láttatott. Őszinte és minden fenntartás nélküli választ kérsz. Ezt az alábbiakban adom meg, olyan őszintén, ahogy csak ember meglehet. A tervezet 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik pontja az eddigi szóbeli megállapodásokkal egyezik. A 7-ik pont előttem ismeretlen szerződésre hivatkozik, amely mégiscsak kell érdekelje jelen szerződés ügyét, különben teljesen érthetetlen, hogy miért is történik rá hivatkozás az én ügyemmel kapcsolatosan? És most hadd kerüljenek sorra a magam észrevételei. A 6-ik pontban utalás van arra, hogy a gyűjteményben lévő hiányokat fokozatosan kiegészítem, s a gyűjteményt annyira gazdagítom, hogy a Székelyföldön előforduló minden faj, lehetőleg mielőbb, abban képviselve legyen. Ugyancsak e pont 3-ik bekezdésében kötelességemmé tétetik, hogy minden munkatervem a múzeum vezetőségének előzetes engedélyével végezhetem csupán. Kedves Barátom! Amikor én körvonaltam előtted szóban és írásban is, hogy a Székely Múzeum érdekében mit tehetek, teljes tudatában voltam annak, hogy mint 62 éves ember mire vállalkozhatom úgy, hogy annak meg is tudjak felelni. Nyugodt lelkiismerettel szögezhetem le újból is, hogy ha mindazt becsületesen végre is akarom hajtani, amiket beígértem, nem tudom marad-e időm arra, hogy a magam egyéni ügyeivel egyáltalán foglalkozhassam? Tavasszal és nyáron a gyűjtés, őszszel és télen a gyűjtötték összeállítás, feldolgozása és rendezése állandó elfoglaltságot jelent. A gyűjtés pedig nem szorítkozhatik Sepsiszentgyörgy területére csupán. Körülbelül azt is látom már, hogy a fiatalság anyaggyűjtésére alig lehet számítani, mert azt a sportörület 100%-osan igénybe veszi, s arról lemondani nem hajlandó. Nem marad más hátra, mint a magam exkurzióin⁷⁵ gyűjteni össze, amire csak szükség van. Gondolhatod tehát, hogy az anyagi áldozatokkal jár, különösen ha még ráadásul megvan az a rossz szokásom is, hogy a tudomány örve mögött sem szeretek másokon élösködni! És én soha szóba se hoztam, hogy mi lesz ezekkel a kiadásokkal, melyek az intézet érdekében merülnek fel? Nem is említettem, mert 40 év tapasztalata tanított meg arra, hogy 1-1 ilyen kirándulás néha gyönyörű és bőséges anyagot eredményez, máskor egyáltalán semmit. Mit szólna tehát hozzá a múzeum vezetősége, ha kiadásaim megtérítését kérném akkor, mikor egy valamirevaló legyet sem fogtam? Nem tudnám zsebrebágni azt a néma erkölcsi vádat, hogy a magam egyéni időtöltését öltöztetem hivatalos mezbe, hogy megfizettessem a múzeum vezetőségével. Vajon vállalhatom-e ilyen körülmények között azt a kötelezettséget, hogy a Székelyföld hiányzó anyagát – *ami igen jelentős!* – összehordjam, lehetőleg mielőbb, akkor, amikor megbízatásom 5 évre terjed, de minden indoklás nélkül hamarabb is felmondható? Másnak, mondjuk egy asztalosnak, fel sem tűnnék ez a kikötés, nekem azonban, aki szellemi munkára ígértem oda magam, tiltófát állít a szerződés elfogadása elé! Tájékoztatlak szolgáljon egy adat, 60 000 darabot kitévő gyűjteményemben ma is egy rakás nálunk előjövő madár faj hiányzik, melyeket 42 (!) év alatt nagy pénzpcsékolások árán sem tudtam gyűjteni. Mit lehet tehát itt csinálni 5, esetleg kevesebb esztendő alatt? Ugyanaz áll a rovargyűjtésre vonatkozólag, a madarakról nem is szólok, mert évek múlhatnak el, hogy egyetlen hiányzó faj nem mutatkozik. De mondjuk 2 év munkája nagyon szép anyagot hordott össze madártojásokban és mondjuk lepkékben. Szüksége merül fel annak, hogy a nagyközönség részére mint instrukatív anyag hozzáférhetővé tétessék. A kikötések értelmében a múzeum vezetőségétől hitelt kérek a szükséges speciális szekrények elkészítéséhez, de nem kapok, nem nincs rá fedezet! Marad a következő évre! Mikor aztán rákerülne a sor, akkor látjuk, hogy kívált

⁷⁵ Kirándulás (lat. alapján).

a lepkegyűjtemény egy romhalmaz, amely megfelelő megőrzési hely hiányában teljesen tönkrement, kezdhették elülről! Ez a kimarkolt példa csak azt szeretné érzékelhetővé tenni, hogy éppen a pénzügyi körülmények miatt alapos kilátás van arra, hogy ne tudjak eredményes munkát végezni, legjobb esetben tevékenységem azok közé a szűk határok közé kell szorítsam, melynél tágabban magatok sem biztosíthatok. Ilyen körülmények között aztán csakugyan plausibilissé⁷⁶ válik, hogy pár év múlva megköszönitek udvariasan eddigi „eredményes” működésemet, de többet nem kértek belőle. Éppen ezért, midőn ünnepélyesen és írásban biztosítalak afelől, hogy a sepsiszentgyörgyi székely múzeum mindazt, amit eddig is megígértem, készítményekben és preparátumokban megkapja tőlem, hogy a madarak tömését a már fixírozott feltételekkel eszközölni fogom, szóval midőn mindazokat a kötelezettségeket, melyek a tervekben bennfoglaltatnak, magamra nézve fenntartás nélkül kötelezőknek jövőre nézve elismerem, a jogokról, melyek ezzel szemben megilletnének, egyszer s mindenkorra lemondok, éppen a múzeum kihangsúlyozott pénzügyi érdekeinek szemmel tartásával. Átköltözni nem fogok! Különbőség végeredményben annyi lesz, hogy a 8500 lej megmarad pénztáratokban, az ezért és a lakásért beígért dolgokat pedig nem úgy könyvelitek el, mint az említettek ellenértékét, hanem mint D. L. ajándékát. És aztán nekem is lesz egy erkölcsi hasznom; amit nektek csinálók, nem robotmunka lesz, egy fennálló adósság periodikus törlesztésére, nem fog állandóan elem meredni az a nagy kérdőjel, vajon meg vagytok-e elégedve az eddigi teljesítménnyel, vajon mi lesz 5 év múlva, mert nem tagadhatom, amióta leveled olvastam, az a 5-ös szám folyton ott táncol szemem előtt. Kedves Barátom! Nem tartom kizártnak, hogy eme végső állásfoglalásom talán kellemetlenül érint. Kellemetlen lehet, hisz sok személyes fáradtság, vesződés és tépelődés vált illuzionussá, nem szabad azonban, hogy nehezítéssel találkozzék, mert végeredményben, amit adhattam volna úgy, biztosítva van így is, a maga csorbitatlan egészében. Barátságodra, melyre sokat adtam és adok, jövőben is szükségem lesz, s azt, ha ugyan lehet, szeretném még jobban kimélyíteni, éppen a múzeum érdekében.

Nagy erkölcsi veszteség számomra az, hogy azzal a sok kedves modorú úriemberrel, kiket megismertem, ilyen módon nem kerülhetek szorosabb kapcsolatba, de ha hívtok, bizonyos alkalmakkor, ott leszek mindig köztetek. Őszinte választ kértél, megadtam. És most az ügyet zárjuk le mindketten egy ponttal! Nagyságos Asszony kezit csókolom, Téged baráti szeretettel ölel:

Dobay László

17.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Küküllővár, 1935. június 20.

Kedves Vilmos Barátom!

Tegnap Dicsőből elküldtem ajánlott levélből láthadtad, hogy az sürgősen íródott (hogy még az azipostával elmenjen), és főleg Dobayék előtt írtam! Hogy ma is írok, annak az az oka, amit tegnap jeleztem, nem írhattam „indokolást”! Tehát holmi magyarázattal gondolom a Te dolgod megkönyíteni, ha ugyan még nem késő a Dobay ügyében, és másfelől a Múzeum érdekében is! Mutatta Dobay azt a „szerződést”, amelyet neki küldtél (szerintem az csak „szerződéstervezet”, akkor lesz szerződés, ha a felek aláírják), és igen rosszulesett neki mindjárt az 1. pontja! Olyan feltétellel nem költözik át, s hiába mutattam leveled utóiratát, hogy az ördög nem olyan fekete, stb.; Laci igen érzékeny és egyenes ember, és ott hibázta el a szerződéstervező

⁷⁶ Elképzelhető (lat.).

jogász, hogy először nem ismerte Lacit, másodszor ő nem iparos, hanem természetbúvár – bátran lehet tudósnak is nevezni –, akinek nem lehet 5 év múlva felmondani! Jogilag lehet helyes egy ilyen kikötés, de egy majdnem ingyen dolgozó szorgalmas és hozzáértő tanárember; aki a célért akarta vállalni az állandó piszmogó, de nagy szakértelmet igénylő és sok szaktudást igénylő munkát, az énszerintem sem mehet bele ilyen szerződés aláírásába! Ilyen ember ezerből sem akadna! Nemcsak hogy nyugdíjas, hanem gyerektelen – tehát mennyi gondtól mentes? – és hozzáértő? Kapi még egy ilyen! Ha kapsz, az biztosan valamiképpen kötvé van, s azt egyébként is erősen meg kell fizetni, itt még azt sem kell! Azért tartottam és tartom elejétől fogva – amióta az ő átköltözése szóba jött – Őt hozzátok a Múzeum érdekében az ismerőseim közül legalkalmasabbnak a Részetekre való megnyerésre! Nekem nem érdekem semmi lette képpen, hogy Ő Dicsőből elmenjen, sőt mint igen értékes zoológus, örvendek, hogy egyetlen közeli emberem és barátom, akivel a zoológia bármely kérdésében kicserélhetem a véleményem, és akivel okosan lehet beszélni, tisztán a Ti érdeketek volna. Több órász látogatásom alatt vagy végén arra kértem Lacit, hogy azt a szerződést tekintse „tervezetnek”, és bár levelét a napokban elküldi Neked, annak dacára végleges elhatározását tartsa fenn akkorra, mikor 29-én este (30-án te az évfárral vagy elfoglalva!) annak a szerződésnek a Laci kívánságaihoz való módosításáról tárgyalhattok! Sőt kérlek – *ha Lacit nem akarjátok végképp elszalasztani* –, hogy már előre legyen egy megállapodott terved a szerződésnek ilyen megváltoztatására, s ezt is nagyon kesztyűs kézzel add be, mert különben, ha bármit felajánltok is, akkor sem költözik át! Utóvégre 35 éve van Dicsőben, s nemcsak közszerzetnek és közbecsülésnek örvend, de egyháza érdekében (melynek anyagi dolgait csak ő tudta rendbehozni) száz és száz karral fogják és fogják, hogy ott tarthassák!

Más alkalmas komoly ember hiányában a Dobay mellőzése jelenleg felbecsülhetetlen kár lenne ma, és szerintem a Székely Nemzeti Múzeum részére, kárára! Ez sem érdekem nekem, tisztán csak a faji kultúránk érdeke beszél belőlem, mikor egy ilyen alkalomhoz ragaszkodni részemről melegen ajánlom! A szerződés utolsó pontját nem lehet érteni annak, aki nem tudja a kollegiummal kötött múzeumi szerződést, Ő pedig ezt nem ismeri. A szerződés utolsó előtti pontjára is aggodalmi vannak, hogy azok nem teljesíthetnek; az pedig ambitiosus embert nem elégít ki. Az, hogy ha D. nem költözik át, de azért sok mindent ajándékoz és ad a Múzeumnak, lemegy előadásokat tartani, stb. (amint ezt nekem már kétszer is mondta) mindenesetre értékes segítése és gyarapítása a Múzeumnak, de ugye mégsem az, mintha állandóan ott dolgoznék! Én úgy magamban elgondoltam, s Neked bizalmasan most meg is írom, hogy az a kb. 8 500 lej átköltözési díj Laci átköltözésének és munkába állásának az első napján az Ő általa átadni tervezett (mondta nekem) többféle tárgyú, de nagy számú természetrajzi tárggyal már meg lesz fizetve, illetve kiegyenlítve! D. semmiesetre sem csinál „jó üzletet”, cserélt Veletek, csakis Ti csinálnátok vele eléggé nem értékelhető „jó fogást”! Én legalább így látom, mert a lakásügy az igen kicsinyes és mellékes dolog a nagy értékhez képest! Végére: talán helyeselnéd indítványom, hogy június 29-én este Te, Laci és még 1-2 igazgatósági tag vagy pláne az Elnök úr (én mellékes vagyok) maga ezt az egész szerződési ügyet csendesen, de minél kisebb és bizalmas tanácskozáson véglegesen beszélnék meg, és pedig a fentiekben jelzett mederben és „kesztyűs kézzel”! Június 29-én este 7 órakor érkezünk Szentgyörgyre; június 30-án ott vagyunk, és július 1-jén

dél felé mikor indulhatunk Szent Annához, Bikszádra szekeret kérünk; így tehát csak július 5-én mennénk át Uzonkára, s ott dől el a közös értekezleten (s a mi terepszemlénken?), hogy ott tovább mi ketten (D. és én) maradunk-e vagy sem?⁷⁷ Török Zoltán⁷⁸ és László Kálmán ma programidő változásáról értesítem kártyán! Fábián⁷⁹ ma sem írt. Sokszor szívesen üdvözlő öszinte híved:

Gerő

Ui. Bármit ír D. Neked és Te írsz neki, csak annyit írv, hogy kéred, tartsa fenn végleges elhatározását a június 29-i tanácskozásra, amidőn szóval és személyesen beszéltek meg a szerződést! D.-nak június 27-én névnapja van, s miután zoológiai kis csoportunknak Ő a legértékesebb embere, ugye bele kellett menjek a program idejének megváltoztatásába?!

18.

Csutak Vilmos Dobay Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. június 23.

Kedves Laci barátom!

Régóta várt, de csak folyó hó 20-án kelt s ezért csak ma érkezett szíves leveledet nagy meglepetéssel és fájdalommal olvastam, mert minden nagybecsű személyedbe és tudományos munkásságodba vetett eddigi reménységünket és várakozásunkat keresztülhúzni és megsemmisíteni látszik. Ezért tüstént fellebbezek ellene a következőkben: Amint én folyó hó 6-án sietve írt levelemben világosan megírtam, a megküldött szerződést mi csak *tervezetnek* tekintettük, és ma is csak annak tekintjük. Azért kértem annak minden egyes pontjára nézve a nagybecsű észrevételeidet teljes őszinteséggel és minden fenntartás nélkül, hogy az egyes pontokat alaposan, esetleg ismételt levélváltás mellett megtárgyalva, gyűléseink, illetékes hatóságaink elé terjeszthessem. Más szóval ezért hangsúlyoztam, hogy az utolsó szó az ügyvezető-tanácsunkat és igazgató-választmányunkat illeti, mely e kérdést közmegnyugvásra óhajtja elintézni. Aggodalmait megértem, azonban az a bizalomteljes viszony, melyet a Te nagybecsű közreműködésséddel elérni óhajtottunk és óhajtunk, hitem szerint minden aggodalmadat el fogja oszlatni, és a Te függetlenségedet és aktivitásod irányát nem fogja befolyásolni. Végeredményben minden szerződés csak forma, a lényeg a jószándék és az ambíciózus közérdekű munkakészség, mely bizalommal párosulva minden szerződést feleslegessé tesz. Miután igen nagy súlyt helyeztünk és helyezünk arra, hogy Téged múzeumunk részére megnyerhessünk, arra kérlek szíveskedj még a „pontot” elhagyni, és velem majd szombaton este személyesen közölni azt a szerződéstervezetet, melyet Te magadra nézve megnyugtatónak találnál, és mégis elszánnád magad az ideköltözésre. Ismétlem, én mindenekben állom szóbeli megbeszéléseinket, és biztosítalak arról, hogy a becses leveledben felhozott aggodalmaid alaptalanok és teljes bizalommal és szeretettel jöhetsz közénk, elsősorban szombaton este 7 órára, de most nem előadás tartására, ahogy kértelek volt, hanem csak a végleges szerződésünk összes pontjainak – ismétlem – közmegnyugvásra leendő megbeszélésére. Mert most ennek a kérdésnek az elintézését tartom fontosnak; majd máskor fogok új időpontot választani a tervezett előadásokra. Tehát kedves Laci barátom! Szíveskedj elsősorban is átadni a mélyen tisztelt Nagyságos Asszonynak kézcsókomat és azt az üzenetemet, hogy nemcsak Te, hanem én is székely vagyok, és mint konzervatívus székely ember, konzervatívusan ragaszkodom ahhoz a kedves gondolatomhoz, hogy Ti hozzánk jöjtek.

⁷⁷ Szent Anna-tó, Bükszád, Uzonkafürdő – az 1935-ös, főleg délhargitai tanulmánykirándulásuk helyszínei.

⁷⁸ Török Zoltán (1893–1963) geológus, tanár, majd egyetemi

tanár, a Székely Nemzeti Múzeumnak is külső munkatársa.

⁷⁹ Dr. Fábián László (1874–1956) ügyvéd, lapszerkesztő, politikus, az 1935-ös kutatóút „logisztikai hátterének” baróti pillére.

Különben, Laci lelkem, a 7-ik pont Téged abszolúte nem érdekel, a 6-ik pont úgy értendő, hogy becsületes és lelkiismeretes ember, mint Te vagy, úgy, annyit dolgozik, amennyit tud, viszont a munkatervd bemutatása csak anyagi szempontból kívánatos, hogy nehogy el nem bírható anyagi teher hordozására tehesünk ígéretet. De ezt is megbeszéljük szombaton este személyesen, éppen úgy, mint a szintén kifogásolt 5 évi felmondás dolgát, mikor mind együtt leszünk. Tehát jere, és majd szóval megbeszélünk mindent. Rengeteg dolgom van állandóan. Halálisan fáradt vagyok. Ezért nem folytatom. De nem mondom le egy pillanatra sem arról a reménységről, hogy meg fogjuk érteni egymást, és a Mindenható Isten segítségével még sokáig és sokat fogunk együtt jó barátságban dolgozni közösen szeretett székely népünk egyetlen múzeumáért. Igaz barátod:

Csutak Vilmos

19.

Kovácsnai Zajzon Gerő Csutak Vilmosnak
Marosvásárhely, 1935. augusztus 9.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Dr. Köntzei Gerő úrral folytatott előzetes levelezésünk és folyó hó 13-án történt személyes beszélgetésünk bátorított fel arra, hogy soraimmal, illetőleg kérésemmel Igazgató Urat felkeressem. Köntzei dr. úr bemondása szerint a Székely Nemzeti Múzeum részére nagy mennyiségű bogáryanag van felraktározva, amely determinálásra és a múzeumban való tudományos elrendezésre vár. A múzeumnak tehát szüksége volna egy olyan emberre, aki ezeket a munkákat elvégezné. Ebben az értelemben én – úgy, mint székely ember – szolgálataimat készséggel felajánlottam. Ugyanis én régóta foglalkozom a bogárgyűjtéssel, s úgy magyarországi, mint itteni entomológusokkal összeköttetésben állok. Mint kisebbségi ember hivatalomból kénytelen voltam menekülni, s így mint nyugdíjas abban a helyzetben vagyok, hogy kevés anyagi támogatás mellett minden erőmmel és igyekezetemmel a székely kultúra szolgálataiba állhatok. Ajánlközásom elfogadása esetén elvégezném:

1. a múzeum részére felraktározott és a még gyűjtendő bogáryanag determinálását, valamint annak tudományos alapon való elrendezését.

2. a gyűjtők által beszolgáltatott lepidopterák múzeumi elrendezését.

3. a múzeumnak átadott állatok kitömését (mint vadászember, értek az állatok kitöméséhez is).

4. az összes múzeumi tárgyak, régiségek, állatok, coleopterák, lepidopterák, ásványok stb. szakszerű konzerválását és lelkiismeretes felügyeletét.

5. a könyvtár kezelését.

6. minden eshetőséget és alkalmat felhasználva arra, hogy a Székely Nemzeti Múzeum anyagát tehetségemhez képest gyarapítsam.

7. ha időm megengedi, bármiféle irodai munka elvégzését is vállalom (gépen írni tudok).

Mindezek ellenében – tekintettel arra, hogy csekély 3000 lej havi nyugdíjamból így is alig tudok megélni –, az volna alázatos kérésem Igazgató Úrhoz, hogy a Köntzei dr. úrral már beszéd tárgyat képezett lakás, fűtés, világításon kívül legalább havi 1000–1500 lejjel volnának kegyesek támogatni, már annál is inkább, mert családommal való odaköltözés esetén a fenti nyugdíjból körülbelül 600 lej leesnék, miután Szentgyörgy III. osztályú város. Amennyiben Igazgató Úr fenti ajánlatomat tárgyalási alapul elfogadhatónak és előbbi értelemben keresztülvihetőnek találja, arra kérem, kegyeskednék egy lapon értesíteni, hogy mikor kereshetném fel személyesen a részletkérdések és a továbbiak megbeszélése végett. A legmélyebb tisztelettel:

Kovácsnai Zajzon Gerő
nyugalmazott törvényszéki jegyző

Címem:
Zajzon Gerő
Târgu Mureş
Str. I. G. Duca, No. 81

20.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Póka, 1935. augusztus 15.

Kedves Barátom!

Értesítelek a következőkről!

Szilády Zoltán dr. (a Magyar Nemzeti Múzeum nyugalmazott állattári igazgatója) ajánlatára hozzám fordult írásban Kovácsnai Zajzon Gerő nyugalmazott törvényszéki jegyző, rovar-tani ügyben. A levelezés folyamán kisült, hogy nevezett székely „bogarász” magánkedvtelésből! Folyó hó 13-án Marosvásárhelyen fel is kerestem Zajzon urat, meggyőződést szerezvén, hogy tényleg foglalkozik rovar-tani gyűjtésekkel s rendszertanilag „bogarakkal”! Nagyon örültem eme felfedezésnek, hiszen eddig ilyen szakértőnk, akit a Ti Múzeumotok érdekkörébe be lehetett volna vonni és évi kirándulásainkra megnyerhetni, még nem volt! Írásban és szóval is előadtam neki, hogy miről van szó a Múzeumotokkal kapcsolatban! Íme mellékelten küldöm levelét (visszavárólag!), melyet nekem találkozásunk előtt írt, azért, hogy abból tájékozódjál, és miután tárgyalásunk azzal végződött, hogy írjon Neked, és ha lehetővé teszed részére, esetleg személyesen is tárgyaljátok meg ezt a dolgot, hát én is informálak! Komoly embernek néz ki, elméletekkel tisztában van, s komolyan szeretne múzeumi tevékenységgel foglalkozni, persze mint veszem észre, némely ágakban kis útbaigazítással. Nem olyan általános zoológus szakértő, mint Dobay Laci (olyant nem is kapsz egyhamar), de hát munkával sok mindent pótolhat az ember. Nyugdíja kevés lévén, a kenyér mellé pótlék kellene, s ez neki az őszön Vásárhelyt kilitásba van helyezve, de akkor rovar-tannal nem fog tudni foglalkozni, holott ezt talán inkább szeretné. Semmiféle felhatalmazásom nem lévén ennél további komoly tárgyalásra, Hozzád utasítottam! Belátásodra bízva, hogy vele mit óhajtasz vagy lehet csinálni a Múzeum érdekében. Ha tudnók, hogy Dobay később milyen álláspontot foglal el, akkor ő, tudniillik Dobay volna első sorba helyezendő – szerintem –, de hát így nem tudok másként hozzászólni az ügyhöz. Jövő hóban még lesz írni valóm! A Múzeum átíratát az állattári anyag leszállítása ügyében megkaptam, de az most nem esedékes; megbeszéltem Dobayval is: amíg megfelelő dobozokat nem csináltattok Nektek, addig a rovar-tani anyag beszállításáról szó sem lehet. László Kálmánra reáírhattok, hogy a nekem tett írásbeli ígérete alapján a Múzeum herbáriumát állítsa fel, vagy kezdje meg a felállítását, s Ti pedig azokat a segéd-eszközöket, ami ehhez kell, bocsássátok rendelkezésére! Még sok apró-cseprő alapvető dolgot kell csinálnunk, és megbeszéljünk, amíg széles alapon, de fejlődésképesen és láthatóan bevonulunk a Múzeumba! Sokszor szívesen üdvözlől őszinte híved:

Dr. Köntzei Gerő

Ui. Egy ezer lej körüli összeget tartsatok készen a készí-tendő dobozok (egyelőre 10 db) anyagának fedezésére (értsd részbeni fedezésére), a fát én adom, s a díszítés munkáját is!

21.

Kovácsnai Zajzon Gerő Köntzei Gerőnek
Nagyenyed, 1935. július 31.

Mélyen tisztelt Dr. Úr!

Folyó hó 9-én kelt becses levelezőlapját köszönettel megkaptam; és miután 3 hetes gyűjtőútamról csak most térek haza,

elnézését kérem késői válaszóért. Ami a Székely Nemzeti Múzeum részére történő gyűjtést és munkálatot illeti, örömmel és készséggel állok rendelkezésükre. Ami pedig a már felraktározott bogárranyag determinálását és rendezését illeti, erre vonatkozóan részletesebb megbeszélésre lesz szükség, mert hiszen egy múzeum részére gyűjtött anyag tudományos feldolgozásához és rendezéséhez évek kellenek. Ebből kifolyólag végtelen örvendnék, ha Dr. Úr minél előbb felkereshetne. Előre jelezve, hogy minden időmet, teljes tudásomat és szolgálatomat készséggel és örömmel állítom a székely kultúra szolgálatába, mindamellett szükségesnek látom az anyagi támogatás kérdésének megbeszélését: ne értsen félre a Dr. Úr, én mint tősgyökeres székely ember fajunk érdekeiért és kultúrájáért véretem is örömmel áldozom fel, de mint kisebbségi ember kénytelen voltam hivatalomból menekülni, s így nagyon kevés nyugdíjam mellett (3000 lej) nem volnék képes arra, hogy családommal vagy anélkül is hónapokat tölthessek el idegenben. Márpedig egy hatalmas anyag feldolgozása és különösen a Múzeum részére történő szakszerű elrendezése feltétlenül megkívánja, hogy ezt a munkálatot csak a Múzeum helyiségében végezhessem el. Ezt a kérdést azért vetettem fel már idejővelele előtt, hogy az illetékesekkel ilyen értelemben már előre közölve, illetőleg megbeszélve a dolgot, ezt az ügyet annak idején – ha önök is akarják –, fenntartás nélkül intézhessük el. Nem tudom, a Székely Nemzeti Múzeumnak van-e öre, felügyelője, avagy valamelyes hasonló természetű alkalmazottja? Nem ismerve a múzeumi Társulat anyagi erejét, nem volna-e megoldható a kérdés odaköltözéssel, kevés anyagi támogatás mellett? Nagyon szeretném, ha ilyen értelemben megoldható volna a kérdés, már annál is inkább, mert anyagi helyzetem arra kényszerít, hogy valamelyes állást vállaljak, s miután kilátásba van helyezve, hogy az ősszel vagy a jövő tavaszon egy itten üzembe helyezendő téglagyárnál kapok elhelyezést, a legnagyobb sajnálatomra kénytelen lennék az áll-talam annyira szeretett entomologizálással felhagyni. Nagyon restellem, hogy a székely kultúra és közérdek mellett is anyagi érdekről esik szó, de helyzetem kényszerít erre. Most két hé-tig fenn voltam a Rátosnyai- s illetőleg Kelemen-havasokon, egy hétig pedig Nagyenyed vidékén. Ugyanis a Báró Bánffy család erdőfőtanácsosa – Klözel főmérnök úr – felkért, hogy az Uradalom részére Erdély hegyvidéki faunáját állítsam össze. Ugyancsak fel lettem kérve a Marosvásárhelyi Református Kollégium részéről is, hogy a Kollégiumnak egy terjedelmes bogárgyűjteményt rendezek be. Ezenkívül dr. Szilády⁸⁰ egyetem tanár úr is kért, hogy gyűjtssek részére legyeket (Dipterákat). Mindezekben kívül főgyűjteményem anyagát Horváth Elemér peštszentimrei (Magyarország) entomológus részére raktároztam el, akivel már évek óta állok összeköttetésben, s akitől cserében külföldi coleopterákat kapok. Most Enyeden megtekintettem a Bethlen Kollégium múzeumát, s különösen a dr. Szilády tanár úr által rendezett bogárgyűjteményt. A kalauzoló Zalányi⁸¹ tanár úrnak nem győztem csodálkozásomnak kifejezést adni a Múzeum nagy és ritka anyagát illetőleg. Július első felében – havasi területen – a cincér faj gyűjtése nem késő. Én a Kelemen-havasok alatt találtam elég sok *Monochamus sutort*, *Morimus griseus*t, *Liopus nebulosus*t és egy faj fekete, eddig még nem határozott cincért, találtam továbbá egy pár *Eurythyrea austriacát* is. Lepidopterák közül fogtam egy pár színjátszó és Apolló-lepkét is, ami ott nagyon sok volt. Ellenben *Rosalia alpinát* az idén én sem kaptam egyet sem. Úgy látom az esztendő volt az oka. Azonban nem tudja Dr. Úr, kitől kaphatnék – akár cserébe – egy néhány *Calosoma sycophantát* (aranyos bábrabló), egy pár *Procerus gigast*, *Morimus tristis*-

vagy *Morimus funereus*? Ugyanis ezek a mi vidékünkön nem találhatók. Nálunk Filimon tényleg foglalkozik a lepke- és bogárgyűjtéssel, de tevékenysége egyébre nem terjed ki, mint csak arra, hogy azokat összegyűjtve, közönséges tűre feltűzi, és átadja a por emésztének. Dr. Úr a tüket és egyéb szükségesebb dolgokat honnan szerzi be itt? Úgy tudom, Romániában nem lehet kapni ilyesmit. Tűanyagom most teljesen kifogyott. Végül lenne olyan kegyes a Dr. Úr értesíteni, hogy a Múzeumi tagok közül nincs-e meg valakinek Csiki Ernő: *Magyarország bogárfaunája*? Annak beszerzése vajon mennyibe kerül? Mivel a rendelkezésemre álló német könyvek után nagyon nehezen tudok elmenni, nem ismerve a német nyelvet. A mielőbbi szíves választát várva, s még jobban a mielőbbi viszontlátásra, maradtam mély tisztelettel:

Kovásznai Zajzon Gerő

nyugalmazott törvényszéki jegyző

Târgu Mureș, Str. I. G. Duca 81

Ui. Úgy is, mint szenvedélyes vadászember, értek az állatok töméséhez is.

22.

Roediger Lajos Csutak Vilmosnak

Kovászna, 1935. augusztus 30.

Kedves Vilmos!

Éjjel látott álmomban olvasék két levelet, egyikét a legyek brigádjaival küzködő kovásznai Zajzon uramtól, másikat a szitakötők légióival torzsalkodó feltorjai, avagy talán szentléleki Köntzey uramtól származót, és mindenik fölött alaposan eltűnődvén, meg aztán a drága jó Szilády uramnak – ki eminens tűre szurkálója minden rendű lepidopterák- és coleopteráknak – gondolatjaival is összevetve, vélekedésem a dologról emígy formálódik: Aminthogy az aranyos jó Szilády uram addig szurkálta tücsköt-bogarat tűkre, amíg megírta élete legkimagaslóbb művét, a „Bulgariát” (melyet én székely szívem nagyobb áhítattal olvasgat, mint gyermekkorában az öreg Bibliát), azonképpen nekünk is csak az ő útjára kell térnünk. Könyvének egyetlen meglátása, egyetlen olyan népies tárgyi bizonyíték is, mint a „lőcs”-re vonatkozó, többet ér nekünk mint egy köbki-lométernyi muslica tanulmányozása. Én is eleget szemléltem, Te is bőségesen kitapasztalhattad, hogy az árukkal házáló regáti kereskedőknek szekereiről hiányzik a magyar népnél megszokott „lőcs”, és csak most világít rá Szilády gyönyörű néprajzi művében a „lőcs” történelmi jelentőségére. Amit most leírtam, abból kiviláglik, hogy én a Székely Nemzeti Múzeum fő feladatának elsősorban a székelységre vonatkozó néprajzi tárgyak és adatok (folklor) összegyűjtését tartom kötelességének. Azokat, amelyből kulturális fejlődése és előhaladottsága és a szomszéd népek fölött való kulturális fölénye kitetszik. Már a kitérésért megbocsáss, de ebből a szempontból válik megérthetővé az én elkeseredésem afölött, midőn a Múzeum udvarán a székely porta legjellemzőbb attribútuma nélkül és teljesen téves irányban felállított házat megláttam. Mert a lakóház egymagában semmit se mond az ő szerves attribútumai nélkül. Ezek pedig az istálló és annak oldalán a szekérszín. Hiszen ezen szekérszín mutatja be igazi földmívelő népi jellegét, az ő járó, hordó, trágyahordó lőcsös szekereivel, erdőli taligájával, erdőli korszolyájával, eketaligájával, ekéivel, boronájával, hengerelőjével, különféle láncsaival, a kézvonópaddal, kendertilolóval, vízfordó kabalával, köszörűvel, sok helyen gyalupaddal, és mindenütt, ahol csak lehet, a lőcsnek, szekérúrnak és másféle célokra tartalékozott görbefeákat és tartalék deszkakészletet, na meg a nagy

⁸⁰ Szilády Zoltán (1878–1947) tanár, biológus, entomológus, néprajzos, a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának igazgató-öre.

⁸¹ Zalányi István (1892–1959) nagyenyedi tanár.

tévő, melyet a szövésnél használnak, és az osztóvátát. Enélkül bizony csak úgy néz ki a felállított ház, mint a juhgazdaságra rendelt kásonjakabfalvi „hodáj”-ok. Meg aztán a felállított ház nem tűnik fel a székely ház azon jellegzetes vonása, hogy a szomszéd telek felé mindig épít legalább egy rendes nagyságú ablakot. Mert hát a székely körületekintő, akárcsak a kínai, mert hát a „kificze-kaficza al fine pletykicze” elve is megkívánja a jólérsétséget. De hagyj! Nem tudom, miért esik mostanában annyi szó a természetrajzi gyarapításáról, de ijedve kértem, hol lehet majd elhelyezni a temérdek rovarszekrényt, kitömött állatot és madarat (nagy részük most is a padlásra szorult), a kitömött halakat, és hova a geológiai csoportokat etc. És mi lesz, ha majd jelentkezik egy ócska bélyeg szakértő? Etc. És hová tesszük azon néprajzi sorozatos csoportokat, melyek után Bátky Zsigmond és Viski⁸² uraimok szíve annyira zajong, és hová a túlságosan hiányos kismesterségi eszközöket, és azt a hiányzó nagyszámú néprajzi tárgyat, melyet összeírtam, és amelyek közül 1 db vízfordó kabala, 1 db kézvonópad, 1 db kendertiló már várja is a beszállítást. Ami pedig a Z. úr levelét illeti, ő sokkal többet ígér, és kevesebbet kér, mint D. úr, és mivel több oldalúnak is mutatkozik, mindenesetre előnyben van D. úr felett. Fájdalom, hogy a Kollégium ifjabb tanári karában nem akadt László Ferencnek méltó utóda. Kónsza ugyan elég elszántsággal dolgozik, de terhes gondolai miatt tőle többet kívánni nem is lehet. Egyedül a mindenért érdeklődő Kecskés kollégában volna reményünk, benne meg is van a jóakarát. Elmondám vélekedésemet. Remélem Istentől, hogy néhány nap múlva bemehetek Hozzátok, és akkor felelek a kérdéseidre. Szeretettel üdvözlöl és ölel hűséges társad:

öreg Roediger, ki a biographiáját most csinósítgatta

Ui. Kovásznai Zajzon familiáról még csak annyit tudtam feljegyezni, hogy volt itt egy Zajzon nevű református pap. Sonst nichts!⁸³

23.

Kovácsnai Zajzon Gerő Csutak Vilmosnak
Marosvásárhely, 1935. augusztus 31.

Nagyságos Igazgató Úr!

A szentgyörgyi múzeum részére felraktározott bogáryanag feldolgozására stb. vonatkozóan körülbelül két hete írtam egy terjedelmes levelet Igazgató Úrhoz. Tekintettel arra, hogy sok más egyéb tervem ennek eredményétől van függővé téve, kérem szépen Igazgató Urat, volna kegyes egy pár sorban válaszolni levelemre. Végtelen szeretném, ha Igazgató Úr ajánlatomat elfogadná. Ígérem, hogy Igazgató Úr nem csalatkozna bennem. Kérem szépen egyúttal értesíteni, hogy a Múzeum könyvtárában nincs-e meg Csiki: *Magyarország bogárfaunája* című mű? Pesten nem lehet kapni belőle. Mély tisztelettel:

Zajzon Gerő

nyugalmozott törvénytörvényeségi jegyző

24.

Csutak Vilmos Kovásznai Zajzon Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1935. szeptember 5.

Igen tisztelt Jegyző úr!

Hivatkozással augusztus 9-én kelt szíves levelére és augusztus 31-én kelt újabb kérdésére múzeumunk vidéken lakó elnökségével és néhány különösebben érdeklődő tagjával időközben folytatott levelezésem és szóbeli tárgyalásom alapján őszinte

sajnálattal értesítem, hogy múzeumunk jelenleg különösen súlyos anyagi helyzete miatt nem áll módunkban szíves ajánlatának elfogadása. Ha anyagi helyzetünk, tagjaink remélt újabb áldozatkészsége alapján lényegesen megváltoznék, örömmel kezdenénk részletes tárgyalást, mert nagy szükségünk lenne az igen tisztelt Jegyző úr nagyrértékűnek ígérkező munkásságára, de a mai viszonyok közt nem merjük azzal biztatni, hogy ez a közös óhajtatunk közelebből valóra válhat. Amikor erről a tényről igaz sajnálattal értesítem, és viszonyaink által okozott késői válaszmért szíves elnézését kérem, őszinte nagyrabecsüléssel vagyok:

Csutak Vilmos s. k.

kollégiumi és múzeumi igazgató

Ui. Csiki Ernő: *Magyarország bogárfaunája* c. műve nincs meg könyvtárunkban.

25.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Küküllővár, 1935. október 10.

Kedves Vilmos Barátom!

Már azon gondolkoztam, hogy Erzsike⁸⁴ titkárnőnek írok, hogy mi bajotok van? Semmi levélre nem írtok; no ma jött indokolt leveled! Tehát röviden: Marosvásárhelyről Dicsőbe autóbusszal 1 1/2 óra alatt (93 lejért) lehet eljutni kényelmesen; indul Vásárhelyről délelőtt 8-kor és délután 3-kor a központi szállodától; Dicsőből ide este 3/4 7-kor és reggel 1/2 8-kor indul vonat; úgyhogy délután az autóbusz után még Adorjánt felkeresheted; tehát hiába jössz délelőtt 10-re Dicsőbe, csak este van onnan vonatod ide! Igen fogunk örövendeni ha szüreten is láthatunk; kérlek hívd el Gábort is, és Gábor hívja meg nevemben Dobay Lacit is; ők jöhetnek a reggeli vonattal is, de Gábort kérem, hozzon terhemre kettő kg disznóhúst flekkenek, ha ő is és Laci is jön, vagy úgyis elkel! Vasárnap délután 2-ig végezd el a dolgod, és este itt lehetsz; Gábor jöhet veled, sőt Laci is este, mert annyi férőhelyünk még van. Nagy Endre tudja az autóbusz helyét és közlekedési idejét – azt hiszem. Te pedig legkésőbb szombat délelőtt ezen soraim meg kellene kapjad, ha én a Tied egy napra megkaptam. Önagyságának kézsókom jelentsd, Téged sokszor ölel híved. Tehát vasárnap este várunk vacsorával!

Gerő

Ui. A szüretet megkezdttük, de csakhogy éppen, úgyhogy még Nektek is lehet részetek benne a jövő héten néhány napig!

26.

Csutak Vilmos Dobay Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1935. november 9.

Kedves Laci barátom!

Ifj. Raffay Ferenc dicsőszentmátoni műbútor- és épületasztalos arról értesít, hogy a dr. Köntzei Gerő barátunk anyagából és megbízásából 20 db rovardobozt állított össze, s munkadíjban 1327 lejtv kíván postafordultával. Úgy emlékszem, hogy amikor Gerőnél Küküllőváron vacsoráztunk, abban állapotunk volt meg, hogy csak akkor fizetem ki a dobozok árát, amikor Ő vagy Te szíves leszel a munka jó elvégzését igazolni, és a dobozokat Te vagy Gerő az asztalostól átveszitek. Nagyon kérlek azért, a mellékelten visszaküldött számlával szíveskedj elfáradni ifj. Raffay Ferenc úrhoz és szemléd és ténykedésed eredményét velem közölni, mert a Te vagy a Gerő átvéő írása

⁸² Bátky Zsigmond (1874–1939) és Viski Károly (1883–1945) a magyar néprajztudomány és néprajzi muzeológia kimagasló alakjai, kapcsolatban álltak a Székely Nemzeti Múzeummal is.

⁸³ Egyéb semmi (ném.).

⁸⁴ Tévesen írta, Fadgyas Annáról, a múzeum legendás titkárnőjéről van szó.

nélkül nem áll módomban a számla összegét megküldeni. Mihelyt leveledet megkapom, nyugtasd meg Raffay Urat, hogy a kérdéses összeget azonnal el fogom küldeni. Szívességedet előre is hálásan köszönöm. és öllelek:

Csutak Vilmos

27.

Csutak Vilmos Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1935. november 13.

Kedves Gerő!

Folyó hó 8-án kelt lapodat megkaptam, amelyben a 20 db rovardoboz átvételéről értesíteni szíves voltál. Éppen a napokban írtam Dobay Lacinak is, hogy nézze meg és vegye át őket helyetted, mert ifj. Raffay Ferenc már kérte a számlája kifizetését. Ilyenformán holnap elküldöm Raffaynak a csináltatás árát, viszont Veled majd tovább tárgyalunk a jövő hét végén, amikor remélhetőleg az egyházkerületi közgyűlésen⁸⁵, 23-án reggel találkozni fogunk. Természetesen jelentést teszek a választmánynak is, mind a Te szíves adományodról, mind majd annak idején a tudományos munkád menetéről, mihelyt a dobozokat egészen rendbehozhattad, és hozzákezdhetél a végleges munkához. Öllelek a viszontlátásig, jó barátod:

Csutak Vilmos

Ui. Remélem, a nagyságos asszonyt is látni fogom 23-án! Csókolom a kezét.

28.

Dobay László Csutak Vilmosnak
Dicsőszentmárton, 1935. november 15.

Kedves Vilmos Barátom!

Leveledet annakidején megkaptam, s természetesen azonnal végre is hajtottam volna az abban foglaltakat, ha Gerő meg nem előzött volna. Pár nappal azelőtt már elvitte a dobozokat. Nem maradt egyéb tennivalóm, leküldöttem Raffay számláját, hogy a megfelelő értelemben záradékolja, s küldje el Neked. Vasárnap (17-én) van Egyházunk búcsú-ünnepe, sajnos itthon kell lennem, s így a Samu bátyánk⁸⁶ tiszteletére rendezendő ünnepen személyesen nem vehetek részt. Miután a címét nem tudom, nagyon kérek a csatolt borítékban levő pár soromat add át Neki. Valamennyieteket szeretettel ölel, őszinte barátod:

Dobay Laci

29.

Csutak Vilmos Raffay Ferencnek
1935. november 15.

Tisztelettel értesítem, hogy a mai postával becses címére elküldtem 1327 lejt, a dr. Köntzei Gerő orvos úr megbízásából és faanyagából készített 20 db rovardoboz készítése árában. Mellékelek egy nyugtatványt, melyet aláírva és 3 lejes okmány- s 2 lejes repülőbélyeggel ellátva kérem visszaküldeni múzeumunk címére. Kiváló tisztelettel:

Csutak Vilmos
igazgató

1936

30.

Köntzei Gerő Csutak Vilmosnak
Küküllővár, 1936. január 10.

Igen tisztelt Igazgató Úr, kedves Barátom!

A nálam levő 20 db rovardoboz felszerelése ügyében van szerencsém a következőkről értesíteni: Ma jó dobozbélelő anyagot e hon(i) hazában nem lehet kapni, amit beszerezni lehet, azért kár a költség; hosszas levelezgetés után megtudtam, hogy a mellékelt levélben jegyzett cég olyan *műturfát* gyárt, amely a Magyar Nemzeti Múzeum részéről is megejtett vizsgálatok és ellenőrzés szerint ma a legjobb és legtartósabb anyag, s a belé helyezett tűket nem rontja, és így egy múzeum felszerelési anyagán (egészen megfelelő, sőt örökös), a hozzám ma érkezett minta ezeket mindenben bizonyítja. (Kivéve a tapasztalatot; de ez is megvan olyan entomológusoknál, mint Diószeghy László, báró Lipthay,⁸⁷ gróf Teleki, akiktől levélben értesültem ezen műturfá kiválóságáról!) Éppen ezért a mellékelt levél átnevezése után kérek választ arra nézve, hogy most rendelkezik-e a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatósága annyi anyagi erővel, hogy a 20 doboz részére a műturfát Tisztelt cím terhére megrendeljem, és a dobozok berendezését munkába vegyem? Igaz, hogy egyelőre (1–2 évre talán) 10 doboz is elég volna, de én azt javaslom, hogy olcsóbb és gyakorlatibb lenne mind a 20 doboz részére megrendelni (posta, levelezés, áru értékének kiegyenlítése, munkába vétel stb.) az anyagot! Akkor aztán ezzel a dologgal évekig nincs baj, illetve a szükséglet fedezve van! A dobozok üvegezéséhez az olcsóbb üveg iránt (úgy látszik) a Múzeum Igazgatósága nem adott be kérvényt (borzási üvegyárhoz, Adorján szerint) s így azokat harmadszori sürgetésre sem kaptam meg, tehát elhozatom kérvény nélkül, hogy mielőbb munkába vehessem. A kért intézkedésről mielőbbi választ várva maradok kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő

Ui. A mellékelt levelet visszavárom! A már gyűjtött székelyföldi állatok anyaga preparálva van; azokat – amint a dobozok készen lesznek, és elküldöm Tisztelt címnek – Dobay László úr vállalta tudományosan a helyszínén elrendezni a dobozokba! Az enyedi kollégiumtól a szekrénymintát pontos és megfelelő rajzban megkaptam, s a műasztalossal (székely ember Dicsőszentmártonban) megbeszélem és tárgyalom az elkészítés módosításait, árát stb.; mindezekről az Igazgatóságnak később teszek előterjesztést, aszerint hogy mennyire haladok!

Mellékelt levél

Prokopec Lajos Köntzei Gerőnek
Kispest, 1936. január 8.

Nagyságos Dr. Köntzei Gerő birtokos úrnak

Becsés érdeklődésére tisztelettel értesítem, hogy a rovardobozok bélelésére kiválóan alkalmas parafalemezt (melyet erre a célra gyártok) az időközbeni nyersanyag drágulása miatt kénytelen vagyok 10%-kal emelni az árát, és így az négyzetméterenként P. 5,50-ben tudom elszállítani, a csomagolási és szállítási költséget önköltségi árban. A parafalemez 500 x 600 x 10 mm, és 400 x 500 x 10 mm méretben készül, vékonyabb méretben nem tudom készíteni. A mai postával feladtam becses címére mintát, melybe a vékony rovartüket is könnyedén lehet szűrni. Azt hiszem a kívánalmaknak teljesen megfelel,

⁸⁵ Kolozsváron, az Erdélyi Református Egyházkerület gyűlésén.

⁸⁶ Barabás Samu (1855–1940) történész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányi tagja, 1935. november 17-én a mú-

zeum felolvasóestét tartott a tiszteletére.

⁸⁷ Báró Lipthay Béla (1892–1974) biológus, entomológus.

magyarországi intézetek állandóan vásárolják. A csomag elküldése akadályba nem ütközik, arra a kiviteli engedélyt beszerezhetem. Becses megbízását kérve, teljes tisztelettel:

Prokopec Lajos s. k.

31.

Csutak Vilmos Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. január 31.

Kedves Barátom!

A rovardobozok felszerelése ügyében írt szíves leveledet köszönettel vettem. Ha te a hozzád érkezett mintát teljesen megfelelőnek találod, nincs semmi kifogásom az ellen, hogy a szükséges műturfát megrendeld, s a dobozok készítését megkezd. Minthogy azonban nem írtad meg, hogy hány m² anyagra lenne szükség, anyagilag pedig gyengén és igen vékonyan állunk, úgy gondolom, hogy egyelőre 10 dobozra való anyag is elég lenne, pláne ha annak feldolgozása 1-2 évi munkát ad neked. Majd ha elfogy, újra rendelünk, addig talán olcsóbb is lesz. A dobozok üvegezéséhez szükséges üvegek kérdésében szíveskedj közvetlenül Adorján Gábor barátunkhoz fordulni. Előbb én, azután Fadgyas Annának betegeskedett, ha pedig mi nem vagyunk talpon, akkor – sajnos – kissé gyengén megy nálunk az adminisztráció. Mihelyt árat közlesz, azonnal meg fogom küldeni. Szíveskedj addig előlegezni. Egyébről majd máskor, mert holnap este vendiákbálunk lesz. A jó Isten adjon egészséget mindnyájatoknak. Csókolom a Nagyságos Asszony kezét, Téged ölellek:

Csutak Vilmos

32.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1936. február 2.

Előbbi jelentéssel kapcsolatban van szerencsém értesíteni, hogy a 20 db nagy rovardoboz (5–40–50 cm méreteken) külső munkálatait bevégeztem; vagyis az üvegezést és legittelt! A fedőüvegeket Adorján Gábor dicsőszentmártoni református lelkész úr sürgetésére és közbenjárására a borzási üveggyár szállította, egyelőre számla benyújtása nélkül! Vagyis a jelzett tiszteletes úr azt üzenté az üveggyárnak, hogy ezeket az üvegeket ő ajándékba adja a Székely Nemzeti Múzeumnak! Tehát tudva a tiszteletes atyámfia összeköttetését az üveggyárral (borzási), valószínű (de nem biztos még), hogy az az üveganyag 460-470 lej értékben, ajándékképpen lesz elküldve! Ha pedig így lesz, akkor Adorján Gábor tiszteletes atyámfiajának illő köszönet jár! A gittelés anyagát én előlegeztem, és munkáját elvégeztem! Ezeket azért jelentem, mert az Igazgató Úrnak – Csutak Vilmosnak – többször írtam: mindennap történik valami nálam a Székely Nemzeti Múzeum érdekében, elvem most addig szünetelni kénytelen, amíg a tekintets Igazgatóság előbbi kérésemre nem dönt, tudniillik a dobozok bélelése ügyében! Erre nézve újból jelentem, hogy látszólag drága az egy dobozra eső bélelésanyag, de muzeális értékű, állandó és biztos, és ilyen téren és éppen ebben a tárgyban a túlzásba vitt takarékság évek múlva megbosszulná magát – sajnos saját tapasztalatom van erre, saját gyűjteményemben! Kérek mielőbbi határozatot! Egyébként legyen szabad jelezni, hogy kb. tavasszal igen becses irodalmi munkásságról tehetek jelentést a székelyföldi kutatást illetően. Ezen már hónapok óta dolgozom! Kiváló tisztelettel.

Ui. Csutak Vilmos igazgató úr ma érkezett levelére jelentem – levelem első részében foglaltakon kívül –:

1. műturfáról két szakértőtől is véleményt kértem, tehát hármunk egyező véleményét írtam meg;

2. 10 doboz bélelésére kell: 10-szer 380–480–10 cm-es lap, ezeknek m²-e 5,50 P szállítás és vám nélkül!

3. Nem a dobozok elkészítésének technikai munkájára értem az 1-2 évet (hiszen félig már kész van a 20 doboz!), hanem a már kész dobozokba a tudományos anyag elrendezését, amely vonatkozik lepkékre, darazsakra, sáskákra, legyekre stb. – s összesen mindenféle célra évekre elég lesz a férőhely!

4. Én költségkímélés végett ajánltam egyszerre a 20 doboz részére a bélelésanyag megrendelését, amely 20 dobozra kb. 1400-1500 lej körül lehet.

5. A vám és költségek miatt a Múzeum címére lesz rendelve az anyag; azután a Múzeum elküldi nekem felbontatlanul.

6. Addig nem rendelhetem meg a műturfa lapokat, amíg az Igazgatóság jelen soraimra választ nem ad! Tehát 10- vagy 20-ra rendeljek?

Mielőbbi szíves választ kérve maradok kiváló tisztelettel

Dr. Köntzei Gerő

33.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1936. április 6.

Tekintetes Igazgatóság!

Van szerencsém értesíteni, hogy gróf Teleki Jenő Úr tulajdonát képező és Zilahi Kiss Endre néhai járásorvos, zoológustól származó két üveges ládában elhelyezett ormányosbogár-gyűjteményét (meghatározott állatok!) a tisztelt cím Múzeumának fogja ajándékozni és elküldeni, amint azt folyó évi április 2-án keltezett és hozzám intézett sorai bizonyítják! Kérem azokat átvenni és intézkedni, hogy az illetékes múzeumőr azokról és jó karban tartásukról addig is gondoskodjék, amíg azok tudományos rendszerben feldolgozhatók lesznek! Talán felesleges jelezni, hogy az adomány beérkezése után azt az Igazgatóság gróf Teleki Jenő úrnak meg fogja köszönni. Egyben jelentem, hogy a Múzeumnak egy ritka öreg vadkan koponyát szereztem, nálam van, és csak az alkalmat várja a beszállításra! Továbbá: a pókakeresztúri mamut fog nemsokára hozzám kerülni továbbítás végett! Mindkettő székelyföldi állat! Egyéb általam foglaltatott ügyekről és folyó dolgokról csak megtörténte után fogok jelentést tenni. Végére kérem az Igazgatóságot, hogy az 1935. december- és 1936. januárban tett jelentéseimre várt választ annál inkább várom, mert az idei programja a Székelyföld-kutató társaságnak jórészt attól a választól függ! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő
nyugalmazott járásorvos

34.

Teleki Jenő Csutak Vilmosnak
Kápolnás, 1936. április 16.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

A mai napon a Székely Nemzeti Múzeum címére küldtem egy ládát három üvegfedélű rovarkazettával – ajándékképpen! –, két kazetta ormányosbogár Zilahi Kiss Endre gyűjtése, mind determinálva. Egy kazetta pedig általam, miben determinált bogarak, amelyeket Dr. Köntzei Gerő küldött nekem! A kazettákat a bogarakkal együtt természetesen ajándékba adom a Múzeumnak, de a ládát, amibe csomagolva voltak, kérem vissza! – mégpedig kérem az egyszerűség kedvéért a szállítási költséget utánvételeztetni! Így a Múzeumnak nincs vele semmi költsége. Remélem, hogy még küldhetek néhány kazettát bogarakkal töltve a múzeumnak, mert én most egységes típusú kazettákat használok, 40 × 50 nagyságúakat, és így a kisebbeket szívesen

átadom olyan helyre, ahol még hasznát vehetik! Nekem most 61 db legújabb típusú, 40 × 50-es üvegfedelű kazettám van a gyűjteményemben. Ez is valamikor valamelyik erdélyi magyar múzeumé lesz.

Szívélyes üdvözléssel, őszinte híve:
Teleki Jenő

35.

Csutak Vilmos gróf Teleki Jenőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. április 18.

Méltóságos Gróf úr!

Teljes tisztelettel jelentem, hogy a tegnap folyó hó 17-én kézhez vettem a Székely Nemzeti Múzeumnak címzettládáját, a mai postával pedig a folyó hó 16-án kelt nagybecsű ajánlott levelét. Most bontottuk fel a ládát, és nagy örömmel állapítottam meg, hogy a nagybecsű levélben jelzett Zilahi Kiss Endre-féle 2 db, valamint a dr. Köntzei-féle 1 db, tehát összesen 3 db üvegfedelű kazetta éppen és sértetlenül érkezett meg. Minderről múzeumunk ügyvezető-tanácsának legközelebbi ülésünkön természetesen jelentést teszek, a Méltóságod ládáját pedig még ma visszaküldtem. Szívemből örvendek, hogy végre alkalom nyílt arra, hogy Méltóságod szíves leveléről és nagybecsű adományáról vezetőségünknek jelentést tehetek, és még jobban fogok örövendeni, ha Méltóságod máskor is kegyes lesz alkalmat szolgáltatni arra, hogy a mi történelmi Erdélyünk ma egyetlen magyar vezető alatt álló múzeuma számára küldött drága adományát megköszönhesük, vagy annak érdekében levelet vagy véleményt válthassunk. A tiszta igazság az, hogy mindaddig, amíg az állam és az Erdélyi Múzeum-Egyet viszonya rendezést nyer, csak a Háromszék, Csík és Udvarhely megye székely közössége tulajdonát képező Székely Nemzeti Múzeum az az erdélyi magyar múzeumunk, mely önálló jogi személy gyanánt él, és a három megye székely közösségéből önmagát kiegészítő 25 tagú igazgató-választmány legfőbb vezetése alatt működik, úgy, amint azt a mellékelt Alapszabályaink és a jogi személyekről szóló törvény előírják. Méltóságod további tájékoztatása végett bátor leszek még ide mellékelni egy kis különlenyomatot is, mi múzeumunk múltjáról még bővebbet mond, és végül egy egészen friss hírlapi cikkemet, miben idei közgyűlésünkéről, illetve múzeumunk 1935. évi működéséről kívántam a helybéli *Székely Nép*⁸⁸ c. lapocskánk útján tájékoztatni az érdeklődőket. Megjegyzem, hogy ebben a mai viszonyok által is megkívánt hangfogóval jóformán csak jelzem életnyilvánulásunk egyes tüneteit, s ez az oka, hogy például csak érintett a Székelyföld természettudományi megismerése céljából éppen dr. Köntzei Gerő járásorvos és küllővári birtokos barátom vezetése alatt immár két ízben rendezett, úgynevezett hargitai kiszállásunkat, és nem is érintem azt a tervünket, hogy a nyáron a Csík megyei Kászonba szeretnénk menni, amiről Köntzei barátom annak idején bizonyára részletesen fogja tájékoztatni Méltóságodat. Ha Méltóságod még részletesebb tájékoztatást is óhajtaná, akkor a múzeumunk 50 éves jubileuma alkalmából 1929-ben kiadott *Emlékkönyv*ünk szíves megvásárlását ajánlanám, mely 783 oldalas kiadványunknak ma 400 lej az ára. Fogadja Méltóságos Uram nagybecsű küldeményéért igazgató-választmányunk halás és kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mely-lyel vagyok Méltóságod alázatos szolgálja

Csutak Vilmos
a Székely Mikó Kollégium és
Székely Nemzeti Múzeum
igazgatója

36.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgató-választmányának
Küllővár, 1936. május 26.

Jelentem az Igazgató választmányának, hogy:

1. Csutak Vilmos igazgató halála után a *Székelyföld-kutató* és a Székely Nemzeti Múzeum zoológiai osztályának gyarapítását nemhogy megszüntetni, de továbbra is előbbre vinni van szándékomban; éppen mert Ólatta kezdtük el, emlékének áldozunk, ha azt tovább folytatjuk.

2. Azokat a részletes munkálatokat, melyekhez Csutak Igazgató úr jóváhagyását adta, és amelyeket én vállaltam a Múzeum anyagi terhére (rovardobozok elkészítése, rovarszekrény tervrajza és elkészítése stb.) most is munkában vannak, azokat el fogom készíteni; mindig csak a szükséges anyagok némelyikének készpénzkiadását megtéríteni kértem. Ezirányú munkám befejeztével újabb előterjesztést teszek.

3. Sajnálattal hozom tudomására az Igazgató-választmány, hogy az idei csoportos gyűjtőutat a Székelyföld-kutatásban eddig részt vett zoológusokkal az idén nem tudtam összehozni hosszas levelezés után sem, a tervezett időben mindenik másfelé van elfoglalva, s így az idei csoportos gyűjtőút elmarad, de egyénileg legnagyobb részük gyűjt, a geológiai csoport útjának összehozásáról és megtartásáról, szervezéséről Bánya János geológust értesítettem és kértem.

4. Kérem az Igazgató-választmányt, hogy mikor új igazgatót választanak, címéről engem értesíteni szíveskedjék, hogy a folyó ügyekben mielőbb helyreálljon a folytonosság és a kapcsolat.

Jelentésem tudomásul vételét kérve maradok kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő s. k.
nyugalmozott járásorvos

Tárgy: A rovarszekrény készítése

Mellékelten van szerencsém beküldeni egy rovarszekrényvázlatot, építési utasítással és egy árajánlattal. A rovarszekrény a nagyenyedi Kollégium múzeumában fekvő szekrény vázlata, melyet én igen megfelelőnek talállok a sepsiszentgyörgyi Múzeum részére is. Utasítást kellett mellékeljek, mert személyesen az esetleges vállalkozónak nem adhatom elő a szükséges tudnivalókat. Az árajánlatot azért küldöm, mert közintézmény részére nem lehet csak egy ajánlatot kérni, hanem szükséges több iparos véleményét kikérni, és amelyik olcsóbban készít jobb munkát, annak kellene megbízást adni. A rovarszekrény elkészítése 4-5 hónap múlva legyen esedékes, mert különben a felgyűlt anyagot nem tudjuk rendezni tudományos alapon rendszerbe, de még elhelyezni sem, s így megállana a külső munka! Tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő s. k.

Utasítás: A Székely Nemzeti Múzeum részére készítendő rovarszekrény készítéséhez

1. Az egész szekrény tökéletes száraz, bogmentes fenyőfából készíthető, 1 colos deszkából;

2. A szekrény kívül egészen (alól nem) fekete színre festendő; belül és alól híg terpentinnel beeresztendő;

3. Az ajtók és a felső ablakok lehetőleg tökéletesen (pontosan) zárjanak, hogy azoknak repedései ne legyenek;

4. Dobozokat ne építsen-készítsen a tervező, mert 20 doboz már készen van; tehát tervet se készítsen ezekről.

5. A rovardobozok méreteit ne a vázlat szerint számítsa a tervező, hanem: 6–40–50 cm szerint, úgy, hogy a dobozok

⁸⁸ Lásd *Székely Nép*, 1936. április 18.

férőhelyei ezen métereknél 3-4 mm-rel bővebbek legyenek (hogy a dobozok ne szoruljanak!) tehát az egész szekrény szélessége és magassága (lábak nélkül) a dobozok méreteihez kell alkalmazkodni, és azok szerint számítandó ki részleteiben!

6. A dobozok alatt külön-külön kétoldalt és elől is (a legalsó doboz alá is!) csúsztatók vannak beépítve juhar- vagy bükkfából, ezek magassága és szélessége 1 1/2 cm, hosszúsága 3-4 mm-rel több, mint a dobozok szélessége és hosszúsága.

7. A dobozok legnagyobb szélessége – tehát 50 cm – lesz elől, és az építésnél számítani kell egy 2-3 cm-es üreg hagyására a doboz előlő felülete és az ajtó belső felülete között (ebbe az üregbe fér el a kihúzó).

8. A felső ablaknál az üveg nem alól, hanem a ráma felső szélére helyezendő (zárodás terve a rajzon jó!)

9. A szekrény lábai is híg terpentinnel beeresztendő – amennyit csak bevesz a fa!

10. Minél kevesebb és egyszerű párkányt lehet tervezni a szekrényre, de az olyan legyen, hogy könnyen törülhető-tisztítható legyen.

11. Az ajtószarkok sárgarézből legyenek.

Dr. Köntzei Gerő s. k.

37.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. május 29.

Kedves Gerő!

Leveledet és a rovarszekrény készítésére vonatkozó utasításaidat köszönettel vettük. Leveled másolatát azonnal elküldtem dr. Török Andor elnök úrnak, hogy ő adjon érdembeli választ. Nem tudom, írt-e már. Ha nem, kérlek, légy türelemmel, mert a napokban idejön s akkor megsűrgetem. Végtelen sajnálom, hogy a nyári kutatóúton nem vehetsz részt.

Meleg szeretettel üdvözlök:

Felszeghi

38.

Felszeghi István Török Andornak
Sepsiszentgyörgy, 1936. május 29.

Kedves Andor!

Másolatban megküldöm dr. Köntzei Gerőnek Igazgatóválasztmányunkhoz intézett két beadványát. Mivel említetted volt, hogy neki is írni fogsz, e két beadványt meg se mutattam Keresztes Károlynak, mert nélkülöd úgyse tudnánk választ adni, hanem sietek hozzád juttatni, hogy ha még nem írtál volna neki, a ma érkezett leveleidre is adhass felvilágosítást. Én azt hiszem, hogy ha a zoológusok nem is jöhetnek, azért meg lehetne tartani a tervezett nyári kutatókirándulást a Bánya vezetésével és csoportjával, anélkül, hogy Köntzei ezért megnehezítené. A rovarszekrény vázlatát és csinálási utasítását nem küldöm el, mert az nem sürgős. Itt majd idejöveteledkor megtárgyalhatjuk. Egyebekben nincsen semmi újság. A jelentést az inspektorhoz elküldöttük, a városhoz a taxafellebbezést beadtuk. Boldog ünnepeket kívánva, tisztelettel üdvözlök:

Felszeghi

39.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1936. augusztus 30.

Tárgy: Rovarszekrény készítése

Folyó évi május 26-án előterjesztést tettem Tisztelt címnek a rovarszekrény tervrajzának és egy árajánlatnak egyidejű

beküldésével arról, hogy kb. mikorra kellene a szekrényt elkészíttetni, hogy a további munka folytatódhassék. Ennek az ügynek mikénti állásáról kérek rövid értesítést. Örvendek, hogy gróf Teleki Jenő úr (Kápolnás) 3 doboz bogár adományát sikerült a Múzeumnak ajánlanom, s tudomásom szerint az adományt el is küldte. A nálam levő 20 db rovardoboz belső munkáját bevégeztem, és most csak az állatok tudományos rendszerbe való elhelyezése van hátra, aminek megkezdéséért érdeklődöm a szekrény iránt. Ezt a munkát ott a Múzeumban kellene elvégezni, ha erre a Múzeum a lehetőségét megadná még a tél elején. Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő

nyugalmazott járásorvos

40.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. szeptember 26.

Kedves Gerő!

Igazán szégyellem, hogy egyszerre három leveledre válaszolok, de augusztus 25-től mostanig a kollégium teljesen lefoglalt. Mint díjkezelőnek, a szülőkkel reggeltől estig tárgyalnom kellett, az ilyen időkben begyűlt nagyobb összegű pénzt vagy tizenöt címre szét kellett szednem, s a főpénztárnak elszámolnom, 220 gyermek számára új naplót nyitnom, stb. Halasztást nem tűrő dolgom akadályoztak tehát abban, hogy neked nyugodtabb és részletesebb levelet írjak. A rovarszekrényre vonatkozó javaslatodat a június 23-án tartott ügyvezető-tanácsi gyűlésen előterjesztettem. Elvben hozzájárult a gyűlés, de mert dr. Török Andor elnökünk nem lehetett itt, érdembeli határozatot ez ügyben nem hoztunk, annyival inkább, mert azt írtad, hogy a szekrény elkészítése csak 4-5 hónap múlva esedékes. A múzeum kasszája akkor teljesen üres volt, s az elnökség azt határozta, hogy az ő tudta nélkül semmiféle kiadást ne eszközöljünk. Mióta a nyári vakációról visszakerültem, azóta sem tudtam ez ügyben tárgyalni. Az ügyvezető alelnöknek, Keresztes Károlynak meghalt a testvére. Nem volt olyan lelkiállapotban, hogy ilyen kérdésekről tárgyaljon. Különben is, már két hétnél több, hogy elment Magyarországra. Én azonban, hogy a szekrény ügyét előbbre vigyem, hat helybeli asztalosnak az utasításodat elküldtem, hogy csináljanak költségvetést. De ezek úgy el vannak foglalva, hogy szóba se akarnak állani az emberrel. Azt mondják, hogy nemcsak a szekrény elkészítésére, de árajánlat adására sincs idejük. Végre egyiket megszorítottam. Éppen a szomszédomban lakik. Jó hírű asztalos. Ő aztán megnézte az előírást, s a következő felvilágosításokat kéri:

1. A fiókok magassága az utasításban 6 cm. Ez a belvilágra vonatkozik-e, a fenéken felül, vagy fenekestől együtt lesz 6 cm?

2. A szekrény magassága lábak nélkül a vázlaton 90 cm. Ez a méret nem jön ki a vázlat szerinti 9 fiók méretéből, mert $6 \times 9 = 54$ cm, minden fiók közé számítva még 2 cm-t, ez 18 cm, összesen csak 72 cm. Tehát még két fiókot kellene beletenni, hogy a 90 cm-es szekrénymagasságot elérjük.

3. A fiókok mélysége az utasításban 40 cm. A szekrény fél oldalszélessége a vázlaton 65 cm. A vázlat szerint tehát a két szembenéző fióksor között 50 cm felesleges üreg maradna, ami a szekrényt fél méterrel teszi szélesebbé, mint kellene. Ez nem praktikus. A fél oldalszélességet 65-ről 45 cm-re kellene leszállítani. Erre nézve a mi privát véleményünk az, hogy ilyen széles szekrénynek az elhelyezése is nehezebb, és a mozgatása is. Van nekünk egy hasonló éremtári szekrényünk. Ez két darabból van csinálva s háttal egymásnak fordítva úgy néz ki, mintha egy volna, de külön külön is el lehet helyezni a fal mellé is. Azt javasolnám, hogy a rovarszekrényt is így csináltassuk meg, ha nem lenne neked kifogásod ellene.

4. A fekete szín ellen az a kifogás, hogy nincs egyetlen fekete bútordarabunk se, tehát ezt is olyan színre kellene festeni, mint amilyen a többi szekrény.

Mellékelve küldöm az asztalos rajzát, ahogy ő a szekrényt elképzei. Mindenképpen rajta leszünk, hogy a szekrény kész legyen, mire te ide jöhetsz. Két fiatal természetrajzszakos kollégámat megkértem a pókok gyűjtésére, kik készséggel is vállalkoztak erre, de mert most mennek Kolozsvárra, a gyűjtést csak a jövő héten kezdik el. Kolosváry Gábor professzor úrnak is írtunk egy szép köszönőlevelet. A jelzett kaszáspók-könyv hozánk se érkezett meg. Ígérem, hogy leveleidre ezután gyorsabb tempóban válaszolok, s amit tudunk, mindent megteszünk, hogy tudományos munkátok elé semmi akadály ne gördüljön. Meleg szeretettel üdvözlöl:

Felszeghi
igazgató helyett

41.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
Küküllővár, 1936. október 10.

Kedves Barátom!

Leveled megkaptam. Kérlek, a múzeumi rovarszekrény rajzát egy ügyes deákkal pontosan másoldtasd le, és a másolatot küldesd el nekem Annuskával. Tudniillik már egy rajz elveszett volt a dicsői asztalosnál, hát nehogy ez is elvesszen, azért kell a másolat! Leveledben is van egy másolat, most nem tudom, hogy ez az eredetiről van-e másolva? Ez esetben csak lapon egy rövid értesítést kérek, és akkor részletesen válaszolok soraidra, amelyeket tegnap Dobay barátommal is megbeszéltünk, hogy jó munkát végeztessünk. A *4-5 hónap múlva* attól számítódott, amikor írtam soraim, hát ma-holnap ez le is telik! Szívesen üdvözlöl őszinte híved:

Dr. Köntzei Gerő

42.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. október 21.

Kedves Barátom!

Múltkori levelemben a rovarszekrénynek az asztalos által a Te utasításod alapján készített rajz másolatát küldtem el. Most mellékelve küldöm az általad készített eredeti vázlat másolatát. A kettőt összevetve légy jó, a múltkor feltett kérdésekre a felvilágosítást add meg, hogy a további lépéseket megtehessem. Még a hó reánk esik, mire valamit csinálhatunk. Vagyok meleg üdvözléssel, őszinte híved:

Felszeghi

43.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1936. november 1.

Tárgy: Rovartani, múzeumi szekrény építtetése

Folyó évi szeptember 26-án a Felszeghi helyettes igazgató úr felvilágosítást kérő soraira van szerencsém a következőket ajánlani:

ad 1. A rovtani dobozok magassága fenekestől külső méretben 68 mm. Szélesség 50 cm, mélysége 40 cm.

ad 2. A szekrény beosztása a dobozokhoz alkalmazandó méretek tekintetében! Egymás felett kilenc doboz, és a tizedik-

nek is kell helyet hagyni, ugyanis a tizedik ferdén fog a felső ablak alatt állani!

ad 3. A szekrény fél oldalszélességét az asztalos leszállíthatja a szükségesre, de vigyázzon arra, hogy a szekrény ajtaján belül a dobozig, a dobozkihúzó részére legalább 2 cm üreget számítani kell! A dobozszekrény egy darabból – nem két fél darabból – készíthető, a vázlat alakja szerint! A gondozás és a rovarrellenségek teszik ezt indokolttá.

ad 4. Híg terpentint kérünk a vegyeskereskedésből 1/2 liter számára, és azzal nemcsak a szekrény lábait, hanem az egész alját bekenjük. (Van vastag terpentín is, de ez oltóviaszhoz való, és nem folyékony halmazállapotú.)

ad 5. Igen helyesen, a szekrény külső színe kell alkalmazkodjék a Múzeum többi bútorainak színéhez! Miután a méreteket a dobozokról mm-ben is pontosan adtam meg, az asztalos figyelmét újból is fel kell hívni arra, hogy a dobozok ürege szekrényben magasságban is, oldalszélességben is 2–3 mm-rel szélesebb kell legyen, hogy a dobozok betolásakor-kihúzásakor a dobozoknak kevés játéka legyen, a dobozok ne szoruljanak! A szekrény felső, ablakos ferde fedele alá majd ottan fogunk dobozokat csináltatni, ugyancsak 68 mm magasságban, de a szekrényhez mért szélességben és mélységben! Ezekbe jönnek a szemléltetésre kiállított állatok, míg az alsókba lesznek elhelyezve a tudományosan rendezett állatok. A szekrény készítése most már sürgős! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő s. k.

44.

Felszeghi István Nagy Jenőnek⁸⁹
Sepsiszentgyörgy, 1936. november 5.

Kedves Barátom!

A mai postával érkezett meg Dr. Köntzei Gerő válasza a rovarszekrény ügyében. Szíves felhívásodra másolatban megküldöm a szekrények Köntzei által készített vázlatát, a hozzáírt utasítást, az utasításokhoz felvilágosítást kérő leveletem és az erre jött válaszát. Ezekből azt hiszem az asztalosok eligazodnak. Minthogy a szekrény elkészítését már erősen sürgeti Köntzei, kérlek szépen, szíveskedj az asztalosokkal beszélni, tőlük árajánlatot kérni, s aztán engem értesíteni, hogy ott látod-e jónak a szekrény elkészítését, vagy az itteni asztalossal újra felvegyem a tárgyalást. Mert ez is műasztalos, jól dolgozik, azután a szállítással sem kellene vesződni. Szíves válaszodat várva, vagyok meleg üdvözléssel:

Felszeghi
igazgató-őr

45.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1936. november 24.

Kedves Gerő!

A rovarszekrény készíttetésére vonatkozó pótutasításaidat köszönettel megkaptuk. Amint megérkezett, másnap dr. Nagy Jenő alelnök magával vitte Csíkba, azt mondván, hogy ott ő ingyen anyagot szerez, két kiváló műasztalos van, s ott fogja megcsináltatni. Minthogy azóta ő az ügy állásáról nem értesített, most felvilágosítást kérek tőle, válaszát tudomásodra hozom. Addig egy kis türelmet kérek. De a szekrény meglesz. Szeretettel üdvözlöl:

Felszeghi
igazgató-őr

⁸⁹ Dr. [Sütő-]Nagy Jenő (1872–1945) csíkszentmártoni ügyvéd, közjegyző, földbirtokos, gyűjtő, a Székely Nemzeti Múzeum

igazgató-választmányának alelnöke.

46.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
Küküllővár, 1936. november 26.

Kedves Pista Barátom!

Nyugtázom ma kapott leveled. A szekrénykészítés bizony *sürgős*, mert most van időm a ti állataitokkal törődni, és naponként százával meghatározni, címkézni, rendezni stb. és végtére a dobozokat üresen vasúton elküldeni, és a betűzendő anyagot (talán tavasz előtt) elvitetem berendezni! Gazdagok lesztek e tárgyban is! Dr. Kolosváry Gábor magántanár már azt írta nekem, hogy Ti még egy kártyán sem nyugtáztátok sok küldeményét, és azt sem írtátok meg, hogy miután önként *pártoló tag* akar lenni, hová és hogy fizesse az évi 100 lejt? Hát ne csak nyugtáztátok a sok könyvet, folyóiratot, hanem köszönjétek is meg, és kérjétek további pártfogolását is! Ezt is én szereztem Nektek, de ne legyetek hálátlanok, sem ne késlekedjétek egy ilyen értékes pártfogóval szemben! Ő fogja a székellyöldi pókokat is meghatározni, és Nektek kész preparátumokat küld! Ígérte, megtartja, hát az ilyen ritka embert meg kell becsülni. Kérlek, az illetékes őrt utasítsd, hogy a rovar- és lepke-dobozokat alaposan nézze át, és azokba papírtasakban globol⁹⁰ tegyen (diónagyságú mennyiségűt háromhavonként, dobozonként), különben a kártevők lassan, csendesen mindent megemésztenek! Megtartani nehezebb, mint megszerezni az állatokat, ezt véd a fülébe az illetékes öröknek!! Nálam már egy láda könyv és folyóirat van Részetekre áttanulmányozás végett. Menni fog! Fogd be munkára segédőreid is, tessék dolgozni! Szívesen üdvözlöl:

Dr. Köntzei Gerő

1937

47.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1937. április 22.

Kedves Barátom!

Duducz Zolti kíméletesen tudtomra adta, hogy te aggódsz, vajon élünk-e a múzeumban? Hát igenis vagyunk, és dolgozgatunk. De addig nem akartam neked írni, míg a szekrényről valami pozitívumot nem tudok. Ugyanis Nagy Jenő asztalosai nem csináltak semmit. Most az igazgató-választmánytól felhatalmazást kértem, hogy itt csináltathassam meg. A dologban eljártam, s május vége felé a szekrény kész lesz. Ez már holtbiztos. A munka állásáról is közben még értesítelek. Ne haragudj, arra kérlek, hogy oly régóta nem írtam. Meleg szeretettel üdvözlöl:

Felszeghi

48.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Sepsiszentgyörgy, 1937. június 24.

I. Jelentem, hogy folyó évben a Székelyföld-kutatásra vállalkozó zoológusokat csoportos kirándulásra nem tudtam összehozni, magam maradtam szándékommal! A geológusok és geográfusok Bányai János tanár vezetésével augusztusban fognak menni Kovászna, Kommandó stb. területre, fel a hegyekbe! Én már most elő szeretném készíteni jövő évre egy nagyobb szabású csoportos kirándulás tervét és terepét a *Gyilkos-tóhoz*! Ezért folyó év július hó első felében a Gyilkos-tóhoz mennék gyűjteni a székelytörött terep- és tájékozódó szemlére. Erre az útra és jövet esetleg a Mezőhavason végzendő útjaimra gondolom sokat

segítene rajtam, ha a Múzeum Igazgatósága részemre egy kis *Igazolványt* állítana ki magyar nyelven, melyen jelezni kellene, hogy én a múzeum részére gyűjtök, és kéri a Múzeum azt, aki nek én az Igazolványt felmutatom (persze csak végső esetben, illetve ha szükségem lesz reá pl. turista menházakban szállást kérni vagy valami egyéb kis segítséget), hogy lehetőleg, kéresem szerint segítségemre legyenek! Visszaélésre nem gondolok, csak a sok költséget és időt akarom valamennyire megtakarítani, már amennyiben lehet! Ezt az Igazolványt kérem mielőbb részemre elküldeni, 2 aláírással és pecséttel ellátva.

II. Jelentem, hogy a 20 db rovardobozt ládába csomagolva a jövő héten küldöm; kérem igen óvatosan kicsomagoltatni, az üvegterítések kikerülése miatt. Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő

49.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1937. június 30.

Kedves Barátom!

Hivatkozással folyó év június hó 24-én kelt soraidra, tisztelettel értesítelek, hogy a zoológusok csoportos kirándulásának elmaradását sajnálattal tudomásul vettük. Reméljük azonban, hogy a jövő nyáron a szakemberek a múzeum iránt vállalkozóbb szelleműek lesznek, s pótolódik a hiány. Az előkészítő utadra a kért igazolványt mellékelten küldöm. Ha más időben mentél volna, én is szívesen elkísértelek volna, de nyáron nem mehetek sehova Galambfalva miatt.⁹¹ Végre örömmel értesítelek, hogy a rovarszekrény elkészült, itt van a múzeum olvasótermében, s várja a végleges elhelyezését. Gondolom, hogy a nyár nem alkalmas neked se a rendezésre, az őszi hónapokban bármikor szívesen látunk. A Gyilkos-tóhoz merre mész? Ha erre felé jönnél, tekintsd meg a szekrényt, hogy a pótlendő dolgokat beszéld meg az asztalossal. Jó nyári időtöltést kívánva szeretettel üdvözlöl

Felszeghi
igazgató-őr

Igazolvány

Alólírottak hivatalosan igazoljuk, hogy dr. Köntzei Gerő küküllővári (Cetatea de Baltă) főorvos és földbirtokos a Székely Nemzeti Múzeum részére tudományos zoológiai (lepke- és bogár-) gyűjtést végez a nyár folyamán. Tisztelettel kérjük mindazokat, kiknek jelen igazolványunkat felmutatja, hogy neki a múzeum érdekében tett tudományos kutatóútjában bármilyen módon segítségére lenni szíveskedjenek.

A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsa nevében
Sf. Gheorghe, 1937. június hó 30-ánDr. Keresztes Károly – ügyvezető alelnök
Felszeghi – igazgató-őr

50.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
Küküllővár, 1937. július 3.

Kedves Barátom!

Értesítelek, hogy leveled és abban a részemre kiállított *Igazolványt* megkaptam; köszönöm, remélhetőleg már a jövő héten igénybevehetem. Csakhogy nagy későre megjelent a rovarszekrény; előre félek látni, mennyi hiba lesz benne; az elkészülés hírére felbuzdulva tegnap asztalost hívtam, és a rovardobozok részére hat szál deszkát eldaraboltattam, és azokból egy finom, a célnak megfelelő ládát készítettem, melybe holnap fogjuk becsomagolni

⁹⁰ Molyirtó (para-diklórbenzol).⁹¹ Felszeghi kisgalambfalvi volt, személyes problémákra utal.

a dobozokat, és azonnal vonatra feladatom a Múzeum címére; szakértővel bontasd ki a ládat, és minél kevesebb kopácsolással (tudniillik, hogy az üvegek el ne törjenek!), a belső (a dobozokat összetartó) hevederek facsavarjait csavarhúzóval kell kivenni; a dobozokat leporozva egy vagy két oszlopba rakasd egymásra, úgy, hogy az egyes számú legyen legfelül, s lefelé a többiek sorszáma szerint (a számok a doboz jobb sarkának oldalán belül láthatók)! Mostanában nem mehetek Hozzátok, épp most arattatok, aztán Gyilkos-tó, aztán szőlőmunkák stb., hanem ősz felé kilesek egy pár szabadnapot, és akkor állatokkal együtt leszaladok rendet csinálni, és a szakos őr úrnak egy s más megmutatni s megtanítani a gondozásra, betűzésre stb., hiszen minden csekélységért nem szaladhatok Hozzátok. Igen! Abból a csekély – de mégis valami – állati anyagból, amelyet üvegekben szeszen a Múzeumi iroda egyik szekrényének tetején láttam elhelyezve, valamit preparált-e és kiállított-e a szakos múzeumi őrötök? Vagy még azt sem tudjátok, hogy üveget honnan és milyen rendelteték? Ezeket a dolgokat is kellene intézni, ha nehéz is a kezdet. A preparálási módozatokat évek óta tanulmányozom, és éppen ma kaptam részletes felvilágosítást Budapestről a Ti kedves patrónus tanároktól. Írja Dr. Kolosváry, hogy küldött Nektek egy kis kagyló- és csigakollekciót! Pompás ajándék. A most következőket pedig intézzétek el, mert Ő ezt Nektek nem írhatja meg, hanem engem kért, hogy intéztessem el Veletek! Arról van szó, hogy Dr. Kolosváry személyéhez szőlőlag egy hivatalos kérést vagy felszólítást intéztek a Múzeum részéről, melyben kérték, hogy tengeri (rovignói) állatokból, másodpéldányokból Nektek is küldeni szíveskedjék! Tudniillik ősszel megint megy Rovignóba az ottani biológiai (állattani) intézetbe, és miután ő magyar nemzeti múzeumi őr, és elsősorban a Magyar Nemzeti Múzeumnak kell gyűjtönni, a Ti kérések nélkül meggyanúsíthatnák, hogy elidegeníti (másnak adja!) a gyűjtött anyagot! Erről van szó! Egyébként, hogy tengeri állatok is legyenek a Múzeumotokban, az éppen úgy talál, mint az a monstrum bölény, amely csak volt Székelyföldön, s ma legfeljebb kétlábú bölényetek van; aztán a Múzeum iránti érdeklődést és látogatottságot csak fokozná egy tengerifauna-kollekció, melyet már szeptemberre ígér a tanár úr! Sőt mikor az megérkezik és kiállítjátok a Múzeum érdekében (de a közönség kedvéért is), a helyi lapban írasd ki, hogy micsoda különös látnivalókban gyönyörködhetik a tisztelt közönség!! Őszig vagy amíg Hozzátok mehetek, remélhetőleg nálam is megszapornak a székelyföldi állatok; csak legyen hová tenni! Úgyhogy, ha ügyes asztalosod van, már most munkába adhatsz neki 20 új dobozra megrendelést, mintát vegyem ezekről a dobozokról, melyeket küldök, s a pontos méreteket tartsa be (ez igen fontos dolog, különben nem lehet a dobozokat cseréltetni); az oldal- és faanyag igen száraz hársfa, alja 6-7 mm-es fenyőfa, a többi láthatja szemével az asztalos, amit nem lát (a fenék bélelését), az nem reá tartozik! Ezek az újabb dobozok nemcsak a lepkéknek kellenek, hanem más mindenféle rovarnak is, melyekből szintén van néhány dobozra való nálam azokon kívül, amelyek már ott a Múzeumban vannak, s amelyeket, ha szakértőt kapunk, szintén rendeztetni kell, s főleg szemléltető anyagot is kiállítani a közönség részére, aztán elrejtve dobozokba a tudományos anyag meg! Azért, hogy Kolosváry olyan bőkezű Hozzátok, én dolgozom neki annyiban, hogy pókokat gyűjtök és küldök neki (alkalmilag); a Rétyi Nyírből jó volna gyűjteni neki pókokat, üres aszpirines fiolákba 36°-os szeszoldatba, és két nap múlva áttenni 60-70°-osba, és alkalmilag elküldeni neki külső jelzéssel, tudniillik ki, mikor, hol gyűjtötte? Ez igen hathatósan emelné a Székelyföld kutatását, és kirándulások keretében a szakos őr úr pár jobbra való diákkal megtehetné. Mint írja Dr. K., küldött is jelentést Nektek! Egyelőre levedhez anyni az észrevételem és megjegyzésem meg kérésem az ügyek

érdekében: lehet, hogy egy és más hosszú lére eresztettem fel, de a megértés kedvéért tettem, s nem azért, hogy untassalak vele; a bogarász emberek pepecselők is, meg alaposak is, de rendszeren nem kellemetlenkedők. Inkább dolgozók! Duducz dr. öcsém és rokonom kurtán-furcsán intézte el leveletem azzal, hogy Téged megkérdezett, hogy éltek-e? Sokkal fontosabb dologra, egy kis utánajárára kértem, s bizony mai napig nem es válaszola! Sokszor szívesen üdvözlő őszinte híved:

Dr. Köntzei Gerő

51.

Keresztes Károly Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1937. július 6.

Mélyen tisztelt Főorvos úr!

Hivatkozással folyó hó 3-án kelt és Felszeghi István igazgató-őrünkhöz intézett nagybecsű levelére, tisztelettel értesítjük, hogy Felszeghi igazgató-őr jelenleg nincs itt, s majd csak szeptember havában fog visszajönni Galambfalváról. A jelzett rovarküldeményt örömmel várjuk, és mivel jelenleg megfelelő szakos múzeumőrrel nem rendelkezünk, az őszig felbontatlanul fogjuk hagyni, mivel akkorra reméljük, hogy megfelelő szakemberünk lesz. Dr. Kolosváry tanár úr küldeményeit megkaptuk, és nyugtáztuk is átvételüket. A mélyen tisztelt Főorvos úr utasítása értelmében kérni fogjuk a Tanár Urat a rovignói gyűjtésre is. Kiváló tisztelettel:

Dr. Keresztes
ügyvezető alelnök

52.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küüllővár, 1937. július 6.

Pár nappal ezelőtt küldött levelem kiegészítése képpen van szerencsém közölni, hogy: a közelebből Dr. Kolosvári G. egyetemi m. tanár úr által b. címére küldött „Jelentés a rovignoi állomás” stb. közlemény utolsó bekezdéseiben utalás történik arra, hogy a dombóvári Eszterházy gimnázium részére a tanár úr állatokat adott át a gimn. múzeumának gyarapításra! A Múz. Igazgatósága által küldendő kérésben tessék a tanár úr szíves áldozatkészségére ez alapon is hivatkozni (ezt a Tanár úr kéri munkájának megkönnyítésére)! Tekintettel arra, hogy a rovardobozok ügyét elintéztam, olyan súlyos kiadásaim merültek fel, melyeknek megtérítését kérem kell; kérem az Igazgatóságot, hogy a mellékelt jegyzéket nézze át és annak vég összegét nekem elküldeni szíveskedjék! A jegyzék tételeihez fűzött magyarázó megjegyzéseim eléggé világosak s mindent érthetővé tesznek. Darabonkénti értékük a dobozoknak több mint 200 lej ilyen felszereléssel, mint láthatók! Természetesen, hogy a dobozokban látható és az állatok tudományos csoportosítására és elhelyezésére végzett munkám nem értékelhető; különben is azt a folytatólagos dobozokban tovább kell vinnem végig az egész rendszeren! Ezzel ezután olyan alapot vetettünk meg, mely a Múzeumnak csak dicsére lehet számos évtizeden keresztül! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő

Melléklet: egy db költségjegyzék!

A rovardobozok elkészítésekor és elszállításakor felmerült költségek:

1. A faanyag értékét nem tudom, saját anyagom volt: 00.
2. A faanyag beszállítása Dicsőbe asztalozhoz (saját fuvar): 00.
3. Az asztalos számláját a Múzeum Igazgatósága már kifizette: 00.

4. 20 db üveglemez értéke 500 lej (ez az Adorján Gábor dicsői volt tiszteletes úr ajándéka, ő járta ki a borzasi üveggyártól): 00.
 5. A dobozok hozzám szállítása (saját fuvarommal): 00.
 6. 1 1/2 kg gitt az üveglemezek leszorításához: 24 lej.
 7. Enyv a bélés és papiros beragasztásához (másfél tábla): 12 lej.
 8. 30 ív fehér krétapapiros a bélés leragasztásához: 75 lej.
 9. A bélés bevágása, beenyvezése és a krétapapír beenyvezésének munkája (saját magam végeztem 20 dobozon keresztül): 00.
 10. Jelző (állat-) cédulák és apró gombostűk (sajátomból): 00.
 11. 5 db deszka a ládához (dobozok elszállításakor): 125 lej;
 1 db széldeszka a ládához: 20 lej.
 12. A dobozok ládjának vasúthoz szállítása fuvarommal: 00.
 13. Asztalos számlája a láda elkészítéséért (számla szerint): 50 lej.
 14. A dobozok ládjának fuvardíja fizetve a vasútnak, fuvarlevél szerint: 365 lej.

 összesen: 671 lej.

Ebből levonva 1937-re a pártoló tagsági díjamat a múzeumnak: 100 lej.

 maradvány mint követelésem: 571 lej.

15. Drótszeg a ládához:

12 lej + 12 db facsavar a hevederekhez: 6 lej = 18 lej.

 összesen... 589 lej.

53.

Köntzei Gerő Kónsa Samunak
 Küküllővár, 1937. július 19.

Kedves Tanár Úr!

Nézze kérem a mellékelt levelet elől-hátul! Én innen a helyi bélyegző szerint július 7-én elküldtem és július 18-án a Gyilkostól hazajövet újból az asztalom van – leckéztetéssel! Micsoda halmozott marhaságok bizonyítékai a posta részéről; hiszen ha a címen nem volna annyi macskaköröm, hát én hibáztam volna, de így örvendek, hogy a levél hátlapján jelzett postás ilyen származási bizonyítványt állított ki magáról, a postáról és a mai dühögő, egyoldalú nemzetieskedésről! Kérem levelem kibontása után a borítékot minden jóféle megbízható barátjának mutassa meg, és történelmi emlékül tegye el. A mellékelt levelem nem bontottam ki; annak tartalmához csak annyi hozzátenni valóm van, hogy három napig a Gyilkos-tónál gyűjtöttem a Székely Nemzeti Múzeum részére, és sikerült egy igen ritka, értékes állatunk Erdélyben ötödik lelőhelyét felfedeznem; persze ebből is egy párocska a Maguké! Megköszönném, ha értesítenének, hogy a dobozok hogyan érkeztek meg, és a belső berendezés hogy tetszik? A dobozok találnak-e a rovarszekrény megfelelő helyeire? Meg kell próbálni! Szíves üdvözléssel maradok őszinte híve:

Dr. Köntzei Gerő

54.

Székely Nemzeti Múzeum Igazgatósága Köntzei Gerőnek
 Sepsiszentgyörgy, 1937. július 22.

Mélyen tisztelt Főorvos úr!

Hivatkozással folyó hó 6-án és 19-én kelt becses leveleire, tisztelettel értesítjük, hogy a rovardobozokat tartalmazó láda elég szerencsésen megérkezett, mert mindössze csak egy doboznak az üvegfedele repedt meg. Megpróbáltuk a szekrénybe való elhelyezésüket is, ami bizony kissé nehezen megy. A 20 dobozból 16-ot el lehetett helyezni a szekrény különböző részeiben,

de majd hívní fogjuk az asztalost, hogy ő próbálja behelyezni a dobozokat. Dr. Kolosváry Gábor úrnak e levéllel egyidejűleg küldjük kérésünket az Ön által adott utasítás szerint. A posta felhőborító eljárását pedig nem fogjuk szó nélkül hagyni, hanem megtesszük feljelentésünket illetékes helyen. Végül tisztelettel értesítjük, hogy a költségjegyzékben feltüntetett 589 lej a mai postával becses címére elküldöttük. Kiváló tisztelettel:

Dr. Keresztes – ügyvezető alelnök

Bányayné⁹² – múzeumőr

55.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
 Sepsiszentgyörgy, 1937. október 18.

Kedves Barátom!

Hivatkozással folyó évi július 22-én küldött levelünkre, melyben arról értesítettük, hogy a rovardobozok nem nagyon találnak be a szekrénybe, most már örömmel tudatom, hogy az asztalos a dobozokat a szekrénybe beillesztette, s várjuk, hogy Te ide gyere és berendezd őket. Kérlek értesíts, hogy az ősz folyamán, míg hideg nem lesz, el tudnál-e jönni? Kolosváry Gábor tanár Urat köszönetünk kifejezése mellett értesítettük, hogy a Szent László-pénzeket megkaptuk, és hűségesen megőrizzük. Ha addig nem jöhetnél, a jövő hónapban a közgyűlésen találkozunk. A viszontlátásig szeretettel üdvözlök:

Felszeghi

56.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
 Küküllővár, 1937. november 30.

Kedves Barátom!

Kolozsvárott beszéltem Török Andor elnökötökkel. Szerintem adtok szállást, fűtést és világítást nekem a Múzeumban; már írtam Neked, hogy a gimnázium, illetve Kollégium internátusi éttermében fizetem az étkezésemet, olyan mérsékelt árban, mint – gondolom – a segédtanárok! Hátra volna még előre tudnom, hogy fizetitek-e az oda- és visszautazásomat? Akár személy-, akár gyorsvonaton III. osztályon (a Ti kedvetekért lemondok a másodikról)? Kérlek, azonnal küldjetelek nekem egy pártoló tagsági ívet – ha még akartok tagot gyűjteni –, hogy Marosvásárhelyt egy pár módos atyánkfíát (akik nem is tudnak erről) aláírásra buzdíthassam! Odamenetelem, ha a „hó” is úgy akarja, 10. körül esedékes, de azt még pontosabban megírom Neked, azért, hogy valaki engem a múzeumi lakásomba beeressen, és nyomban a házirendet megbeszélhessük; talán a természetrajzszakos tanár öcsém lesz szíves, akit szívesen látok majd a munkámat inspiciálni⁹³, esetleg, ha kedve tartja, s ideje engedi, segíteni is! Azonnali részletes válaszod kérem, mert bár reggel elutazom hazulról, de a hét végén itthon leszek, s akkor leveled birtokában szeretnék lenni! A remélhető viszontlátásig szívesen üdvözlök őszinte híved:

Dr. Köntzei Gerő

57.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
 Sepsiszentgyörgy, 1937. december 8.

Kedves Barátom!

Tegnap vett kedves leveledre sürgős válaszom az, hogy örömmel várunk. Szállás, koszt lesz, és természetesen az útiköltségedet is megtérítjük, akármilyen vonaton jössz. Kellő fogadtatásról gondoskodom, csak pontosan jelezd érkezésed idejét. Kívánságodra

⁹² Bányainé (korábban Kernné) Bibó Erzsébet (1885–1971) tanár, iskolaigazgató, múzeumőr.

⁹³ Felügyelni (lat.).

mellékelten küldök egy taggyűjtő ívet, azzal az óhajjal, hogy sikerüljön minél több pártolót szerezni. Jövedeled ránk nézve éppen a legjobb időre esik, mert addig az évharmad zárásával járó munkák zömén túl leszünk, s így inkább tudunk segítségedre lenni. A viszontlátásig melegen üdvözlök:

Felszeghi

58.

Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum tekintetes Igazgató-ságának

Sepsiszentgyörgy, 1937. december 13.

Van szerencsém jelenteni, hogy a Múzeum állattára részére hoztam és átadtam:

291 db lepkét

2 db ájtatos manót (sáskafaj)

8 db fátolkát (7 faj)

419 db legyet + poloskát + bogarat, sáskát + kabócát

1 db kuszmót

2 db békát

4 db gőtét

1 db vedlett kígyóbőr készítmény

Az állatok számánál nem annyira azok nagy számára, mint inkább a fajok számára voltam tekintettel, és amint az állatok tujén látható, főleg a székelyföldi anyag gyűjtésére fordítottam gondot! A rovarszekrény csekély mérvű átalakítását a boldogult Igazgató úrral megbeszéltem, és az új dobozokat kihúzókkal láttam el. Az új rovarszekrény új dobozaiba a lepkék tudományos rendszerű beállítását elvégeztem – jórészt – Székelyföldön gyűjtött anyagomból, helyet hagyván a továbbfejlődésre, illetve -fejlesztésre. Dr. Keresztes alelnök úrnak előadtam, hogy a különböző gyűjtemények egy egységes gyűjteménybe legyenek rendszeresen átcsoportosítva és a fejlesztésre berendezve; ezt nemcsak a helyszűke, hanem az anyag áttekinthetősége és kezelése is megköveteli. Indítványt tettem 20 újabb rovardoboz rendelésére, amelyek egy részére már nemcsak a lepkék, hanem a más rovarrendek részére is fordíthatók, felhasználhatók lesznek, de ezekre okvetlen szükség van, mert az egyes gyűjtőknél még sok anyag van összehalmozva, és ha azok elhelyezéséről és megóvásáról a Múzeum nem gondoskodik, a külső gyűjtőmunka meg kell álljon. Jelentem, hogy a Székelyföldön gyűjtött állataink egy részét tudományos feldolgozásra ismert jeles szakértőknek küldtem el, s amint a helyettes Igazgató Úrnak be is mutattam, azok leírása és közlése meg is kezdődött, sajnos nem a Székely Nemzeti Múzeum Közleményeiben, hanem idegen ország folyóirataiban! Jelentem, hogy nálam vár még ide-szállításra: egy db székelyföldi preparált medvekoponya, egy db székelyföldi preparált vadkankoponya, több madár (ragadozó) preparált koponya! Ezeket vagy alkalmilag elhozom, vagy elküldöm, és további értékes anyagot még preparálok. Jelentem, hogy pár napi ittlétem alatt a Múzeum vendégszeretetét élveztem, és ez alkalomból kérem az Igazgatóságot, hogy hálás köszönetemet tudomásul venni szíveskedjék! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő

59.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának
Küküllővár, 1937. december 29.

Van szerencsém jelenteni, hogy folyó hó 10–16. közötti tartózkodásom alatt a Múzeum állattani osztályának entomológiai csoportjára nézve a már akkor jelentetteken kívül a kö-

vetkező észrevételeket tettem, és egyben a következő indítványokat teszem:

1. 20 db újabb rovardobozra adjon megbízást az asztalosnak (ezek nemcsak a lepkéknek, hanem más rovarrendeknek is kell);

2. az új rovarszekrény felső ferde síkja lejjebb szállítandó, és a mutatványos gyűjtemény részére a dobozok elkészítendőek az asztalossal (úgy, amint én azt Csíki asztalosnak megmutattam);

3. az új dobozokhoz parafalemezek volnának rendelve (megkeresésre szívesen adok címet és a mennyiségre és minőségre útbaigazítást!);

4. az új rovarszekrénynek nincs feneke (akkor mire való az ajtókon a zár?), ezt az asztalos 1/2 colos deszkából pótolja; a tervben benne volt;

5. a lepkéken kívül a többi rovarrendekhez meghatározni (determinálni) és rendszertani elhelyezésükhöz szakembereket keresni és felkérni működésre;

6. jövő évben a megindítandó közleményeket nem ajánlom nagy nyolcad ívnél nagyobb külső terjedelemben nyomtatni, sem általános nagyság, sem postai kezelés szempontjából; vagy alkalmazkodik a nyomda a rendeléshez, vagy más nyomdához kell fordulni, amelyik technikailag is elegendő tesz a rendelés követelményeinek! Jelentem, hogy ezévi általános jelentésem a jövő év első harmadában fogom az Igazgatóságnak betérjeszteni! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő
nyugalmazott járásorvos

1938

60.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
Küküllővár, 1938. január 24.

Kedves Barátom!

Mellékelten küldöm a kért jelentést; kérek egy kártyán jelezte, hogy megkaptátok-e? Még ottlétemkor (december) felfedeztem egy hibát azokban a dobozokban, melyekbe a rendszert én állítottam be, úgy a tizedik doboz körül valamelyikben (kettőben) ismétlés van, azt majd én ki fogom javítani, nem nagy dolog az egész; ezt csak azért írom, hogyha esetleg egy másik szakértő nézné át a dobozokat, hát az nem fogja észrevenni, de tudjon róla! A kapott taggyűjtő ívet elküldtem Marosvásárhelyre, majd utánajárok az eredménynek az illető úrnál! Azóta nem jártam ott. Megérkezett-e az új Igazgató Úr? Sokszor szívesen üdvözlök őszinte híved:

Gerő

A Székely Nemzeti Múzeum tekintetes Igazgató-választmányának Sepsiszentgyörgyön

Tárgy: Jelentésem a Múzeum természetrajzi osztályának gyarapításáról és a Székelyföld kutatásáról 1937. évben.

Jelentem, hogy a múlt 1937. évben a Székelyföld kutatásra indult geológus csoport Kovászna–Komandó–Gyulafalva területére rándult ki, kb. egy heti időre; tevékenységüket az erős időjárás megakadályozta; erről bővebbet a csoportrendező Bánya János tanár (Székelyudvarhely) nyújthat.⁹⁴ A zoológusok közül tudommal csak én gyűjtöttem, a Gyilkos-tónál és környékén; sikerült Erdély legszebb lepkéi egyikének (*Parnassius apollo* L.) új lelőhelyét megtalálnom (eddig Erdélyből csak 5 lelőhelye volt ismeretes); ezen állatokat, továbbá az ott fogott többi rovarokat a Múzeum Igazgatóságának átadtam. Az ott

⁹⁴ Vö. WOLF T. 2002, 53–56.

fogott hullók és csigák még nálam vannak). Örömmel vettem részt a Múzeum pártoló tagjainak gyűjtésében, és további tagok gyűjtése érdekében levelezést folytatok. Hogy ezen indítványom életre kelte milyen hasznos a Múzeum számára, azt úgy hiszem, nem kell külön hangsúlyoznom. Húsz rovardobozt a múzeumnak elküldtem, a dobozokban a rendszer felállítását keresztülvittem, és 1937. december elején a múzeumban tett látogatásom alkalmával az odaváló állatokat betűztem, elrendeztem, de csak a lepkéket. Helyettes Igazgató Felszeghi István tanár úrral a rovarszekrény kisebb mérvű átalakítását megbeszéltem, és erre nézve az asztalosnak is útbaigazítást adtam; jelentést adtam be az Igazgatóságnak a még nálam levő és átadandó anyagról és indítványaimról. Azon indítványaimat, melyek az 1935. évről szóló jelentésben vannak felsorolva, és amelyek még nem váltak valóra, azokat most is fenntartom, és mint a Múzeum érdekében valókat ajánlom a tekintetes Igazgató-választmány becses figyelmébe. Tovább folytatom Dr. Kolosváry Gábor tanár úrral a Múzeum érdekében való összeköttetést, és tisztelt címnek bizonyára már van tudomása a tanár úr ajándékairól. Kolosváry tanár úrnak állandóan, alkalomadtán pók anyagot küldök, s ezért az ajándékok! Hangsúlyozom, hogy Kolosváry tanár úr eredeti cikkeit hajlandó a Múzeum Közleményeiben is közrebocsátani, mihielyt az megindíttatik; közelfekvő elgondolni, hogy ezáltal a Közlemények értéke mennyire emelkednek. Kérem intézkedni aziránt, hogy a már a Múzeumban levő hullók (nálam is vannak, 8-10 üvegre való), kígyók, békák, halak véglegesen helyeztessenek el megfelelő üvegekben, és abszolút alkoholban, mert jelenleg gyenge és zavaros szeszen vannak, és így elromlanak; ebből is látszik egy preparátor működésének [szüksége], akiről minél előbb kellene gondoskodni, akár önkéntes, akár díjazott működéssel. A Múzeumban megkezdett munkámat folytatni fogom, és az ezévi gyűjtést is szervezni fogom. Jelentésem tudomásulvételét kérve maradok kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő – nyugalmazott járásorvos

61.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1938. január 29.

Kedves Barátom!

Hivatkozással folyó hó 24-én kelt szíves leveledre, tisztelettel értesítelek, hogy az 1937. évi munkásságról készített jelentésedet hálás köszönettel megkaptuk, és abban, valamint december 29-én kelt átiratodban tett javaslataidat majd annak idején pártolól fogjuk igazgató-választmányi gyűlésünk elé terjeszteni. Hálásan köszönjük a taggyűjtő ív elhelyezését, és kérünk, hogy további sorsát kísérd az eddig tapasztalt jóindulattal. Az új igazgató még nem jött meg, s jelenleg még nem is tudjuk, hogy mikor fog jönni. Szívélyesen üdvözlő kész híved:

Felszeghi – igazgató-őr

62.

Felszeghi István Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1938. április 11.

Kedves Barátom!

Tisztelettel értesítelek, hogy az igazgató-választmány a jelentésedet köszönettel tudomásul vette, az előterjesztett javaslataidat elfogadta, s azokat igyekszik is megvalósítani, felkérve Téged a további támogatásra. Alaposan megtárgyalta a kiadványok ügyét is. Ebben a vélemények eltértek. Voltak, kik valami kisebb dolgozatnak vagy legalább a múzeumi évi jelentésnek azonnali kiadása mellett foglaltak állást, a múzeum rövid történetének ismertetésével. A végén is úgy határoztak, hogy kb.

május havában elfoglalhatja állását az új igazgató Herepei János, s várjuk meg őt, mert az ilyesmivel olyan sok apró-cseprő dolog van, hogy az egy egész embert kíván, műkedvelő azt el nem végezheti. Tehát az ő idejöveteleig semmi újításba nem kezdünk. Így is jól van. A továbbiakról majd értesíteni fogunk. Boldog húsvéti ünnepeket kívánva, szeretettel üdvözlő:

Felszeghi – igazgató-őr

63.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1938. május 22.

Van szerencsém értesíteni, hogy legközelebbi kolozsvári tartózkodásom alatt találkoztam méltóságos Kispál László úrral, aki nekem igen becses, legnagyobbbbrészt székelyföldi vonatkozású magánlevéltárát mutatta meg. Levéltára anyagát feldolgozta, lefordította stb., rendezte. A levéltára sorsáról pedig – előzetes felvilágosításom és kérésem után – úgy nyilatkozott, hogy levéltárát egy ládába csomagolja, és a ládán az a felirat lesz: „a Székely Nemzeti Múzeum tulajdona”. Tehát a Székely Nemzeti Múzeumra hagyja! Csekélységem igen megbecsülendőnek tartja az ilyen adományt, s még ugyanolyan fontosságúnak azt az igyekezetet, hogy a régi levéltár anyag, melyben székelyföldi vonatkozásokról van szó, egy helyre, éspedig a Székely Nemzeti Múzeumba kerüljön!! Talán helyesnek véli az Igazgatóság, ha kérem, hogy fenti bejelentésemre hivatkozva értesíti Kispál László Urat (Cluj, str. Gorun, 11. sz.), miszerint nemes elhatározását tudomásul vette! Kiváló tisztelettel

Dr. Köntzei Gerő

nyugalmazott járásorvos

64.

Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya
Kispál Lászlónak
Sepsiszentgyörgy, 1938. május 28.

Méltóságos Kispál László úr!

A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya dr. Köntzei Gerő nyugalmazott járásorvos úr közlése alapján örömmel értesült arról, hogy Méltóságod a birtokában levő értékes, főleg székelyföldi vonatkozású magánlevéltárát múzeumunkra fogja hagyni. Midőn e nagybecsű elhatározásáért hálás köszönetünket fejezzük ki, kérjük Méltóságodat, hogy múzeumunk iránt tanúsított szíves jóindulatát a jövőben is megőrizni kegyeskedjék. Kiváló tisztelettel: a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmánya nevében:

Dr. Keresztes Károly – ügyvezető alelnök

Konsza Samu – igazgató-őr

65.

Keresztes Károly Herepei Jánosnak
Sepsiszentgyörgy, 1938. július 11.

Nagyságos Herepei János igazgató úr!

Levelezést folytattunk Kispál László kolozsvári lakos úrral (str. Gorun, nr. 11) , aki dr. Köntzei Gerő küküllővári orvos úr közbenjárása alapján megígérte, hogy a tulajdonában lévő régi okmányokat, melyek sok háromszéki vonatkozású adatot őriznek, múzeumunknak fogja ajándékozni. Ez ügyben a mai napon vett levelében azt írja Kispál úr, hogy azt szeretné, ha valaki a múzeum részéről személyesen felkeresné, hogy úgy az okmányokat, mint a tulajdonában lévő régi családi képeit megmutathassa, és a hagyományozás módozatát is megtárgyalhassa. Ezért arra kérem, hogy mint erre illetékes, fáradjon el a fenti

címre mint a múzeum képviselője, és a mellékelt szabályzatunk alapján beszélje meg a dolgot Kispál úrral, hogy aztán itt személyesen tárgyalásairól beszámolhasson. Szívességét hálásan köszöni, és melegen üdvözlö a viszontlátásig:

Dr. Keresztes – ügyvezető alelnök

Szabályzat

családi levéltáraknak a Székely Nemzeti Múzeumban való letéteményezésére és kezelésére.

1. A Székely Nemzeti Múzeum családi levéltárakat a család tulajdonjogának épségben tartása mellett letéteményül megőrzés céljából elfogad.

2. Letéteményezésre jogosult a levéltár tulajdonosa, illetőleg tulajdonosai, vagy az, aki a levéltárral jogosan rendelkezik.

3. A letéteményező a tulajdonjog, úgyszintén a letéteményezés illetékessége felől felmerülő ügyekben a Székely Nemzeti Múzeummal szemben szavatosságot vállal.

4. A letéteményező vagy maga gondoskodik a levéltárnak a Székely Nemzeti Múzeumba szállításáról, vagy kívánságára az átvétel és szállítás a Székely Nemzeti Múzeum által és költségén történik.

5. Minden családi levéltár a Székely Nemzeti Múzeum könyvtára levéltári osztályában, a többi anyagtól elkülönítve, a család neve alatt állítatik fel.

6. Az átvétel megtörténtéről a letéteményező írásban értesítetik.

7. Ha a letéteményező kívánja, a Székely Nemzeti Múzeum gondoskodik arról, hogy a letéteményező költségére hozzáértő szakember a levéltárról tartalom szerint való részletes lajstromot készítsen.

8. A letéteményezett levéltár, ha külön kikötés a letéteményezéskor a levéltárra vagy egyes darabjaira nézve nem történik, tudományos kutatás céljából a Székely Nemzeti Múzeum helyiségeiben használható. A letéteményezők vagy azok jogutódai szabályszerű térítvény ellenében ki is vihetnek a levéltárból darabokat, s erre másoknak is adhatnak engedélyt, úgyszintén a levéltár darabjairól hiteles másolatokat készíttethetnek.

9. A Székely Nemzeti Múzeumban letéteményezett családi levéltárnak vagy egyes darabjainak visszaadása a letéteményezőknek vagy azok igazolt jogutódainak kellőképp indokolt kívánságára, különös méltánylást érdemlő esetekben, kivételesen és csak a Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának hozzájárulásával történhetik meg

66.

Herepei János jelentése Kispál László által felajánlott családi levéltár és arckép-olajfestmények ügyében.

Folyó hó 14-én felkerestem Kolozsvárt Fogoly u. (str. Gorun) 11. sz. a. lakó Kispál László Urat, aki a Székely Nemzeti Múzeum részére élőszóval is felajánlotta:

a. Családi levéltárát, amely több köteg Kispál családra vonatkozó rendezett okmányt (legrégebbik darabja 1570-ből származik), valamint ugyancsak több köteg Kisküküllő vármegyei család részben rendezett oklevelét tartalmazza.

b. A fenti levéltár betűsoros névmutatóját és leszármazási táblázatait.

c. Kispál úr által részben megírt, részben pedig ezután megírandó történeti munkájának kéziratát, amelynek tárgya: Háromszék vármegye múltja.

d. Öt darab olajfestésű arcképet, amely nem székely származású elődeit ábrázolja. Közöttük Újfalvy Sándor, a híres vadász és író, valamint felesége, Lészai Júlia arcképét.

Az a. és d. pont alattiakat halála esetében szándékozik a Múzeumunkra hagyni. Éppen ezért megkérte alulírottat, hogy legközelebbi Kolozsvárra való jövetele alkalmával adományszózt keresse fel, hogy az ajándékozási okiratot együttesen kiállítsák. A b. pont alatti 81 számozott ívrétű lap terjedelmű bekötött füzetet már most Múzeumunknak adta. Így ezt alulírott magával is hozta. A c. pont alatti kézirat első részletét legközelebbi alkalommal hasonlóképpen át fogja adni Múzeumunknak.

Herepei

Sepsiszentgyörgy, 1938. július 20.

67.

Köntzei Gerő Felszeghi Istvánnak
Küküllővár, 1938. október 3.

Kedves Pista Barátom!

Ez évben három lelkes entomológust fedeztem fel, akik Székelyföldön laknak és gyűjtenek, dolgoznak. Miután nálam is, fentieknél is mind jobban szaporodik a Székely Nemzeti Múzeumnak szánt anyag, férőhelyünk meg igen korlátolt, hogy felesleges példányszámú anyagot ne tegyünk félre, szükségem volna a Múzeumban levő 19 rovardobozban (csak a lepkéket értem) az általam felállított rendszerbe behelyezett lepkék neveit és számát (db) kiírni!! Egy jó diák hamar megcsinálná, tehát kérek, járj közbe vagy hass oda, hogy én ezt a jegyzéket megkapjam! Én kellett volna összeírjam, de mindig a sietség teszi befejezetlenné az ilyen munkákat. Gyönyörű „exotákat” is fog kapni a Székely Nemzeti Múzeum! Mi hír-újság a Múzeum berkeiben? Dr. Kolosváry Gábor Budapestről küld még irodalmat? Az anyag küldését beszüntette postán véglegesen és tudtommal. Rovardobozok készíttetéséről az új szekrénybe intézkedtetek-e? Különben megáll a munkánk! Mindnyájatokat atyafiságosan üdvözlök híved:

Dr. Köntzei Gerő

68.

Herepei János Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1938. október 7.

Mélyen tisztelt Főorvos Úr!

Hivatkozással Felszeghi István úrhoz múlt hó 13-án intézett nagybecsű levelére, mellékelten megküldjük a szíves ajánlékozása folytán múzeumunk gyűjteménytárában levő lepkék névjegyzékét. Hálásan köszönjük mindenkor szíves gondoskodását. S örömmel várjuk az ígért további szaporulatot. Egyúttal közöljük, hogy Kolosváry Gábor úrtól az elmúlt hónapban is érkezett egy különlenyomat. A gyűjteményt különben Szabó József tanár a gondozásába vette, s mint múzeumőr ezután is igyekezni fog a legnagyobb rendben tartani. Alulírott pedig, mint akinek már volt szerencséje mélyen tisztelt Főorvos úrral ezelőtt öt esztendővel Makkfalván találkozni,⁹⁵ tisztelettel kéri a múzeum fejlesztése körüli további értékes, szíves támogatását. Kiváló tisztelettel:

Herepei – igazgató
1 db melléklet

Pieridae

Aporia crataegi 1 db

Pieris brassicae 3 db (rongált 1 db)

Pieris rapae 4 db

Pieris napi 5 db

⁹⁵ Herepei 1935-ben Makkfalván végzett ásatást az Erdélyi Múzeum-Egyesület megbízásából.

Pieris daplidice 1 db
 Euchloe cardamines 1 db
 Colias hyale 2 db
 Colias chrysotheme 1 db
 Gonopteryx rhamni 2 db
 Leptidia sinapis 3 db

Lymantria dispar 2 db
 Diphthera alpium 2 db
 Acronycta psi 1 db

Agrotis lignifera 1 db
 Agrotis putris 2 db (egyik rossz szárnyú)
 Agrotis tritici L. 1 db
 Agrotis ipsilon Rott 1 db
 Epineuronia popularis 2 db

Agrotis signum 1 db (rongált)
 Agrotis obsenva 1 db
 Agrotis c-nigrum 1 db
 Agrotis plecta 2 db (egyik görbe)

Lycaenidae

Thecla pruni 1 db (erősen rongált)
 Zephyrus betulae 1 db (rongált)
 Chrysophanus albopunctata 1 db
 Chrysophanus virgaureae 4 db
 Chrysophanus phlaeas 1 db
 Chrysophanus eleus 2 db
 Lycaena argus 3 db
 Lycaena argyrognomon 1 db
 Lycaena eumedon 2 db (egyik tört szárnyú)
 Lycaena icarus 2 db (egyik görbe)
 Lycaena meleager 1 db
 Lycaena bellargus 1 db

Epinephele jurtina 1 db
 Coenonympha iphis 3 db
 Coenonympha sp. 2 db
 Coenonympha arcania 2 db
 Pararge megaera 1 db
 Pararge maera 2 db
 Pamphila flava 1 db (rongált szárnyú)
 Augiades comma 1 db
 Augiades sylvanus 2 db (egyik rongált)
 Carchadorus alceae 2 db (egyik fejletlen)
 Hesperia carthami 2 db

Satyridae

Melanargia galathea 2 db
 Erebia medusa 1 db (félszárnyú)
 Erebia aethiops 2 db
 Erebia euryale 4 db
 Erebia ligea 3 db (2 kopott)
 Satyrus semele 1 db
 Aphantopus hyperantus 3 db (egynek szárnya lekonyult)
 Melitaea phoebe 1 db
 Melitaea didyma 1 db
 Melitaea trivia 1 db (egyik hibás szárnyú)
 Melitaea athalia 5 db
 Argynnis sp. 1 db
 Argynnis lathonia 2 db
 Argynnis niobe ab. eris 2 db
 Argynnis aglaja 5 db
 Argynnis niobe 1 db

Argynnis adippe 2 db
 Argynnis paphia 4 db

Papilionidae

Papilio podalirius 1 db
 Papilio machaon 1 db (rongált)
 Parnassius apollo 4 db
 Parnassius mnemosyne 5 db

Nymphalidae

Apatura iris 2 db
 Limenitis populi 1 db
 Limenitis camilla 1 db
 Neptis lucilla 3 db (1 rongált)
 Vanessa antiopa 1 db
 Vanessa io 3 db (egy szárnya lekonyult)
 Vanessa urticae 1 db
 Vanessa polychloros 1 db
 Polygonia l-album 1 db (kopott)
 Polygonia c-album 4 db (egynek a szárnya hiányos)
 Pyrameis atalanta 2 db
 Arachnia levana 1 db
 Arachnia prorsa 4 db

Saturnia pavonia 1 db
 Macrothylacia rubi 1 db
 Odonestis pruni 1 db

Ochrostigma melagone 2 db
 Phalera bucephala 1 db
 Saturnia pyri 1 db (görbe szárnyú)

Acherontia atropos 1 db
 Smerinthus tiliae 1 db
 Drymonia chaonia 2 db
 Lycaena semiargus 1 db
 Lycaena arion 1 db

Sphingidae

Macroglossa fuciforme 1 db
 Macroglossa bombyliiformis 1 db
 Deilephila porcellus 1 db
 Sphinx convolvuli 1 db (és báb)

Leucania pallens 1 db (potroha hiányzik)
 Grammesia trigrammica 2 db
 Caradrina respersa 1 db (hibás)
 Caradrina alsines 2 db

Brachionycha

Trachea atriplicis 3 db
 Trachea lucipara 1 db
 Brotolomia meticulosa 1 db

Diloba coeruleocephala 1 db
 Apamea testacea 3 db
 Hadenia monoglypha 1 db

Mamestra nebulosa 2 db
 Mamestra persicariae 2 db
 Mamestra genistae 1 db (rongált)
 Mamestra dissimilis 1 db
 Mamestra thalassina 1 db
 Mamestra contigua 1 db

69.

Köntzei Gerő Herepei Jánosnak
Küküllővár, 1938. október 9.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Ma érkezett szíves levelére van szerencsém a következőkben válaszolni! A mellékelt kimutatást megkaptam, aszerint fogom az állatokat pótolni és az újakat félretenni. Az ott elhelyezett állatok mind „macrók”, és miután a „micrók” kb. háromszor annyian vannak, ezeknek bár kevesebb férőhely kell, mégis nálam sok helyet foglalnak el: Azért kértem a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságától, hogy újabb dobozok beszerzéséről gondoskodják, hogy a munka – szaporítás – meg ne álljon! Kérem az Igazgató Urat, hogy Fadgyas Annuskától a vonatkozó iratokat kerestesse ki, és az évek óta rendszeresen megtett évi jelentéseimet és indítványaimat átoltvasni szíveskedjék, már csak azért is, hogy intenciómról meggyőződhessek! Nálam most is sokszáz állat, éspedig székelyföldi van raktáron, de ott nincs hová állandóan elhelyezni! Ha a Múzeum nem gondoskodik dobozokról, akkor megáll a munka! Ha Igazgató Úr az előbbi évekről tett jelentéseimet átoltvasni szíveskedik, akkor sok minden egyéb magyarázatom és javaslatom felesleges. Az előző években gyűjtött állatok – ott a Múzeumban – sincsenek preparálva, nálam is vannak halak a Székelyföldről, és preparálás hiányában (tudniillik nem győzöm szesszel feltölteni) tönkremennek; szóval e téren is valami rendet kellene teremteni. Jelentem, hogy ez évben is a Székelyföld kutatása érdekében a Gyilkos-tó környékén gyűjtöttem a Székely Nemzeti Múzeum javára. Az ott gyűjtött állatok preparálva nálam vannak; várják végleges elhelyezésüket! Kolosváry tanár úrral állandó levelezésben vagyok, és éppen a múlt napokban jött levele és küldeménye alapján jelenthetem, hogy egy nagy könyvet küldött nekem átnézés végett, de a Székely Nemzeti Múzeum részére; alkalomadtán vagy nagyobb küldemény felgyűlése esetén elküldöm! Kilátásba helyezte a tanár úr, hogy újabb értékes küldeményt fog kapni a Székely Nemzeti Múzeum! Jelzem, hogy a tanár úrnak én Székelyföldön gyűjtött állatokat küldök – főleg pókokat –, és így próbálom valamennyire honorálni a Székely Nemzeti Múzeum részére küldött irodalmat! Persze ebben egyéb okok is szerepelnek. Jelentem továbbá, hogy három lelkes entomológust fedeztem fel, akik a Székelyföldön nagy sikerrel gyűjtöttek, és értékes előfordulási adattal gazdagítják az irodalmat, ezeket mindenképpen segítem, de az ára: a Székely Nemzeti Múzeumnak is adni ritka vagy általuk fogott állatokat! Jövő évben remélhetőleg ezekkel tehetek eredményes székelyföldi gyűjtőutat! Kérem figyelmeztesse a Szabó tanár múzeumőr Urat, hogy kéthetenként gondosan nézze át az összes rovardobozokat, hogy kár bennük ne essék! E tárgyban is egy híres coleopterológussal állok levelezésben, sajnos nagyon messze lakik innen, hogy szívességét tudnók értékesíteni! De állatokat küldök neki! A különlenyomatok nem jelenhettek volna meg Sepsiszentgyörgyön jelzéssel? Ez is egy probléma! Kiváló tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő
nyugalmazott járásorvos

1940

70.

Köntzei Gerő Herepei Jánosnak
Küküllővár, 1940. január 31.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Múlt hó 8-án 240-1939 szám alatt kelt becses levele megérkezett; most azonban nem az a fő, hogy az Igazgató Urat erről értesítsem, hanem az a gondolat készlet írásra, amely azóta

is foglalkoztat, s amelynek veleje az, hogy igaz, miszerint én 1932-ben nemcsak a szűkebb körű múzeumi választmányának, hanem főleg Csutak Vilmos barátomnak is megígértem a Székely Nemzeti Múzeum pártfogását – gyenge erőmhöz mérten, és ha a Múzeum is ebben segítségemre lesz! Ugyebár egy Múzeum pártfogásához, gyarapításához az elméleti jóindulaton kívül (és főleg természettudományi értelemben) gyakorlati jóindulat is kell. Csekélységem ezt is foganatosította anyagi erőmhöz képest, és a kimondtam (és ottan helyeselt) elvet, hogy tudniillik elsősorban székelyföldi anyagot gyűjtünk a Múzeum részére! A tavalyi évben is és azelőtt (1932-től erre felé) is egy év kivételével a Székelyföld különböző vidékeire utaztam anyagot gyűjteni, és a gyűjtött anyag feldolgozása után egy kis részét oda is szállítottam, és tudományos rendbe szedtem; az anyagom nagyobb része ott is, s nagyobb számban (több száz állat) itt van nálam raktáron – de már nincs férőhelyem az elraktározásra itten –, s eddigi tudásom szerint ott sincs! Így tehát részemről nem marad más hátra, mint a gyűjtés mérséklése, esetleg beszüntetése, mert hát feleslegest vagy nem eléggé őrizhető anyagot gyűjteni oktondiságnak tartom! Úgy látszik, az eredményből, hogy előző években hiába kértem a rovtani férőhelyek (dobozok) gyarapítását, hiába küldtem oda pl. a gróf Teleki Jenő bogárraktárának egy részét, s egyelőre a Dr. Kolosváry tanár úr nagy könyvadományai is használatlanul várják a forgatást. Jól tudom, és az Igazgató Úr biztosan még jobban tudja, hogy a kicsinyesnek látszó, de aprólékos és részletező természet-tudományi munkának van biztos sikere és alapvető fontossága. Ha ugyanis nem így dolgozunk, akkor vagy gyerekes munkát, vagy felületes időpazarlást végzünk! Azt is jól tudom, hogy egy olyan tekintélyes Múzeumnak, mint az Önöké, vannak nagyobb és van sokféle érdemesebb célkitűzése. Helyes! Azonban már régebben úgy vettem észre, hogy a múzeumi zoológiai osztályt nem olyan felkarolással veszik tekintetbe, mint az éppen a mai anyagi világban nemcsak megérdemelné, hanem elsősorban megkövetelné! Pl. a százok Nagyszebenben miért éppen csak zoológiai múzeumot tartanak fenn, és hihetetlen anyagi és erkölcsi támogatással építik tovább? Nem tudnák ezt a székelyek is utánozni vagy még különbet? Nagy örömmel halottam Török elnök úrtól, hogy építkezik a Székely Nemzeti Múzeum!⁹⁶ Hála Istennek! Ez a Önök – vezetőség – dolga, de viszont engem aggaszt, nem látok tudniillik utánpótlást az én dolgomban, hogy ezer néhány állatomat (habár „csak” lepke vagy rovar, bogár) nem tudom a Múzeumban elhelyezni! Több éven át beküldött évi jelentéseimben és indítványaim után nem tartom eléggé eredményesnek azt, hogy évek alatt egy rovarszekrényt és 20 doboz beszerzését tudtam elérni! Az sem fér a fejembe, tehát „künt” tartom, hogy olyan székely központban, mint Szentgyörgy, nincs a Múzeumnak belső gyakorlati munkása; elsősorban az illetékes (zoológus) múzeumőr, aztán bejáró dolgozó (nemcsak szónokló!) munkatársak, akik csak a nemes közjóért, a tudományért, a tudományos munka sikeréért, a székely nép Múzeumáért, végtére a népéért szorgalmaskodjanak bent a Múzeum külön dolgozószobájában! Akár csak egy arra szánt sarok-munkaasztalnál! Ma nehéz idők vannak? Voltak, vannak és lesznek! De azért ne dolgozzunk kiki a maga örhélyén? Nem élc, hanem való igaz, hogy a világháborúban a botanikus tanár roham közben megállt kitépni egy ritka növényt, és *für das Volk*⁹⁷ megmenteni a tudományt! Tehát azt a bizonyos pártfogást így értem, bármilyen biztos is az részemről, csak így tartom megvalósíthatónak! Egyébként maradok kiváló tisztelettel őszinte híve:

Dr. Köntzei Gerő
nyugalmazott járásorvos

⁹⁶ Eszerint Herepei már a 2. bécsi döntés előtt lépéseket tett a múzeumépület bővítésére.

⁹⁷ A népért (ném.).

71.

Herepei János Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1940. február 4.

Igen tisztelt Főorvos Úr!

Múlt hónap 31-én kelt s a mai napon kézbesített levelére sietek válaszolni, annál is inkább, mivel hangjából nem egészen igazságos vádat olvasok ki. Jóllehet minden jó tanácsot mindenkitől, de különösen olyanoktól, akik múzeumunk jóakarói és jótévői közé tartoznak, szíves köszönettel elfogadok, azonban éppen a Székely Nemzeti Múzeum érdeke miatt nem hagyhatom szó nélkül, hogyha a jóakarók szemében nem a kellő világításban tűnik fel a mi buzgóságunk. Méltóztatik tudni, hogy pontosan másfél évvel ezelőtt vettem át szeretett múzeumunk igazgatását. Tehát az idő is nagyon rövid, amellyel pedig szerfölött súlyos volt, hogy ezalatt valami messzibb láthatót is alkothattam volna. Nem szokásom beszélni a tetteimről, amelyek a magam véleménye szerint amúgyis csak parányiak, nem szeretek beszélni a terveimről, amelyek csak akkor érnek valamit, ha majd sikerülni fog a megvalósításuk, minthogy azonban *súlyt helyezek igen tisztelt Főorvos Úr jóindulatára*, nem mulasztatom el, hogy mindezeket, bár nagy vonásokban, mégis el ne mondjam. Jól ismeri Főorvos Úr, hogy múzeumunk állattára mindössze egy szobába van összehúzóulva. Ez a nagy tömörség egyelőre teljesen lehetlenné teszi ennek a gyűjteménynek a szaporíthatását és kelő elrendezhetését. Idejövetelemtkor az volt az elgondolásom, hogy az állattárat elhelyezem az alagsorba, ahol azután három nagy helyiséget kapna. Éppen ezért a kollégium fizikatanárával tavaszi száraz időben megmértem e helyiség levegőjének páratartalmát. Sajnos, az eredmény azt mutatta, hogy oda hosszabb időre semmiféle preparált holmit nem szabad elhelyeznünk. Erre a helyiségek kiszáritására gondoltam. Tervet is kértem a vállalkozó mérnöktől az egész múzeumépületnek körülalagsövezésére. Ezután lekértem Kós Károlyt, aki azonban azt a felvilágosítást adta, hogy itt hiába kísérleteznénk akár alagcsövekkel, vagy akármmivel is: a földalatti helyiségek addig soha sem lesznek teljesen használhatók, amíg a múzeum nem lesz olyan anyagi helyzetben, hogy benne a levegőt télen-nyáron egyformán enyhe hőmérséklet alatt tarthassa. Minthogy tehát erről teljesen le kellett tennem, ekkor gondoltunk az építésre azzal az eltervezéssel, hogy az új épületszárnyba a néprajzi gyűjteményt s a dolgozó- és laboratóriumhelyiségeket helyezném el, míg a mai néprajzi termekben a természetrajzi gyűjtemények nyernének elhelyezést. Csakhogy egyelőre ez csupán csak terv, mivel a megvalósításához sok-sok pénzre volna szükségem; ez pedig – különösen a mai nehéz viszonyok között – mindenkinél szűkösen áll. Remélem, ezek átgondolása után másképpen fog felőlem gondolkodni, mélyen tisztelt Főorvos Úr! Hogy pedig a természetrajz gyűjteményben az elmúlt másfél esztendő alatt mit csináltam: nem sok, de azért azt is elmondom, annál is inkább, mert sem a néprajzi, sem a régészeti gyűjteményekben még ennyit sem tehettem, mivel minden nélkülözhető pénzünket a fedélzet és a cserepezés súlyos romlásainak megjavítására kellett fordítanunk. Először is az elmúlt esztendőben a kisemlősök számára csináltattam a madárszekrényekkel egyenlő nagyságú szekrényt. Majd a néprajzi gyűjteménybe szolgáló ajtót bedeszakéztattam, hogy arra a falra elhelyezhessük az újonnan kapott medvebőröket. Azután Brassóból kihoztunk egy szakértő állatkitömő nőt, aki a bölény bőrének sok folytonossági hiányát és kopását teljesen rendbe hozta. Természetesen kíváncsú voltam az állat helyes testalkatának visszaadása is, csakhogy ez csekély ötvenezer lejbe kerülne, ami pedig nem terem meg a lábujzsebünkben. A „csak” lepkékkel, rovarokkal, bogarakkal is volna bizo-

nyos kis tervem, minthogy azonban kifogtam a pénzből, így várnom kell, amíg valamennyi megint együtt lesz. Illetőleg, minthogy csak kis költségvetéssel dolgozhatom, előbb most már más osztályok fognak sorra kerülni. Szűk lehetőségek között, természetesen, egyszerre nagyot alkotnunk nem lehet. Mindennek megvan a maga ideje, csak türelmünk kell legyen hozzá. Ami pedig a belső gyakorlati munkát illeti, ha akármit is csinálnék, jelenleg több szakértőt vagy csak műkedvelőt is a mostani múzeumőrnél itt helyben nem találhatnék. A kineveléshez pedig idő kell, annál is inkább, mivel a mostani fiatal, de nagyon értelmes, derék munkatársam főképpen növényész. De ez nem számíthat, mert így is szorgalmasan dolgozna, ha abban is sok minden sokszor nem hátráltatná: elsősorban a kenyeret adó foglalkozása, a tanárság. (Különösképpen szeptember óta a bevonult földrajztanár összes óráit is ő látja el.) Azután a kollégium természetrajzi szertárát is regenerálnia kell; majd pedig a konviktus gazdája; végezetül a szünidőnek csak egy bizonyos részét töltheti városunkban, mivel, nem lévén házasságban, Kolozsvárt lakó özvegy édesanyjának házáról, kertjéről, szőlőjéről ő neki kell gondoskodnia. Ismétlem, hogy bár nagyon derék, lelkiismeretes, szorgalmas, értelmes és a gyűjteményünkben minden ellenszolgáltatás nélkül dolgozó férfi – de a múzeum szolgálatában nagyon természetesen a fenti okokból kifolyólag mégsem lehet egész ember, sem ő, sem helyette más sem. Minthogy múzeumunknak nem egy, de hét és rövidesen már nyolc alosztálya lesz, természetesen mindenkinek gondja és ellátása nagy gond mindnyájunk vállán, különösen akkor, amikor igen sokszor a legsúlyosabb anyagi nehézségekkel kell megküzdenünk, s amikor a gyűjtemények gondozása mellett az eltelt közel három évtized alatt magában az épületben beállott romlásokat is gyökeresen javítanunk kell. Én azonban erősen bízom intézményünk minden barátjának áldozatkészségében, munkatársaim tetteikészségében és a magam erős akarataiban! Hálás köszönettel tartozunk Főorvos Úrnak eddigi fáradhatatlan szorgalmáért, természetrajzi gyűjteményünk értékes szaporításáért s egyáltalában a Székelyföld természetrajz-tudományának nagy szeretetért, azonban éppen ezért bízunk abban is, hogy megérti alólírottat akkor, amikor fokozatos, kitaró és megalapozott munka árán akarja a derék elődök nagy alkotását lehetőleg színvonalon tartani, s Isten segítségével s a jóakarók megértő támogatásával és áldozatkészségével fokonként talán még előbbre is vinni. Nem vagyok szónokló ember, nem is akarok, de nem is tudok lenni. Munkatársaimtól, barátaimtól, jó embereimtől mindig ügy-szeretettel, egymás szeretetét és belátását kérem s kérek ma is, így azután – remélem – sikerülni fog szeretett intézményünket csekély erőnkhez mérten is méltón szolgálni. Hiszem, hogy igen tisztelt Főorvos Úr megértett, s hiszem, hogy segítségemre lesz. Kiváló tisztelettel:

Herepei – igazgató

Ui. Bocssáson meg, hogy levelem szövegéből kifejtettem az alábbi lényeges pontot: Mindenek fölött pedig arra kérem Főorvos Urat, hogy a mindnyájunk által nagyraértékelt gyűjtését ezután se mérsékelje, mivel csak így lehet majd azt a gyűjteményt, amelynek megteremtéséhez nagyon hozzájárult és, hiszem, ezután is hozzá fog járulni, tudományos szempontból lehetőleg tökéletes értékűvé tenni. Láthatja Főorvos Úr, hogy a természetrajzi gyűjtemény elhelyezésének megoldása felől máris sokat törtem a fejemet, és hogy a megoldás csakis idő kérdése. Addig is azonban eddigi s ezután gyűjtését kérem tartsa becses gondozása alatt, hiszen mostan – a fenti körülmények miatt – úgyis csak ott lehet a legmegfelelőbb helyen.

72.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Igazgatóságának
Küküllővár, 1940. április 29.

Van szerencsém, hogy mai nap ládába csomagolva a követ-
kező tárgyakat küldöm és ajándékozom:

1. egy db vadkankoponya (sérült, de igen erős agyarakkal)
2. egy db újkori medvekoponya
3. egy db őskori medve felső álcson, darabja tépőfoggal
4. egy db gólyakoponya
5. egy db galambásölyv-koponya
6. egy db ölyv(?)koponya
7. egy db kis sólyomkoponya
8. egy db mátyásmadar-koponya
9. egy db csapdába tört uhu- (bagoly)láb
10. két db ölyvláb
11. 15 db kisebb-nagyobb állattani közlemény (érteke-
zés stb.)

12. 1 db könyv: Dr. Kolosváry Gábor: *Magyarország ka-
száspókjai*

Jegyzet: a külön csomagolt, kihullt fogak a koponyákba be-
ragasztandók; a származási adatokat csak ideiglenesen jegyez-
tem; ha fenti tárgyakra a Múzeumnak nincs szüksége (vagy
azok valamelyikére), akkor a feleslegeket átadni kérem a Mikó
Kollégium állattára részére, demonstrációs vagy oktatási célra.

Külföldi magyar állattani munkák útban vannak! Szíves
értesítést kérek arról, hogy fenti természetű száraz állattani
anyagra egyáltalán van-e szüksége a Múzeumnak? Tisztelettel:

Dr. Köntzei Gerő
nyugalmazott járásorvos

73.

Herepei János Köntzei Gerőnek
Sepsiszentgyörgy, 1940. május 4.

Mélyen tisztelt Főorvos Úr!

Hivatozással múlt hónap 29-én kelt becses soraira, tiszte-
lettel értesítjük, hogy egyidejűleg postára adott küldeménye
a mai napon megérkezett. Kérjük, fogadja soha nem szűnő
gondoskodásáért őszinte hálás köszönetünket. Egyúttal szí-
ves tudomására hozzuk, hogy a tudományos szakértekezése-
ket és könyveket leltározva máris beiktattuk könyvtárunk
anyagába, mígnem a ládika egyéb tartalmát képező muzeális
tárgyak egyelőre nem kerülhetnek feldolgozás alá, részben
mivel természetrajzi osztályunk őrre az elmúlt napokban ka-
tonának vonult be, részben pedig mivel természetrajzi gyűj-
teményünket helyiségeiből ideiglenesen ki kellett lakoltatnunk
a termék mennyezetén végzendő javítási munkálatok miatt.
Mindezek befejezése után azonban ez is meg fog történni.
Még egyszer megköszönve értékes ajándékát, maradunk
őszinte tisztelettel.

Herepei – igazgató

1947

74.

Köntzei Gerő a Székely Nemzeti Múzeum
Intézőbizottságának
Küküllővár, 1947. január 28.

Az iránt érdeklődöm, hogy most van-e a múzeumnak olyan
őre vagy barátja, aki zoológus és különlegesen lepkész? Van egy
sereg hazai, japáni, kínai szárított, tasakban elhelyezett lepkém,
felesleges nagy számban! Ha volna szakértőjük, küldenék egy
postacsomagot, hogy azzal is gazdagítsam a múzeum anyagát.
De őszintén tessék megírni, mert utóvégre azoknak a szép ál-
latoknak teljesen mindegy, hogy ott egye meg őket a porféreg,
vagy nálam várják a feltámadást! Üdvözléssel:

Dr. Köntzei Gerő

1980

75.

Könczei Ádám Dr. Kovács Sándornak
Kolozsvár, 1980. november 23.

Kedves Sanyi!

Elnézéset kérem a késésért, de restelkedve kell bevalla-
nom, hogy apám életrajzában időpontjait (nem utolsósorban
minden családi irat stb. megsemmisülése következtében) csak
hozzávetőlegesen ismertem.⁹⁸

Végül is a Marosvásárhelyi élő egyik nagynénemtől, özv.
dr. Szabó Jenőné Köntzei Lenkétől és Ilma nénemtől sikerült
megtudnom az életrajz néhány nélkülözhetetlen időpontját.

A születés helyét majd megpróbálom tisztázni.⁹⁹ A másik
kérdőjelet viszont te tudod jobban.

Hogy némi töredék mégis került Sepsiszentgyörgyre, ez
számomra is meglepetés, maga a gazdag gyűjtemény viszont
– tudtommal – jóvátehetetlenül elenyészett, megsemmisült.
Mint annyi más „megszámolatlan” tudományos és kulturális
értékünk. (Ezt éppen a sepsiszentgyörgyi Múzeum tudhatja
a legjobbban.) Ezek borzasztó dolgok.

Levelem Benedek Ili unokahúgom lesz szíves átadni.¹⁰⁰

További sok sikert kívánva szeretettel üdvözlől
Könczei Ádám

Dr. Köntzei¹⁰¹ Gerő

1875. február 18-án született Küküllővárt (Felsőkará-
csonyfalván?), az egykori Kis-Küküllő megyében. Nyolc gyer-
mek közül elsőként apai ágon torjai, anyai ágon kovásznai szár-
mazású családból.

A középiskolát a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban
végezte, az orvosi egyetemet Kolozsvárt 1899-ben. Purjesz tanár-
segédje, a család közbeavatkozására azonban elkerül Kolozsvárról.
Körorvos Zágomban, majd hosszú ideig járásorvos a Hunyad me-
gyei Hátszegen, végül törvényszéki orvos Hátszegen – Déván.

A húszas évek elején – a hűség- (királyi) eskü megtagadása
miatt – menesztik, kitoloncolják, visszavonul Küküllővárra,

⁹⁸ Ennek a tényállásnak egy másik lehetséges magyarázata, hogy
az 1928-ban született Könczei Ádám egyrészt késői gyerek volt
(Köntzei Gerő 53 éves volt, amikor a fia született), másrészt tulaj-
donképpen alig élt együtt Köntzei Gerővel, hiszen középiskoláit
Kolozsváron és Nagyvárdon járta, a háború alatt levontként
megjárta a frontvonalakat, majd Kolozsváron egyetemista – ami-
kor Köntzei Gerő meghalt, Könczei Ádám a Bolyai Tudomány-
egyetem hallgatója volt. (Ez és a következő jegyzetek Könczei
Csongor megj.)

⁹⁹ Erre valószínűleg nem került sor, Könczei Ádám 1983-ban
tragikus hirtelenséggel elhunyt.

¹⁰⁰ Könczei Ádám nagyobbik nővérének harmadik leánya, aki je-
lenleg Hosszúaszon él, mint annak egyetlen itthon, Romániában
élő leszármazottja.

¹⁰¹ A Könczei családnév hol a régies tz-vel, hol cz-vel jelenik meg,
hol a hagyományos -y végződéssel, hol i-vel. Könczei Ádám után
az ő családja a Könczei változatot használja.

magánorvosi rendelőt nyit, gazdálkodik. Viszonylag későn megnősül, három gyermeke (két lánya és egy fia) születik.¹⁰²

A Retyezát állatvilágának általában, rovar-lepkevilágának különösen alapos ismerője és szakszerű gyűjtője volt. A Retyezátra élete további szakaszában is – lehetőségeihez képest – rendszeresen vissza-visszatért.

Baráti szálak fűzték a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumhoz és Csutak Vilmoshoz. Szoros barátság és hosszantartó együttműködés fűzte Diószeghy Lászlóhoz. Tagja volt a Természettudományi Társulatnak (Társaságnak?).

Mintegy 10 000-féle lepkéből álló, rendszerezett és adatolt lepkegyűjteményét és szerényebb mennyiségű rovar- (bogár)gyűjteményét szakkönyvtárával és felszerelésével együtt végrendeletében a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak adományozta. A gyűjtemény azonban az 1940-es túlkapások során tönkrement. Ugyanakkor megsemmisült régiségekkel teli értékes könyvtára a család régi háromszéki levelesládájával, saját levelezése és idős korában hosszasan írt

önéletrása, valamint gazdag természettudományi szakkönyvtára – mindezeket elégették.¹⁰³

1949. május 29-én halt meg Marosvásárhelyt a kórházban. (Kolozsvárt, 1980. november 23-án Könczei Ádám)

*

Köszönetnyilvánítás

Itt szeretném megköszönni Könczei Csongornak (Kolozsvár) a tisztázó adatokat, és hogy rendelkezésemre bocsátotta Könczei Ádám Kovács Sándorhoz intézett 1980. évi levelét. Ugyancsak nagyon köszönöm Máté Hajnalka és Máté János (Küküllővár), valamint Józsa Miklós és Dvoracsek Ágoston (Nagyenyed) adatait.

Kocs Irén – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, Kós Károly u. 10., RO-520055; kocsiren.sznmm@gmail.com

Irodalom

BODÓ S. – VIGA Gy. (szerk.)

2002 *Magyar Múzeumi Arcképcsarnok*, Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.

BOÉR H.

2002 Adatok a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közötti történetéhez, *Acta (Siculica)* 2001/1 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 1), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 217–234.

2002a A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető-tanácsi jegyzőkönyvei, 1937–1940, *Acta (Siculica)* 2000/2 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 2), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 215–239.

2004 A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955, *Acta (Siculica)* 2003/3 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 3), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 161–295.

CĂPUȘE, I. – KOVÁCS, AL.

1987 *Catalogul colecției de lepidoptere „László Diószeghy” de la Muzeul Județean Covasna, Sfîntu Gheorghe*, Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București.

GUDENUS J. J.

2005 *A magyarországi főnemesség 20. századi genealógiája*, Arcanum CD, Heraldika Kiadó, Budapest.

HEREPEI J.

2004 A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944, *Acta (Siculica)* 2003/3 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 3), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 37–132.

KOCS I.

2002 Zoológus munkatársak levelezése a Székely Nemzeti Múzeummal, 1928–1932, *Acta (Siculica)* 2000/2 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 2), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 87–125.

2008 Diószeghy László és a Székely Nemzeti Múzeum, 1934–1943, *Acta Siculica* 2008, Sámán Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 65–86.

TÓTH Sz. – BOÉR H.

2002 Közművelődési rendezvények a Székely Nemzeti Múzeumban a két világháború között, *Acta (Siculica)* 2001/1 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 1), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 163–216.

VINCZE G.

1994 *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1953*, Budapest–Szeged, 74.

WOLF T.

2002 A székelyföldi kutatóutak (1928–1940), *Acta (Siculica)* 2000/2 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 2), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 39–85.

¹⁰² Felesége a pókai származású Nagy Ilma (1892–1942), gyermekeik: Benedekné Köntzey Honoráta (1923–2009), Guráthné Köntzey Ilma (1925–1987) és Könczei Ádám (1928. január 1. – 1983. június 14.).

¹⁰³ A küküllővári családi kúriával együtt (a bútorokat széthordták, a zongorát és a könyvtárat elégették stb.). A családi emlékezet szerint nagyapámat 1949. március 1-jén, hajnali háromkor

hurcolták el, a ház és a gazdaság lerombolására, széthordására ezután kerülhetett sor. Erről az éjszakáról így ír Vincze Gábor: „1949. március 3. A 87. sz. törvény megjelenését követő nap hajnalán „kiemelnek”, kényszerlakhelyekre (domiciliul obligatoriu) hurcolnak országszerte mintegy 3500–5000 földbirtokos családot. Erdélyben Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Nagyenyed, Gyulafehérvár és Déva lett kijelölve számukra.”

Corespondența lui Gerő Köntzei și corespondența conexă cu Muzeul Național Secuiesc, 1933-1980

(Rezumat)

Gerő Köntzei (1875-1949) a fost unul dintre cei mai marcanți colaboratori ai Muzeului Național Secuiesc în perioada interbelică. Corespondența lui dintre 1930 și 1932 am publicat-o în volumul omagial editat cu ocazia aniversării a 125 de ani de existență a muzeului. Prezenta publicație conține corespondența de după 1933, respectiv cea conexă a muzeului, care se referă în primul rând la angajarea unui specialist în domeniul științelor naturii.

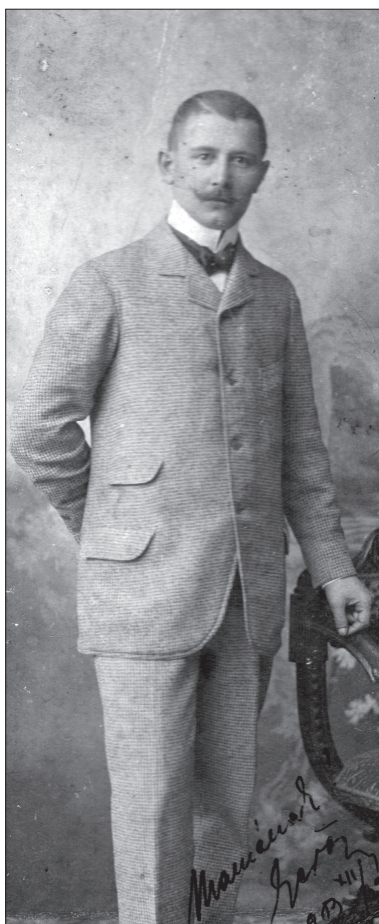
Gerő Köntzei s-a implicat în activitatea de cercetare a Muzeului Național Secuiesc. Cu scopul de a îmbogăți colecția muzeului, a mobilizat zoologii care investigau Ținutul Secuiesc, a organizat expedițiile „Harghita” (1934, 1935). Pe lângă relatarea traseelor de colectare, în această corespondență a tratat și probleme muzeologice specifice. Gerő Köntzei a avut numeroase sugestii, printre care insista asupra achiziționării unor cutii pentru insecte și dulapuri, respectiv angajării unui specialist zoolog permanent. A depus la conducerea muzeului rapoarte regulate privind activitatea lui efectuată în interesul muzeului. În 1949 a fost evacuat; atunci s-au nimicit și colecțiile sale rămase la Cetatea de Baltă.

Correspondence of Gerő Köntzei with Székely National Museum and related correspondence, 1933–1980

(Abstract)

Gerő Köntzei (1875–1980) was one of the most significant collaborators of Székely National Museum in the interwar period. I published his letters from 1930 till 1932 in the memorial volume published on the occasion of the museum's 125th anniversary. This paper deals with those that were written after 1933 and the museum's correspondence connected to them, especially those related to the museum's intent to hire a natural scientist.

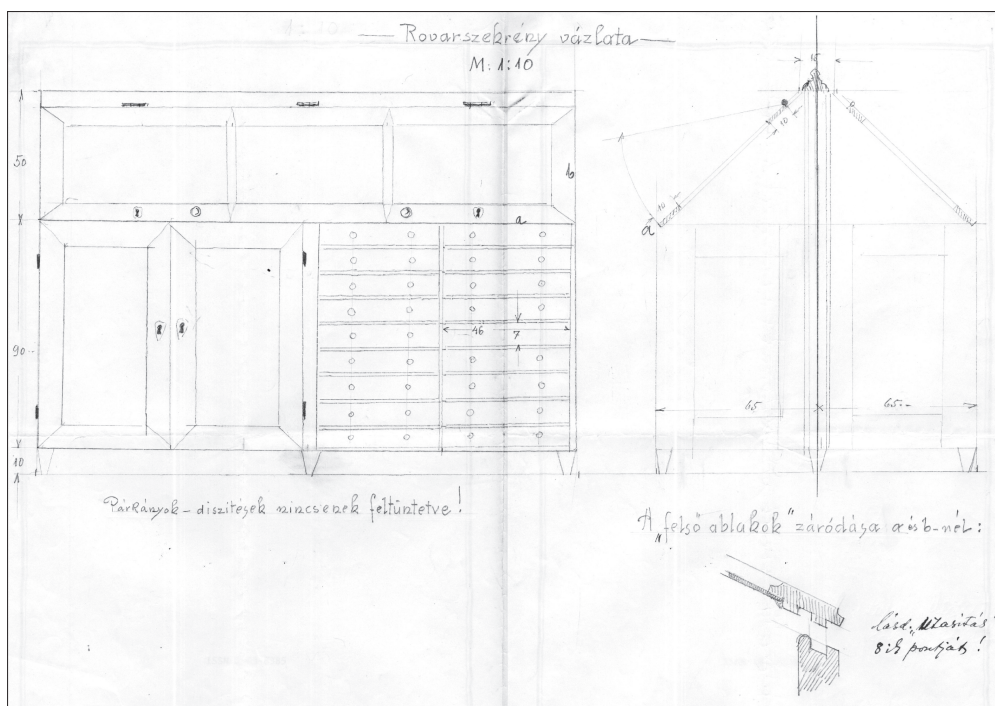
Gerő Köntzei took active part in the museum's research activities. In order to enrich the museum's collections he mobilized the zoologist that have been investigating Székelyföld, organized the Hargita expeditions (1934, 1935). Besides relating the collecting routes, his letters also treated specific museological matters. Gerő Köntzei had lots of suggestions, among others he urged the acquisition of insect boxes and furniture and proposed hiring a permanent zoologist. He handed in regular reports to the museum management about his activity performed in the benefit of the museum. In 1949 he was expatriated and his collections left at (Küküllővár) were then destroyed.

1. ábra Köntzei Gerő 1903-ban

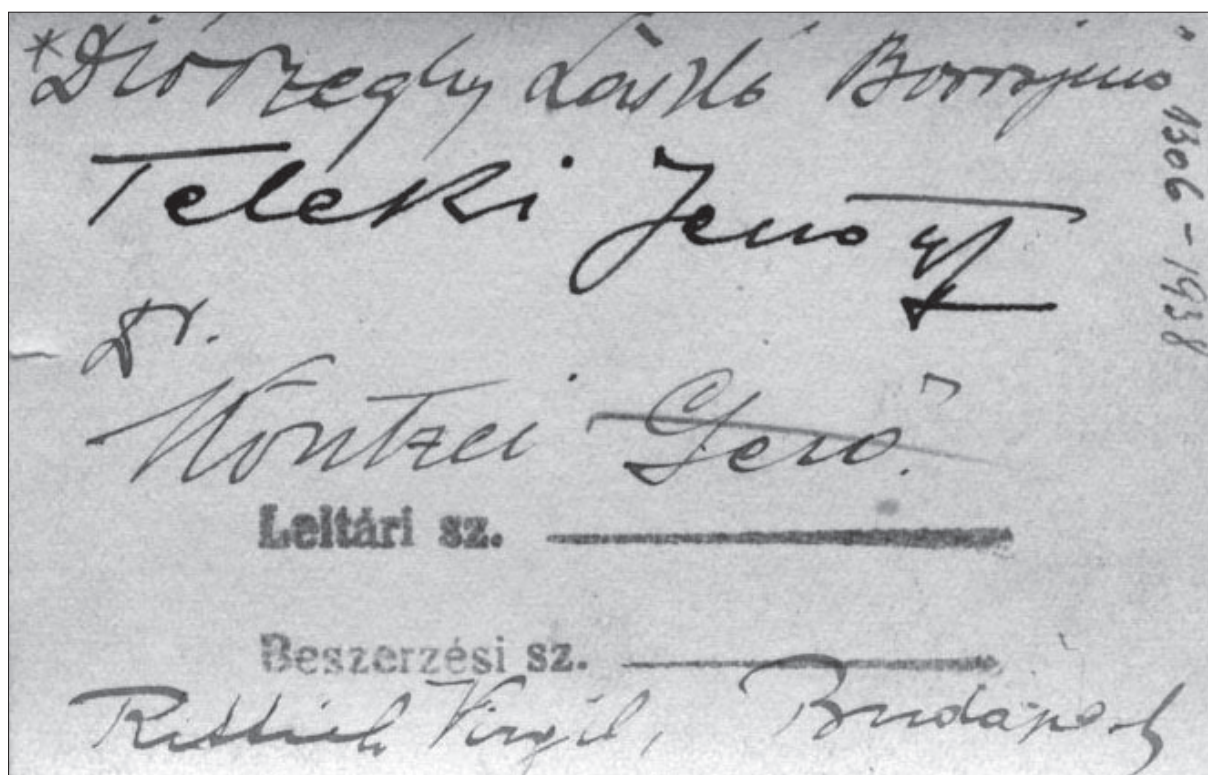
2. ábra Felesége, Nagy Ilma

3. ábra A Székely Nemzeti Múzeum rovarszekrényének Köntzei Gerő-féle tervrajza (1936)

4. ábra Köntzei Gerő kutatóúton Diószeghy Lászlóval, Teleki Jenővel és a budapesti Rittich Virgillel
(1938, Gyilkos-tó környéke?)

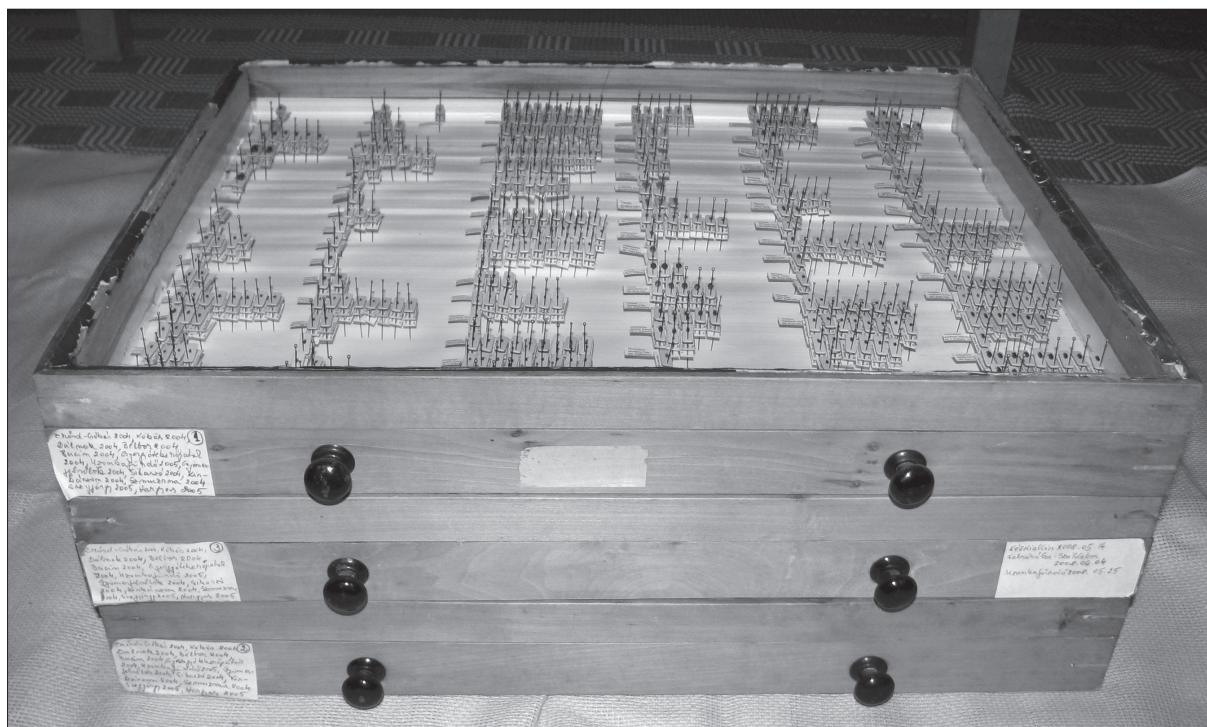
5. ábra Az 1938-as fénykép hátoldala

6. ábra A Köntzei család 1939 augusztusában

7. ábra A küküllővári egykori ház

8. ábra Néhány darab az elkészült rovardobozokból, ma

